

Les, Tijdschrift voor Nt2 en taal in het onderwijs

Ook met losse woorden kun je ervaringen delen

**Creatief
schrijven
in de
Nt2-les**

Les 35 jaar
oktober 2017

Ook met losse woorden kun je ervaringen delen

Creatief schrijven in de Nt2-les

Les 35 jaar

Oktober 2017

Ook met losse woorden
kun je ervaringen delen

**Creatief
schrijven
in de
Nt2-les**

Stichting Les
Boom

Inhoud

Bastienne Tholen	7	Inleiding	Kaatje Dalderop	48	Wie een pen kan vasthouden, kan de Schrijfprijs winnen! Creatief schrijven in de alfagroep
Voor iedereen			Lisa van der Winden	52	'Het was niet makkelijk, maar ik deed het gewoon' Werken aan mondelinge taalvaardigheid met taalvorming
Annemarie van den Brink Trea Scholten	8	Van boodschappoëzie tot knipgedicht De kracht van speelse schrijfoefeningen	A1-A2		
Marijke Arriëtta Bakker	13	Anders kijken en ontmoeten Zeven gewoontes die de inspiratie bevorderen	Anja Valk	56	Schrijven binnen/buiten de lijntjes van de leergang Over schrijfangst en schrijfplezier
Peter Holvoet-Hanssen	18	Vuureiland Voor leerkrachten én leerlingen	Carola van de Voort Wim Matthijse	60	Schrijven en dan? Over schrijfo opdrachten in de lees- en schrijfmethode Succes! en het geven van effectieve feedback op taalproductie
Hieke van Til	21	Eigen ervaringen als bron van schrijfonderwijs	Ilona Plichart Katrien Janssens	65	Van literaire beleving naar zelf schrijven met de Wablieft-boeken
Jan Strybol	24	Een kwestie van tunen Creatief en expressief schrijven	Sandrine Lambert	69	Hoe mix je woorden met emoties? Poëzie met een groep anderstalige volwassenen
Isk/Okan			B1-B2		
Fros van der Maden	30	Ode aan de pizza En andere uitdagende opdrachten Lesideeën voor vrij en creatief schrijven op Okan of Isk	Marijke Arriëtta Bakker	73	Toeval als inspiratiebron Hoe help je beginnende schrijvers op gang
Marit Trioen Kathleen Collijs	33	In het begin was de taal gewoon lawaai Creatief schrijven in de Onthaalklas voor Anderstalige Nieuwkomers (Okan)	Titia Boers	78	Prikkelen en uitdagen Schrijven en presenteren bij een foto
Alfa B en C			Xavier Roelens	83	Wat gedichten schrijven vermag bij het leren van een taal
Willemijn Stockmann Kaatje Dalderop Merel Borgesius	38	Ook met losse woorden kun je ervaringen delen Creatief schrijven op alfaniveau			
Dirk Eggermont	43	Schrijven voor hun plezier! Vrij en creatief schrijven met alfacursisten			

Voorwoord

Een nieuwe taal leren is voor iedereen een enorme klus! De nieuwe klanken, woordjes en frases leren, zullen ze me wel begrijpen, sta ik niet voor gek? Ik kan wel wat zeggen, maar als ze me dan iets vragen, wat zeg ik dan terug? Zelfs het kleinste boodschapje wordt meteen een TAAK, met hoofdletters. Het is veel, soms zwaar en moeilijk, maar er komt een moment van omslag! Ineens zeg je iets zonder erbij na te denken. Je kunt een grapje maken en er wordt gegrinnikt. Je wordt boos en er komt ineens een Nederlands scheldwoord in je naar boven! Je begint het te kunnen. En ja, zelfs met losse woorden kun je ervaringen delen.

Als Stichting Les proberen we steeds om docenten zoveel mogelijk te helpen bij het maken van goede, leuke en inspirerende lessen, die alle kanten van het taalonderwijs belichten. In dit boekje staat het creatief schrijfonderwijs in de schijnwerper. In dit boekje vindt u een kleine twintig artikelen, met daarin naast een beetje theorie, ook heel veel didactische werkvormen en tips, waar u meteen uw voordeel mee kunt doen in de les.

De artikelen zijn geschreven door gerenommeerde experts in het creatief schrijven, naar aanleiding van de organisatie van de Schrijfprijs Nt2, één van de nevenactiviteiten van Les.¹

Dit jaar geven we de aftrap voor de **Schrijfprijs Nt2 2017-2018** op het zevende Lesjubileumcongres (7 oktober 2017, Les 35 jaar).

Zo bereiken we nog meer mensen en hopen we op nog meer inzendingen. Met dit boekje willen we u inspireren om voor uw cursisten mooie lessen in creatief schrijven te maken en te geven, want een les in creatief schrijven is als een kers op de taart!

Bastienne Tholen
voorzitter Stichting Les

Noot

1. Enkele artikelen zijn nieuw, de meeste zijn eerder gepubliceerd in Les (Les 185 en 186) en/of op Les Online, soms in (licht) gewijzigde vorm. Illustraties bestaan deels uit inzendingen voor de Schrijfprijs.

In 2014 won Elena Stoeva in de categorie Isk/Okan met een gedicht dat de liefde voor haar moederland onder woorden brengt. Ze speelt met de taal en kent de kracht van de herhaling.

Mijn moederland

**Klein is mijn kleine moederland
donkere bergen, blauwe zee
bloemen, herinneringen.
En dan zie je hoe oneindig is
dit handjevol
mijn kleine, kleine moederland.**

Elena Stoeva 16 jaar

© 2017 Stichting Les, Amsterdam

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden veeelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor zover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van de artikelen 16h t/m 16m Auteurswet 1912 jo. Besluit van 27 november 2002, Stb. 575, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoeding te voldoen aan de Stichting Reprerecht (postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.reprerecht.nl) of contact op te nemen met de uitgever voor het treffen van een rechtstreekse regeling in de zin van artikel 16l, vijfde lid, Auteurswet 1912. Voor het overnemen van (een) gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16 Auteurswet 1912) kan men zich wenden tot de Stichting PRO (Stichting Publicatie- en Reproductierechten Organisatie, postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.stichting-pro.nl).

No part of this book may be reproduced in any way whatsoever without the written permission of the publisher.

Vormgeving en opmaak: Leugenachtig lekker, Amsterdam

isbn 9789024421398
nur 110

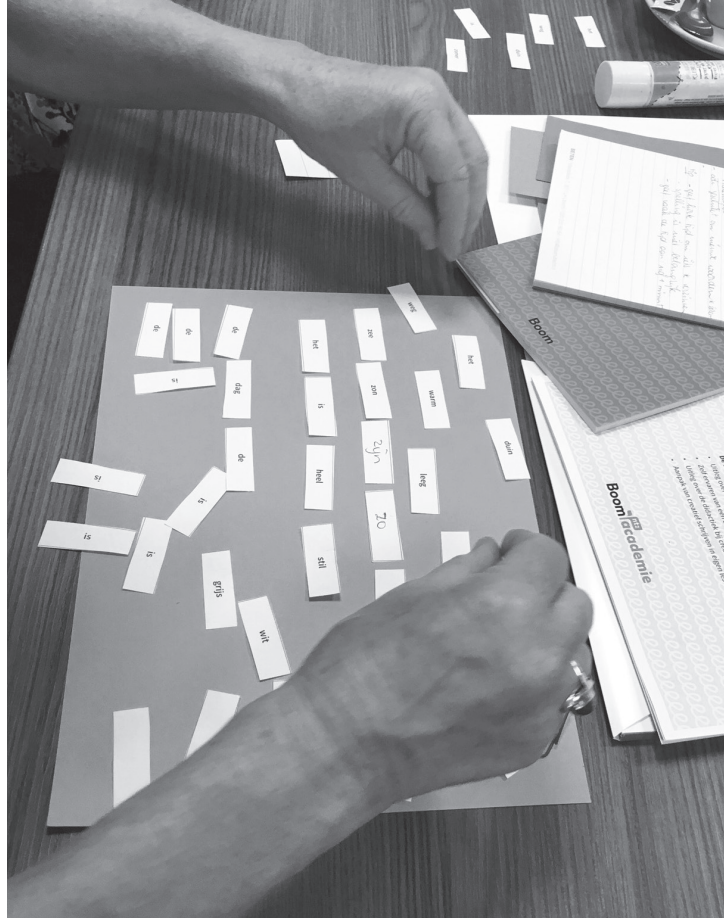
www.schrijfprijsnt2.org
www.tijdschriftles.nl

Van boodschappoëzie tot knipgedicht

De kracht van speelse schrijfoefeningen

Creatief schrijven met Nt2-cursisten en laaggeletterden, gaat dat samen? Ons antwoord is volmondig 'ja'. Onze ervaring met workshops en trainingen aan deze doelgroepen heeft ons ervan overtuigd dat creatief schrijven het plezier in taal vergroot en spelenderwijs ook de mondelinge en schriftelijke taalvaardigheid verbetert. Daag cursisten uit en je zult parels ontdekken.¹

knipgedicht

Annemarie van den Brink
Trea Scholten

Succeservaring in taal

Bij creatief schrijven met Nt2-cursisten of laaggeletterden gaat het om schrijven vanuit persoonlijke ervaringen, kennis en beleving en om zintuiglijke waarnemingen. Taal is een fantastisch expressiemiddel om uiting te geven aan de rijke bron die elke cursist of leerling in zich heeft. Ze willen hun verhaal vertellen, hun emoties en ervaringen uiten. Creatief schrijven motiveert. Cursisten en leerlingen beleven plezier aan taal en voelen zich trots op waartoe zij in staat zijn met taal. Vaak gaat het om simpele of losse woorden, een paar zinnen en een compact eindresultaat. Maar wel een dat kernachtig en sterk is. En, dat het plezier in taal laat zien. Tijdens onze training aan Nt2-docenten krijgen we dat ook bevestigd: een succeservaring in taal is zo ontzettend belangrijk.

Uit de praktijk: boodschappenpoëzie

Of we een poëzieworkshop wilden geven voor laaggeletterden, over het thema

Mijn boodschap. De bedoeling van onze opdrachtgever was om de deelnemers te laten ervaren dat taal ook leuk kan zijn, in plaats van taal goed of fout toe te passen. Koren op onze molen!

De deelnemers schoven aan in het zaaltje, sommige uitbundig, andere onzeker. 'Een gedicht maken? Dat kan ik niet!'

Niets bleek minder waar. Op de tafel lagen boodschappenbriefjes. We pikten een boodschap van de lijstjes uit en dat was zin 1 van het gedicht: **een onsje vlees, een pond kaas, een kist mandarijnen.** De levensmiddelen veranderden in zelfvertrouwen, schouderklopjes, dromen en meer. En zo ontstond er al puzzelend een gedicht. Daarna varieerden ze met zelfgeschreven zinnen en experimenteerden ze met andere woorden en zinsvolgordes.

Ze hadden vooral veel plezier en zelfs de meest wantrouwende en onzekere deelnemer las zijn gedicht grijnzend voor.

Stapje voor stapje aanbieden

Natuurlijk, het is lastig om woorden op papier te zetten. Helemaal als je de taal nog niet machtig bent. Creatief schrijven is veel meer dan het op papier zetten van een aantal woorden of een verhaal; het behelst een heel proces van divergeren, associëren, waarnemen, met elkaar in gesprek gaan, woorden zoeken, vorm bedenken om dan pas als laatste fase te gaan schrijven. Geef dus nooit zomaar een opdracht als 'schrijf een verhaal van 250 woorden over de zomervakantie'. Zo'n opdracht is te groot en te veelomvattend. Neem de cursisten stapje voor stapje mee met een aantal associatieoefeningen, laat ze herinneringen ophalen en geef kaders waardoor ze makkelijker kiezen wat ze willen schrijven. Deze kleine stapjes zorgen voor veiligheid en lef om iets op papier te zetten. Door daarna te reflecteren op wat geschreven en verteld is, wordt de woordenschat vergroot, het plezier in taal verhoogd en is er waardering en applaus voor iedere tekst.

Vaak gaat het om simpele of losse woorden, een paar zinnen en een compact eindresultaat

Divergerend schrijven: niks is gek, alles mag

Creatief schrijven, wat is dat eigenlijk? Karel Witteveen, auteur van het boek **Creatief schrijven** (2011), noemt creatief schrijven de vorm van schrijven waarbij je je zoveel mogelijk laat leiden door je vrije ingevingen of associaties. Je zet schrijfregels overboord en denkt alle kanten op. Daarmee geef je jezelf de kans om op alle fronten te experimenteren en associëren met taal, compositie, stijl, personages en tekstsoort. Daarbij mag je

‘fouten’ maken in spelling, leestekens en opbouw. De schrijfdocent kan allerlei inspiratiebronnen gebruiken: foto’s, zinnen, woorden, folders, zangers, muziek, herinneringen, eten, geuren, de mogelijkheden zijn talloos. Niks is gek en alles mag.

Je kunt kiezen uit een enorme variatie aan werkvormen. Cursisten schrijven bijvoorbeeld een dialoog tussen twee voorwerpen, een herinnering bij een geur, een waarom-gedicht of woorden op muziek.

Tegenover deze divergerende manier van schrijven staat convergerend schrijven: hierbij ga je schaven aan zinnen, opbouw en formuleringen. Na creatief, **divergerend schrijven** kan heel goed een fase van **convergerend schrijven** volgen om de tekst duidelijker of correcter te krijgen. Maar het hoeft niet.

Een cursist die creatief schrijft, is dus niet primair bezig met de correctheid en juiste toepassing van taal, maar met plezier in taal. Cursisten ontdekken op een speelse manier de rijkdom en mogelijkheden van taal. Al spelend en proberend pikken ze ondertussen wel van alles op over Nederlandse woorden, zinsvolgorde, dialogen, woordsoorten en tekstsoorten, om maar wat te noemen.

Vitaal door creatief schrijven

Creatief schrijven kent in ons land nog niet zo’n lange traditie. In tegenstelling tot landen als de Verenigde Staten en Groot-Brittannië. Het aantal onderzoeken in ons land is beperkt, maar desalniettemin zeer waardevol. Neem het onderzoek van Suzanne van Burg. In **Schrijf je slim** (2010) concludeert zij dat de prestaties van leerlingen verbeteren na het schrijven van een creatieve tekst.

Wetenschapsjournalist Mark Mieras, gespecialiseerd in hersenonderzoek, schreef in datzelfde jaar **De waarden van het schrijven**. Zijn conclusie is dat creatief schrijven een positief effect heeft op de gezondheid en het welzijn van degenen die creatief schrijven. Want, zo concludeert hij, wie schrijft helpt zichzelf om ervaringen van het leven te verwerken. Wie schrijft leert emoties en ervaringen

te benoemen, activiteiten die volgens hem de hersenfuncties stimuleren die een stabiliserende werking op de geest hebben. Schrijven is dan niet alleen een formeel communicatiemiddel, maar ook een hulpmiddel om vitaal te blijven.

Recent onderzoek van **Stichting Lezen** (2017) toont aan dat de praktijkervaringen met creatief schrijven binnen het basisonderwijs en voortgezet onderwijs positief zijn. En dat persoonlijk schrijven als bijkomend voordeel heeft dat het schriftelijk uitdrukken van gevoelens - gemiddeld genomen - het welbevinden bevordert.

Woorden vinden

We ervaren deze effecten in onze workshops en trainingen. De cursisten zijn oprecht trots als ze woorden hebben gevonden voor een gevoel. Er verschijnt - vaak een verlegen - glimlach als ze woorden gevonden hebben, waarmee ze hun ervaringen kunnen delen. Dit zijn prachtmiddelen om met elkaar in gesprek te gaan. Neem onderstaand voorbeeld. Een cursist schrijft een elf naar aanleiding van het thema **zintuigen**.

Wind
wind waait
in Nederland koud
in mijn land warm
wennen

Naar aanleiding van dit gedicht volgen herinneringen over het land van herkomst en de ervaringen van andere cursisten. Tegelijkertijd gaat het ook over taal. Over woorden die beginrijm hebben. Over tegenstellingen en over binnenrijm. En over meerdere betekenissen van het woord **wind**, want, zo vertelde een cursist ‘als je een wind laat, kan die heel erg stinken’.

Ander motortje

Wat ons opvalt is dat cursisten tijdens creatief schrijven een ander motortje aanzetten. Ze vergeten even de lastige en ingewikkelde

taalregels en putten uit hun rijke ervaring van levensgebeurtenissen met alle zintuiglijke herinneringen die daarbij horen. Trauma’s buiten beschouwing gelaten. Ze leren spelen met een taal die nog niet helemaal eigen is en ervaren dat ze soms meer van die taal weten dan ze vooraf dachten. Een voorbeeld.

Wie schrijft helpt zichzelf om ervaringen van het leven te verwerken

Uit de praktijk: knipgedicht

Een van onze succesoefeningen is het maken van een eigen gedicht. Dit doen de cursisten op basis van een bestaand gedicht. Ze krijgen strookjes met woorden en een aantal witte strookjes. Vervolgens mogen ze van deze woorden een gedicht of tekst maken. De witte strookjes zijn om zelf woorden op te schrijven die nodig zijn om de tekst compleet te maken. Sommige cursisten maken een of twee tekstregels, andere komen tot een heel gedicht. Als ze klaar zijn plakken ze hun woorden op een gekleurd vel papier en zetten ze hun naam eronder. Het resultaat is ie-

dere keer weer verbluffend. Zonder dat ze het weten, hebben ze vaak nieuwe woorden gemaakt (het woordje **duin** en het woordje **weg** werden **duinweg**). Ze maken vraagzinnen (**waar is de zon?**) terwijl ze daar in de reguliere lessen moeite mee hebben. Alle resultaten hangen we op en dan begint de presentatie. Wie wil mag zijn gedicht voordragen. Bij het voorlezen horen ze de klank van taal, voelen ze het ritme en genieten ze van vondsten die ze zelf gevonden hebben. De oefening is op alle niveaus mogelijk en ook binnen een groep kan er makkelijk gedifferentieerd worden. Elke voordracht eindigt steevast met applaus van de medecursisten. En, omdat we allemaal weten dat we van applaus groeien, bevestigt deze oefening de wetenschappelijke onderzoeken die concluderen dat creatief schrijven een positief effect op ons welzijn heeft!

Twintig speelse schrijf oefeningen

Ons **NT2-Cahier** (zie pag. 16) bestaat uit twintig oefeningen creatief schrijven. Twintig keer spelen met taal. Van korte energizers tot lesvullende opdrachten, inclusief negen werkbladen die je kunt downloaden. De oefeningen zijn gerangschikt volgens het **VUT-VU-model**: voorbereiden, uitvoeren, terugkijken, variatie en uitdaging. Voor de docent bevat elke opdracht een AMT. Een korte om-

schrijving van de **activiteit**, een lijst met benodigd **materiaal** en een indicatie van de **tijdsduur**. Probeer het uit, gun cursisten hun succeservaringen en laat ze spelen en genieten van de Nederlandse taal.

Trea Scholten
Annemarie van den Brink

Trea Scholten en Annemarie van den Brink zijn schrijfdocenten en auteurs en schreven samen het NT2-Cahier **Creatief Schrijven**. Ze hebben samen het schrijfbedrijf Tools voor taal dat schrijftrainingen en -workshops aanbiedt. www.toolsvoortaal.nl
Correspondentie: info@toolsvoortaal.nl

Noot
1. Dit artikel is ook te vinden op [LesOnline](http://LesOnline.nl).

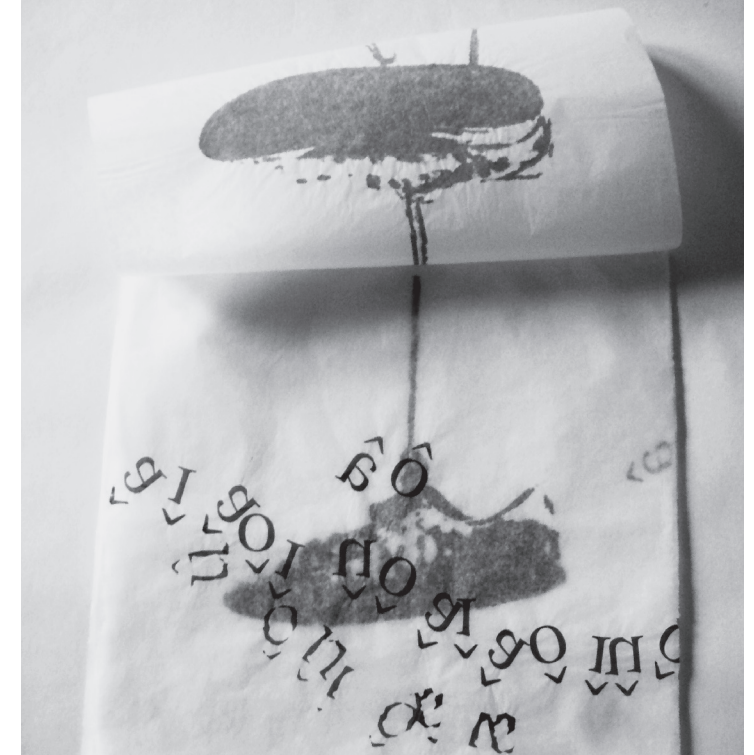

NT2-Cahier Creatief Schrijven

Het NT2-Cahier Creatief Schrijven is in juni 2017 verschenen bij Boom Uitgevers. Nieuwsgierig naar de aanpak en het NT2-cahier? Volg dan een train-de-trainertraining bij Boom NT2-academie. Na de training ontvang je het cahier gratis én een certificaat van deelname. www.nt2academie.nl.

Tien regels voor Creatief Schrijven

1. **Oordeel niet en creëer veiligheid:** Alles mag en kan. Een cursist kan niets fout doen, laat spelling en grammatica even los.
2. **Bewaak de tijd:** Opdrachten kennen een vrij strikte tijdslimiet. Houd de tijd in de gaten en noem regelmatig hoeveel tijd de cursist nog heeft. Die tijdslimiet is bewust; zo voorkom je dat je teveel nadenkt over wat je schrijft.
3. **Motiveer:** geef cursisten het gevoel dat zij iets bijzonders te vertellen hebben.
4. **Wees flexibel:** lukt het schrijven even niet? Laat de cursist dan vertellen.
5. **Daag cursisten uit:** lukt het om specifiek te worden en details te geven? Welke kleur? Welke geur? Welk gevoel precies? Noem een detail van het uiterlijk van je oma, etc.
6. **Bied rijke inspiratiebronnen aan:** Het **Nt2-Cahier Creatief Schrijven** biedt hiervoor concrete oefeningen zoals schrijven op muziek en bij krantenfoto's, zoete lekkertjes en reclamefolders.
7. **Kom in beweging:** bewegen stimuleert creatief denken. Laat rijmwoorden zoeken in het lokaal of zet de zintuigen aan het werk tijdens een wandeling of op locatie.
8. **Nodig uit:** geef cursisten de gelegenheid zijn of haar resultaat voor te lezen. Voorlezen mag, maar is nooit verplicht. Het is wel een goede stimulans om ook aan uitspraak en intonatie te werken.
9. **Feedback:** zorg voor positieve en opbouwende feedback. Of, zoals een van onze docenten het ooit formuleerde: lof over taal zorgt voor lef in taal.
10. **Presenteer:** laat het resultaat overschrijven op gekleurd papier en maak een mini-expo.

Marijke Arriëtta Bakker

Anders kijken en ontmoeten

Zeven gewoontes die de inspiratie bevorderen

Veel beginnende schrijvers hebben belemmerende gedachten, die voorkomen dat er iets op papier komt. 'Inspiratie, je hebt het of je hebt het niet'. 'Ik ben nou eenmaal niet zo creatief'. Ze gaan wachten op inspiratie. Ervaren schrijvers weten dat je juist al schrijvend de inspiratie oproept, door te spelen met taal, anders te kijken, en vooral niets te moeten. In dit artikel beschrijft de auteur zeven gewoontes die helpen om de creatieve stroom op gang te brengen en te houden.¹

Schrijven is een complex proces van oriënteren, taalmateriaal verzamelen, je materiaal ordenen volgens aangeleerde structuren van tekstgenres, de eerste versie schrijven en vervolgens net zo lang redigeren tot het goed is. Op school is het schrijfonderwijs gericht op het leren en toepassen van de benodigde taalvaar-

digheid. Je leert hoe je brieven, verslagen of verhalen schrijft, met een bepaald schrijfdoel, gericht op een bepaald publiek. Heel belangrijk, maar je laat zo wel een belangrijk deel van creatief schrijven liggen: hoe kom je aan inspiratie? Hoe ontwikkel je de fantasie en de creativiteit?

Inspiratie en creativiteit zijn geen karaktereigenschappen, die je hebt of niet. Het zijn ook geen trucs, die je kunt toepassen. Het zijn, net als liefde, krachten waarvoor je jezelf kunt openstellen. Mensen in creatieve beroepen en schrijvers hebben een aantal gewoontes die hen helpen contact met hun inspiratiebron te maken. Deze gewoontes zijn aan te leren. De volgende zeven gewoontes helpen om de creatieve stroom op gang te brengen en te houden. Hoe vertaal je die naar werkvormen in je les?

1. Elke dag vrij schrijven

Voor schrijvers is de belangrijkste gewoonte: elke dag schrijven. Tien minuten per dag, of één pagina per dag. Het maakt niet uit wanneer je dat doet, als je het maar doet. Wat je schrijft maakt ook niet uit. Of je nu je rothumeur van je afschrijft, je dag evalueert, vreemde verhalen bedenkt of zo precies mogelijk uitlegt hoe je een probleem hebt opgelost. Je schrijft wat er in je opkomt. Dit kun je niet fout doen. Verschrijvingen, taalfouten, het mag allemaal, als je maar doorschrijft.

Verschrijvingen, taalfouten, het mag allemaal, als je maar doorschrijft

Zo oefen je niet alleen je formuleervaardigheid. Na verloop van tijd ga je merken, dat er tijdens het schrijven onverwachte invallen opduiken tussen de regels. Of een andere stem, een andere stijl, een andere kijk op je situatie.

In het onderwijs kun je dit stimuleren, door vrij schrijven in te bouwen in je les, bijvoorbeeld als begintaak. Je kunt het ook als huiswerk laten doen. Het is niet nodig om dit te corrigeren. De leerling laat het alleen

lezen als hij dat zelf wil. Ervaringen met dagboekschrijven in het onderwijs hadden als resultaat dat de schrijfvaardigheid en de formuleervaardigheid van de leerlingen verbeterde, ook al kwam de rode pen van de docent er niet aan te pas.

Wel blijkt, dat leerlingen beter met vrij schrijven uit de voeten kunnen als ze een specifieke opdracht krijgen, de zogenaamde **schrijf prompts**, of **schrijfstarters**. Dit zijn prikkelende vragen naar aanleiding van een plaatje, of een situatie, zoals: Hoe leg je aan een marsmannetje uit hoe je deze wiskundesom aanpakt? Hoe zou het zijn om een giraffe als huisdier te hebben?

Voorbeeld van een schrijf prompt, of schrijfstarter: Wat vertelt dit huis?

2. Ontmoeten

Als je bezig bent met vrij schrijven moet er niets. Het hoeft om te beginnen niet goed te worden. Alle ideeën over hoe het hoort, of welk product het moet opleveren mag je loslaten. Experimenten kunnen lukken of mislukken, het maakt niet uit.

De taak van de docent is om de vrijheid van vrij schrijven te bewaken. De enige eis die je mag stellen is dat het gebeurt, hoe-

veel minuten het duurt of hoeveel pagina's het is. Die limiet is nodig als uitdaging én als begrenzing, net als een meditatie. De begrenzing voorkomt dat de schrijvers echt gaan nadenken, want dan ga je de creatieve stroom juist in de weg zitten. Wat je wilt bereiken is een vorm van denken met je handen, zonder tussenkomst van zware hersenactiviteit.

3. Zelfreflectie

Eigen ervaringen en gevoelens zijn vaak een belangrijke bron van verhalen of gedichten. Als docent kun je dus schrijf prompts aanbieden, die zelfreflectie stimuleren, of die biografisch van aard zijn. Laat leerlingen een voorwerp dat hun dierbaar is meenemen en daarover schrijven. Laat ze naar aanleiding van foto's herinneringen schrijven aan plekken waar ze hebben gewoond, of aan mensen. Vraag hoe hun eerste dag in Nederland was.

Het kan zijn dat er verdriet of andere gevoelens loskomen. Dat mag er zijn. Of je nu huilend schrijft of lachend, blijf schrijven. Als er veel emoties naar boven komen en je moet daarna overschakelen naar je normale les is het goed om even een loslaat-oefening te doen. Bijvoorbeeld even gaan staan en je hoofd, je handen, je benen flink uitschudden.

Veel mensen blokkeren, omdat ze bang zijn dat er gevoelens gaan loskomen tijdens het schrijven. Dit kun je eventueel voorkomen door leerlingen verschillende prompts of schrijfstarters aan te bieden, zodat de leerlingen kunnen kiezen.

4. Spelen

Spelen met taal kan op allerlei manieren. Je kunt schrijven in een taal die nog niet is ontdekt. Of probeer een zo lang mogelijke zin te maken. Verzin nieuwe woorden. Maak met de hele groep vreemde combinaties, zoals de paarse banaan, de groene zon, het gouden huis. Kies daarna een van je combinaties en bedenk hoe dat zou zijn.

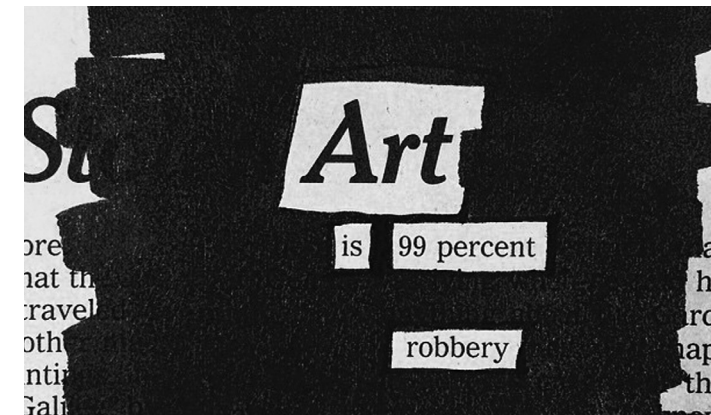
Hoe smaakt een paarse banaan anders dan een zilveren? Hoe is het om in een huis te wonen waar alles van goud is?

Van vroeger herinner je je misschien het advertentiespel, waarmee je vreemde advertenties kon samenstellen: 'Wegens andere bezigheden te huur, mountainbike, want die staan zo leuk ondersteboven'. Deze advertentie komt uit de moderne digitale versie van dit spel.²

Ook altijd een leuk spelletje is **heen en weer vertalen** met een vertaalmachine op internet. Het thema van de Nt2 schrijfprijs vertaald via Mongools, Loa en Sinhala gaat zo al aardig op een gedicht lijken:

**ontmoeten, hoe mijn wereld veranderde
zie hoe mijn wereld verandert
hoe ik mijn wereld te veranderen heb
hoe kan ik mijn wereld veranderen?**

Dergelijke spelletjes helpen je om even afstand te nemen van je normale manier van doen en denken. Je laat het toeval een rol spelen. Een andere vorm van toevalsgedichten is **krasgedichten**, of **blackout poetry**, waar je van willekeurige teksten een gedicht maakt door woorden te markeren en de rest weg te strepen (zie figuur 2). Op www.poezieinbeweging.nl kun je lesbeschrijvingen vinden voor het spelen met taal.

figuur 2. Voorbeeld van blackout poetry van Austin Kleon

Of je nu huilend schrijft of lachend, blijf schrijven

5. Anders kijken

Een andere manier om afstand te nemen is om te kijken met een andere blik. Dit kun je letterlijk nemen: een ruimte ondersteboven bekijken of een gebeurtenis of handeling achterstevoren beschrijven. Laat de leerlingen bijvoorbeeld het gedicht **Achterstevoren** van Eva Gerlach lezen. Laat daarna de leerlingen in tweetallen bedenken hoe je een situatie omgekeerd kunt beschrijven. Het samen bedenken helpt de leerlingen extra om op ideeën te komen en om de juiste woorden te vinden.

Kijken door de ogen van iemand anders is een beproefd middel in het creatief problemen oplossen. Toegepast bij het schrijven over jezelf helpt het om op een andere manier naar situaties of naar jezelf te kijken. Hoe kijkt de boom voor je huis tegen de omgeving aan? Wat zou je oma nu tegen je zeggen? Wat zou Donald Duck, Gandhi, of Superman in deze situatie doen?

Het struif klom langs het fornuis omhoog naar het ei dat ik in mijn hand hield. Vanzelf ging het ei dicht.

Fragment uit Achterstevoren, Eva Gerlach in: Hee meneer Eland, Querido, Amsterdam/ Antwerpen 1998

6. Verbeelden

Bij creativiteit en inspiratie gaat het om de klik tussen beelden, gevoelens en gedachten. Plaatjes, foto's of voorwerpen zijn voor veel leerlingen krachtige schrijfstarters. Soms helpt het om je verhaal eerst in een paar plaatjes te schetsen en dan pas op te schrijven.

Ervaren schrijvers kunnen zich inleven in personen en situaties helemaal voor zich zien, ruiken en proeven. In de les kun je dit oproepen door met de leerlingen een geleide visualisatie te doen. Voor veel mensen is dat nieuw, dus de docent moet goed uitleggen wat de bedoeling is. Je laat de leerlingen ontspannen rechtop zitten met de voeten op de grond, de handen op tafel of op de buik. De leerlingen doen hun ogen dicht. De docent stelt heel rustig open vragen. De leerlingen zien een situatie voor zich, als een film in hun hoofd. Het voorbeeld hieronder komt uit een les autobiografisch schrijven met jongeren (Van Duinhoven, 2008). Ze schreven over het onderwerp **De eerste keer**.

Was het een onverwachte eerste keer, of een eerste keer die goed was voorbereid?

Wat deed je voor dat specifieke moment?

Waar was je?

Was het ochtend, middag, avond?

Wat zag je om je heen aan mensen, dingen, kleuren?

Wat voor geluiden hoorde je?

Waar rook het naar?

Was je alleen of met anderen?

Zo ja, met wie?

Hoe was de sfeer?

Wat deed je op dat moment?

Wat voor gedachten had je?

Hoe voelde je je?

Werd er iets gezegd?

Wat deed je daarna?

Mijn eigen ervaring in schrijfgroepen is dat de deelnemers na een visualisatie veel beeldender gaan schrijven. Ook helpt deze werkvorm mensen op gang, die van zichzelf denken dat ze geen fantasie hebben. Over het algemeen kies ik ervoor om de vragen in de tegenwoordige tijd te stellen. Maar bij een onderwerp als 'de eerste keer', dat heftig kan zijn wat betreft emoties, kun je ook de verleden tijd kiezen. Daarmee schep je afstand tot de situatie en voel je de emoties minder sterk.

7. Jatten, knippen, plakken, hergebruiken

Bij het spelen met taal, gewoonte nummer vier, ben je vaak creatief aan het stelen. Je gebruikt teksten of regels van anderen om zelf op ideeën te komen. Plak de regels van een gedicht in een andere volgorde. Schrijf een ander einde aan een verhaal. Wanneer de schrijver eenmaal genoeg inspiratie heeft en de vondsten in een vorm gaat gieten, kan het hergebruiken van bestaande tekststructuren eveneens helpen. Denk aan een brief uit de toekomst, of een bedankbrief aan iemand uit je verleden. Een cruciale dag uit je leven kun je de vorm geven van een dagrapportage of een dagverslag uit je stageboek. Of wat dacht je van instructies voor de eerste ontmoeting met een Nederlander?

Dit waren ze. Zeven gewoontes die de inspiratie op gang helpen, vertaald naar werkvormen die je kunt toepassen in de les. Ze komen niet in plaats van je functionele schrijfonderwijs, maar als aanvulling erop. Het is goed voor de creatieve ontwikkeling van de leerlingen en hun taalvaardigheid groeit er ook van.

Marijke Arriëtta Bakker

De auteur werkt bij de afdeling vo/mbo van de CED-groep. Ze begeleidt onder andere isk's bij taalontwikkeling, vakoverstijgend werken, invulling van doorlopende leerlijnen en de invulling van LOB.

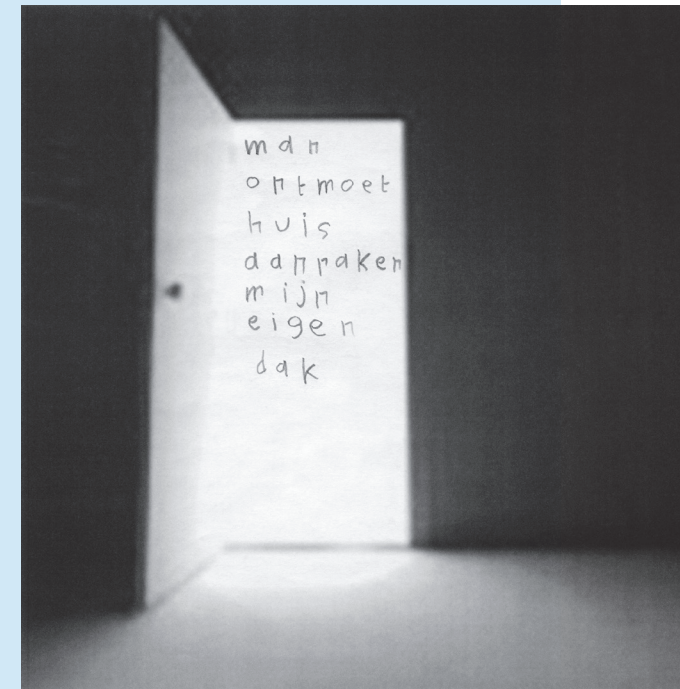
Noot

1. Dit artikel is ook te vinden in het Lesarchief op LesOnline (www.tijdschriftles.nl).
2. www.365dagenkunst.nl/2011/hetadvertentie-spel-2-0/

Literatuur

Van Duinhoven, P. (2008), **Creatief schrijven met jongeren**, LKCA.

Mohamed El Jattari
57 jaar
Kuurne, België sinds 2012
Marokko, Marokkaans

Peter Holvoet-Hanssen

Vuureiland

Voor leerkrachten én leerlingen

Als ik voor een groep sta stop ik niet voor ik heb overgebracht dat een dichter in zijn gedicht zijn eigen baas is. Al vraagt de leerkracht dat je een gedicht binnen een bepaald thema schrijft: jij, dichter/dichteres, jij alleen bepaalt waarover het echt gaat. Of het rijmt of niet. Of de woorden als granaatscherven op een blad belanden zoals bij Van Ostaijen of binnen het kader van een sonnet zoals bij Petrarca. Waar ben je in deze wereld nog vrij? Op het toilet? Nee, bij het maken van een gedicht! Je maakt je eigen regels, je grijpt de taal bij het nekvel. Poëzie is een spel met taal, vrij maar niet vrijblijvend.¹

Als je besluit je gedicht voor anderen vrij te geven, moet je het beste van jezelf gegeven hebben. Een echt goed gedicht is een noodzakelijk gedicht. Iets wat echt geschreven moest worden. Vergis je niet: een goed gedicht is daarom niet noodzakelijk de uiting van een bepaald gevoel, bijvoorbeeld verdriet bij het verlies van een geliefde. Een goed gedicht is verbonden met onze wereld maar leeft op zichzelf. Elke komma moet op de juiste plaats - als je al komma's gebruikt, want ook daar ben je vrij in - en ook die keuze bepaalt meer dan je denkt. Een geslaagd gedicht is als een muziekdoos: het begint te spelen en voert je mee naar een eigen wereld. Voor ieder wat wils!

Een gedicht moet niets, behalve - voor mij - twee dingen: het moet de lezer/toehoorder in vervoering brengen én het moet een belevenis zijn.

Primo: De vervoering

Taal is het vervoermiddel. Vervoering betekent echter meer dan ontroering: je mag de lezer gerust ontregelen, uitdagen, shockeren zelfs. Als er maar een taalspel ontstaat dat tot (her)lezen uitnodigt, als je verzen maar iets met de lezer/luisteraar doen. Een unieke combinatie van woorden die niemand anders je nadoet: of men je gedicht mooi vindt of niet - dat is het hoogste.

Als je iets wil vertellen, waarom schrijf je geen opstel, geen verhaal (proza)? Poëzie moet je niet willen 'begrijpen', ze is er niet in het minst om die dingen voor de geest te schilderen waar je net niet de vinger op kunt leggen.

Poëzie is in deze wegwerpmaatschappij 'nuttelos' en daar ligt haar schoonheid, haar waarde juist. Vecht daarom voor je gedicht. Wees streng voor je gedicht. Vergeet niet: je bent je eigen baas, je mag zelfs nieuwe woorden verzinnen. Maar er moet wel iets gebeuren. Het ultieme gedicht is een gebeurtenis, mag niet geschreven lijken. Droevig of grappig (of allebei), vlot of complex (of allebei), meeslepend of confronterend (of allebei): oefening baart kunst. Luister naar illustere voorbeelden: van Egidius tot Domweg gelukkig in de Dapperstraat.

Secundo: De belevenis

'Maak je geest groot, laat hem varen als een boot: echte reizen maak je in je hoofd' - aldus mijn echtgenote, jeugdschrijfster Noëlla Elpers, en natuurlijk: ze heeft gelijk! Spring als een eekhoorn van de ene (betekenis)boom naar de andere. Maak een eigen wereld, hoe klein ook. Hoe kwetsbaar ook. Als je gedicht op eigen benen kan staan, brengen je verzen niet enkel de lezer in vervoering, ze scheppen een eigen wereld waarin anderen kunnen wandelen (of verdwalen...) - de verzen openen een waaier van werelden. Dat is groots. Je gedicht wordt een belevenis.

Saaie gedichten? Niet aan mij besteed. Meer nog: is een saai gedicht wel een goed gedicht? Zelfs met enkele woorden kun je de contouren van een woordavontuur maken, dat de lezer uitnodigt om mee in het ongewisse te duiken, op verkenning te gaan. Een gedicht is een vuureiland. Vuur door het water, vuur door de lucht.

Een echt goed gedicht is een noodzakelijk gedicht. Iets wat echt geschreven moest worden

Dat zijn de dingen die ik wil overbrengen. Vervoering, belevenis. Geen hapklare brokken voor de consumptiecultuur waarin we leven. Nee, laat ons tenminste in de poëzie nog ter kaap'ren varen. Naar **Vuureiland!**

De eerste letters, de initialen, van mijn dubbelnaam Holvoet-Hanssen geven 'HH'. Ontroering en humor gaan bij mij samen, licht en donker. In mijn gedichten kun je een met opzet flauw grapje lezen, op de volgende regel slaat het noodlot ongenadig toe. Want zo is ook het leven. Willen of niet, het leven is onveilig. Schrijf daarom geen op veilig spelende verzen. Die zijn er helaas al genoeg. Durf te durven! Gedichten kunnen en mogen veel meer in hun mars hebben dan de gewenste labels 'verstaanbaar' en 'toegank-

lijk'. Daarom breng ik tot slot van mijn 'Avontuurlijke reis doorheen de poëzie' altijd een huiveringwekkend klankgedicht Antonin Artaud (1896 - 1948):

'Alles moet
op een haar na
geregeld zijn
in een ontplofbare ontploffing':

o pedana
na komev
tau dedana
tau komev
na dedanu
na komev, tau komev
na come
copsi tra
ka figa aronda
ka lekejou
ta cобра
cobra jaa
ja futsa mAtA

Begrijp jij daar iets van? Niemand die het begrijpt. Goed zo, poëzie is er niet om te begrijpen! Maar ik garandeer je: als je deze tekst als een tovenaars' sjamaan' uitspreekt, niet schools maar vanuit de diepste krochten van je ziel, zullen je haren overeind staan.

Ik vind net als Artaud dat je na het lezen/beleven van een tekst een ander mens moet zijn: ontroerd, ontregeld – met een positieve of negatieve reactie. Onbegrip, vertedering, afschuw. Je kunt het niet in woorden brengen. Dáár dient poëzie voor, om onder woorden te brengen wat je anders niet onder woorden kunt brengen.

Laat een gedicht je onverschillig, heb je dan wel goed gelezen? Of zijn het verzen die je niet in vervoering brengen, straalt het taalspel geen belevenis uit? Dat wil ik overbrengen aan leerlingen en leerkrachten, jong en oud: dat ook ik mij op tijd moet afbreken en weer opbouwen. Ik leer elk gedicht bij. Ik heb de wijsheid niet in pacht. Ik ben geen leerkracht, ik ben een dichter. Dag en nacht.

Mijn eerste gedicht als zestienjarige luidde dan ook:

De stollende wraak van J. Enterhaeck

Ik breek mij af, bouw mij op.
Overstag en overkop.
Schuimbekken.
Kielhalen en optrekken.
'Matroos?'
'Wat wenst u, Haeck?'
'Avanti. Van lava tot spumanti.
West wordt oost.'
Andere zonnen, andere planeten.
Stervelingen die van geen ophouden
weten, die hoge baren
trotseren, van inzinkingen leren
een vuurproef doorstaan als zij in de
waan verkeren
in een baan rond Vuureiland.

Tja, dat is mijn ding: altijd op verkenning blijven gaan. In het hoofd, in de poëzie. In het leven, op papier. En als ik voor jullie sta: ik zal vechten om dit over te brengen. Ik reik geen hapklare opdrachten aan, geen kant-en-klare schrijftips.

Als ik dit vuur - dat woedt in alle talen - kan doorgeven, dan is mijn missie geslaagd. Hou je vast aan de takken van de mast. Een goede wind in de zeilen!

Peter Holvoet-Hanssen

De auteur is dichter en troubadour en werd bekroond met onder meer de Vlaamse Cultuurprijs en de Arkprijs van het Vrije Woord. Van de voormalige StadsPeter van Antwerpen de bloemlezing: **De reis naar Inframundo** bij Uitgeverij Prometheus. De auteur 'is niet verantwoordelijk voor eventuele hersenschade na de leesrit'.
Voor meer info: www.kapersnest.be

Noot

1. Dit artikel werd gepubliceerd in *Les 185*, oktober 2013 en is ook te vinden in het Lesarchief op LesOnline (www.tijdschriftles.nl).

ont moeten Hoe mijn Leven
veranderde

Hand
aanraken
familie
inviteren
delen
aardappelen

Hieke van Til

Hafida Lasgaa
45 jaar
Kortrijk, België
Marokko, Arabisch

Eigen ervaringen als bron van schrijfonderwijs

Vertellen en luisteren kunnen niet zonder elkaar, net als schrijven en lezen. Vertellen en schrijven liggen in elkaars verlengde; schrijven is vertellen op papier. Een taalronde is een uitgekende reeks van elkaar opvolgende werkvormen die alle taaldomeinen (vertellen, luisteren, schrijven en lezen) op een natuurlijke manier aan elkaar verbindt. Daarbij maakt de taalronde gebruik van de eigen ervaringen van de deelnemers (zie kader). Het werken met taalrondes is ontwikkeld voor het basisonderwijs, maar blijkt in de praktijk van Stichting Taalvorming al jaren ook prima toepasbaar in het taalonderwijs voor laaggeletterde volwassenen.¹

Meer begrip

Samen proberen te begrijpen hoe iets precies is gebeurd en daar de beste woorden voor vinden: in een taalronde delen cursisten en begeleider hun ervaringen met elkaar. In de kring gebeurt dat eerst mondeling, maar na het schrijven bespreken we de teksten klassikaal. Tijdens zo'n

nabespreking heeft weer iedereen een inbreng. De lezers bespreken met de schrijver of zij de tekst lezen zoals de schrijver hem bedoeld heeft en of zij voor zich kunnen zien wat er staat. Daarbij geven de eigen ervaringen weer veel houvast: de schrijver weet immers precies hoe het was en wat er gebeurde. Als de lezers dat an-

ders begrijpen, moet er dus iets veranderen aan de tekst. De lezers mogen vragen stellen en suggesties doen. De schrijver blijft de baas over zijn tekst en bepaalt welke suggesties wel en welke niet worden overgenomen. Door dat zo met elkaar te doen kijkt ieder even naar de wereld vanuit het perspectief van de ander. Door het delen van elkaars ervaringen leren de deelnemers van elkaar hoe zij in de wereld staan, hoe mensen verschillend kunnen reageren op wat er om hen heen gebeurt, welke verschillende emoties dat oproept en hoe mensen daar mee omgaan. Vertellen en schrijven over eigen ervaringen leidt niet alleen tot meer taalbegrip, maar ook tot meer begrip voor elkaar.

Schrijfaanpak Taalvorming

Taalvorming slaat een brug tussen spreken en schrijven. Van vertellen wat je bedoelt stappen leerlingen met behulp van de werkwijze van Stichting Taalvorming over naar opschrijven wat je bedoelt. De koppeling met lezen bestaat eruit dat leerlingen bij lezen kennis opdoen die ze bij schrijven kunnen gebruiken: van tekstgenres, tekstopbouw, zinsbouw en woorden. Bij schrijven lezen de leerlingen eigen en andermans teksten met een kritisch oog, begrijpend lezen dus.

De basiswerkvorm van taalvorming is de **taalronde**. In de taalronde wordt stapsgewijs in verschillende rondes toegewerkt naar de schrijfpodracht, waarbij mondelinge en schriftelijke, individuele en groepsworkvormen elkaar afwisselen. Bij een taalronde zitten leerlingen en leerkracht voornamelijk in de kring. Maar het is niet hetzelfde als een kringgesprek.

Samen proberen te begrijpen hoe iets precies is gebeurd en daar de beste woorden voor vinden

Ihab Abdulraman
16 jaar
Mortsel, België sinds 2015
Irak, Arabisch

Taalvorming is interactief taalonderwijs: rondom de geschreven teksten en de taaltekeningen wordt altijd gepraat, over het onderwerp, over de tekst en tekening zelf, over manieren om iets te zeggen. Cruciaal bij taalvorming is een interessante inhoud.

Een eigen ervaring

Wat heb je zelf gehoord, geroken, geproefd, gezien, gevoeld, ervaren, gedacht of meegeemaakt? Er zijn verschillende redenen waarom eigen ervaringen het uitgangspunt zijn van elke taalronde:

- Het is **praktisch**: Iedereen heeft eigen ervaringen. Je hebt ze altijd bij de hand.
- **Zelfvertrouwen**: Niemand is deskundiger als het om jouw eigen ervaringen gaat dan jijzelf. Die zelfbeleefde momenten en gebeurtenissen zitten in je hoofd. Daar heb je beelden, geluiden en gevoelens bij. Die rijke bron geeft veel houvast bij het vertellen en schrijven. Eigenlijk hoeft je niet meer te doen dan het beeld dat jij in je hoofd hebt zo te vertellen, dat een ander het voor zich kan zien en ook beelden in zijn hoofd krijgt. Niet

alleen de verteller maar ook de luisteraars hebben een actieve rol in een taalronde. Die kunnen helpen het verhaal zo helder mogelijk te krijgen en de juiste woorden te vinden door vragen te stellen. Zo leer je je verhaal beeldend te vertellen. Dat geeft zelfvertrouwen.

- **Taalontwikkeling**: Juist omdat je het zelf beleefd hebt, ben je gemotiveerd je verhaal zo te vertellen dat de anderen precies begrijpen hoe iets ging of hoe iets was. Eventuele taalproblemen worden zo ondergeschikt aan de motivatie om iets te vertellen. Impliciet en expliciet wordt er gewerkt aan woordenschat, zinsbouw, formuleren en taalbeschouwing.

Of de deelnemers nu volwassenen, leerlingen of pubers zijn; die eigen ervaringen zijn een rijke bron waaruit iedereen eindeloos kan putten.

Zo tot het schrijven van teksten komen is een manier waar iedereen van kan profiteren. In het basisonderwijs pleit Stichting Taalvorming ervoor de taalronde binnen de leerlijn schrijven als basislijn voor groep 1 t/m 8 in te zetten. Voordat leerlingen leren schrijven, starten we in groep 1 met de jongste kleuters met taalrondes en gaan daarmee door tot en met groep 8. De nog niet geletterde jongsten maken van wat ze vertellen een taaltekening, waarbij de leerkracht in een '1 op 1' bijschrijfgesprek het verhaal van het kind onder de tekening schrijft. In de hogere groepen schrijven de leerlingen zelf deze zogenoemde 'ervaringsteksten'. Ook bij laaggeletterde volwassenen is een dergelijke leerlijn te volgen.

Meerdere tekstgenres

Het is echter nodig om meerdere tekstgenres te leren schrijven. In het basisonderwijs breiden we het aantal tekstgenres vanaf groep 4/5 geleidelijk uit en koppelen we de taalronde meer en meer aan de zaakvakken en wereldoriëntatie. Bij laaggeletterde en/of anderstalige volwassenen hanteren we datzelfde principe: beginnen met de basislijn van ervaringsteksten en daarmee doorgaan. Pas als de cursisten daaraan toe zijn, voeren we

geleidelijk meer variatie in tekstgenres in. Daarbij maken we altijd weer een koppeling tussen de eigen ervaringen en onderwerpen die daar iets tot ver buiten liggen.

Verhalende genres

(doel: meeslepen, amuseren)

- Ervaring / vertelling
- Verhaal

Feitelijke genres (doel: informeren)

- Historie
- Verslag / beschrijving
- Procedure
- Verklaring / uiteenzetting

Evaluerende genres (doel: evalueren)

- Beschouwing
- Betoog

Tot besluit

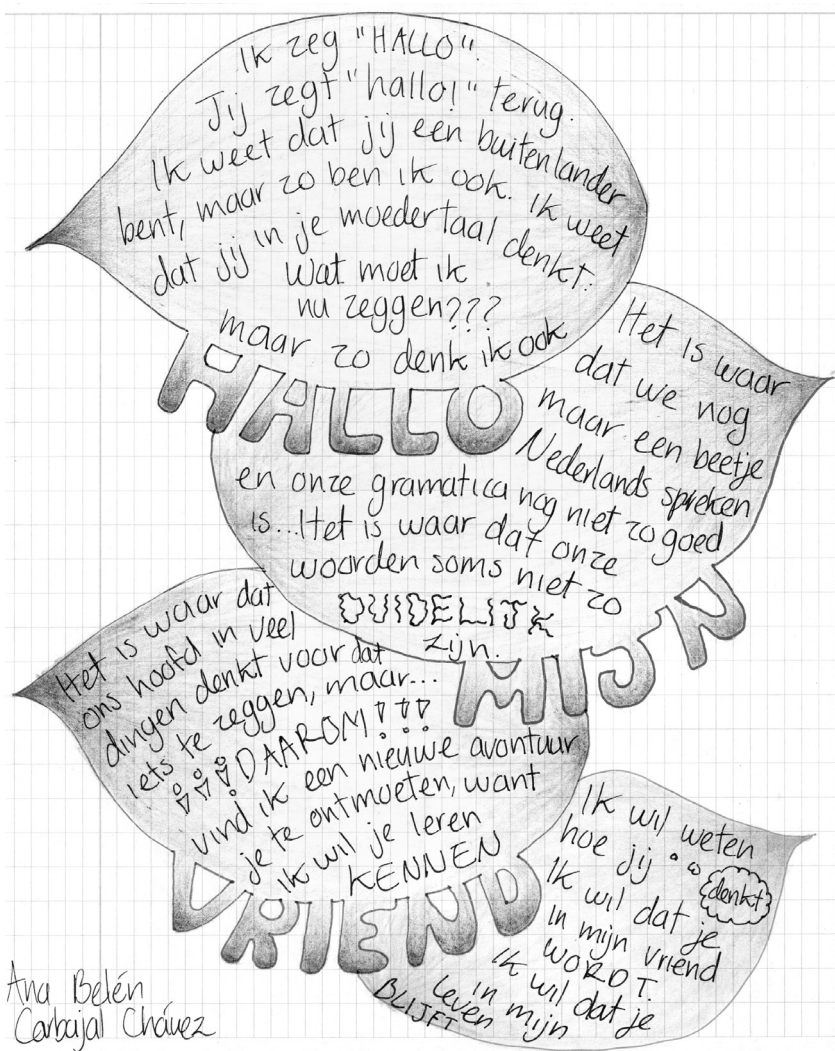
Door in taalrondes met elkaar de teksten te bespreken, leren deelnemers kritisch naar eigen en andermans teksten te kijken. Ze leren dat een tekst nooit in een keer goed hoeft te zijn, dat er verschil van mening kan zijn over welk woord of welke formulering gebruikt moet worden, en dat dat mag. En ze leren dat ze eigenaar zijn van hun eigen teksten. Ook als de teksten daarna wat meer van de eigen ervaringen weg zijn, kunnen ze deze opgedane vaardigheden heel goed gebruiken.

Hieke van Til

De auteur is directeur en consultant bij de **Stichting Taalvorming**. Meer informatie over Stichting Taalvorming en wat ze doet is te vinden op de website: www.taalvorming.nl.

Noot

1. Dit artikel is ook te vinden op LesOnline (www.tijdschriftles.nl).

Jan Strybol

Een kwestie van tunen

Creatief en expressief schrijven

Over schrijven is al veel geschreven. In dit artikel focust Jan Strybol op het waarom en op het hoe van het inpassen van creatieve en expressieve schrijfoefeningen ook vanaf de eerste niveaus. Is het (didactisch) zinvol om dergelijke oefeningen te geven en zo ja, onder welke (rand)voorwaarden hebben die het meest kans van slagen? In een antwoord op die laatste vraag koppelt hij het succes van schrijftaken aan de factor motivatie, meer bepaald aan de 'poortwachters' van intrinsieke motivatie: competentie, autonomie en verbondenheid.¹

Ana Belen Carbajal Chavez, OKAN
16 jaar
Edegem,
België sinds 2015
Mexico, Spaans

Ana Belen Carbajal Chavez

Het doel van schrijfoefeningen

In haar hoofdstuk over schrijfvaardigheid in het **Handboek Nederlands als tweede taal in het volwassenenonderwijs** maakt Ineke de Bakker een onderscheid tussen **instrumentele** en **functionele** schrijfvaardigheid.²

Functionele oefeningen zijn in feite weerspiegelingen van schriftelijke communicatie zoals die in de reële wereld wordt gevoerd: een formulier invullen, een ansichtkaart sturen, een klachtenbrief schrijven...

Daarnaast kun je ook instrumentele schrijfo opdrachten geven: als iemand bijvoorbeeld een voorwerp beschrijft, een paar zinnen aanvult of een beeldverhaal omzet in tekst, hebben we het niet over functionele taken, maar die oefeningen kunnen wel helpen bij het schrijfproces, met name omdat ze leiden tot een grotere vloeiendheid of de kans geven te reflecteren over zinsbouw, woordcombinaties, spelling etc. Ook kunnen dit soort opdrachten een diagnostische waarde hebben: een docent kan via de schrijftaak als het ware in het hoofd kijken van de leerder en op die manier goed feedback geven op het leerproces van de cursist.

Volgens mij kunnen we de tweedeling instrumenteel-functioneel nog aanvullen met twee andere categorieën: **creatief** en **expressief** schrijven. Als een cursist de gewoontes van zijn land vergelijkt met Nederland of België, is dat geen authentieke functionele schrijftaak: de alledaagse werkelijkheid zal dat niet van de cursist vragen.

Als een cursist een gedicht maakt, geldt eigenlijk hetzelfde. Toch zijn het niet puur instrumentele taken want ze zijn wel authentiek in die zin dat ze aansluiten bij de wens van onze cursisten om zich uit te drukken in onze taal: ze willen hun mening geven, hun emoties uiten, over zichzelf vertellen, grapjes maken, een compliment in mooie taal verpakken, een verhaal creëren...

Je kunt je nog steeds de bedenking maken of dat in een schrijfoefening moet gebeuren. Het medium schriftelijke taal is echter een

verantwoorde keuze omdat het een aantal kenmerken heeft die expressie en creativiteit meer kans geven, vooral als het gaat om taallearners: er is tijd om een mening te vormen en met woorden of zinnen te experimenteren; de schrijver kan de zaken even laten rusten en waar nodig zelfs hulpmiddelen inroepen.

De trekker: motivatie

Creatief en expressief schrijven zijn dus op zijn minst bijzonder zinvol. Een van de voorwaarden is echter dat het voldoende aansluit bij de wens van de cursist. We moeten met andere woorden onze blik gaan richten op motivatie. In een eerder Lesartikel, over **Breed Motiveren**, schetste ik drijfveren die mensen tot actie brengen.³

De ene motivator is daarbij al wat sterker dan de andere: 'beloning' en 'noodzaak' zijn veeleer conditioneel in die zin dat de actie gewoonlijk wordt stopgezet als de conditie (beloning of noodzaak) verdwijnt. 'Zelfontwikkeling' en 'persoonlijke verbondenheid' zijn meer duurzame, intrinsieke motivatoren. Drijfveren als 'interesse' en 'zinvolheid' zitten daartussenin.

Ze willen hun mening geven, hun emoties uiten, over zichzelf vertellen, grapjes maken, een compliment in mooie taal verpakken, een verhaal

Deci en Ryan⁴ vervangen de klassieke indeling extrinsiek-intrinsiek door een gradueel model (het **zelfdeterminatiecontinuüm**) waarbij de graad van acceptatie en vereenzelving (met de externe motivator) een rol speelt. Zij tonen met andere woorden aan dat het geen zwart-witverhaal is, maar dat er

grijswaarden zijn, en dat maakt het interessant voor ons: we kunnen er namelijk niet vanuitgaan dat al onze cursisten intrinsiek gemotiveerd zullen zijn voor verschillende vormen van creatief en expressief schrijven.

Als we uitgaan van een gradueel model, kunnen we er ook van uitgaan dat we onze schrijfoefeningen zo kunnen 'tunen' dat ze, door de juiste criteria in te bouwen, de graad van motivatie van onze cursisten in positieve zin opkrikken. Als een cursist bijvoorbeeld geen heil ziet in het schrijven van een gedicht, wil dat niet automatisch zeggen dat hij onze oefening met tegenzin zal uitvoeren: we kunnen de oefening namelijk zo maken dat hij een aantal elementen ervan waardeert of zelfs integreert zodat zijn oorspronkelijke extrinsieke motivatie (Ik doe het omdat ik moet) overgaat in een meer intrinsieke vorm (Ik zie nog steeds niks in een gedicht, maar het is wel fijn om mijn medecursist eens een pluim te kunnen geven).

Het 'aan- en uitkleden' van schrijftaken is een cruciale vaardigheid die we onszelf eigen moeten (en kunnen) maken

Ik denk niet dat het altijd nodig is om energie te steken in dat opkrikken. Een aantal onderwerpen en taken heeft daartoe sowieso weinig potentie: niemand zal ooit echt warm lopen voor een brief aan de elektriciteitsmaatschappij of het bestellen van een folder. Cursisten zien daar wel de zinvolheid van in en zijn gerust bereid die oefeningen te maken. Die veeleer extrinsieke motivatie is wel voldoende.

Andere onderwerpen hebben echter wel het potentieel om intrinsiek te motiveren: mensen uiten zich graag over onderwerpen

die hen aanbelangen of intrigeren. In onze workshop over **spreekversterkers**⁵ vermelden we de kracht van het onverwachte, het stoute, het mysterie, de persoonlijke opinie, creativiteit, de mening over de andere, uitdagingen, beperkingen, emoties, imminentie, diversiteit in de groep etc.

Dat zijn de onderwerpen die kunnen leiden tot vormen van creatief en expressief schrijven. Dat gaat echter niet vanzelf: je kunt een klas niet vragen om in het Nederlands een mop te schrijven over een koe. Dat zal niet 'pakken'. Maar waarom niet? Omdat de elementen van die opdracht te weinig rekening houden met de 'poortwachters' van intrinsieke motivatie: competentie, autonomie en verbondenheid.

De poortwachters: competentie, autonomie en verbondenheid

De mate waarin mensen intrinsiek gemotiveerd zijn, hangt samen met de graad van aanwezigheid van de factoren competentie, autonomie en verbondenheid. Een eenvoudig voorbeeld kan dit illustreren: als ik ga voetballen en ik heb die sport uit vrije wil gekozen, ik voel me bovendien goed in de groep en mijn voetbalkunde is geschikt voor het niveau van het team, dan zal ik intrinsiek gemotiveerd zijn om te komen voetballen. Als een van die factoren minder sterk tot niet aanwezig is (bijvoorbeeld: ik ben een veel betere of veel slechtere voetballer dan mijn maats), dan zal mijn motivatie daar onder lijden. Als ik echter de verbondenheid met die groep bijzonder belangrijk vind, kan dat de onevenwichtigheid in competentie compenseren. Er is dus een soort weging bij de poortwachters die de graad van motivatie gaat bepalen. Als docent is het zaak om die gewichtsverdeling bij een schrijfoefening voor onze cursisten te gaan inschatten en waar nodig bij te stellen door de graad van competentie, autonomie of verbondenheid op te voeren (of in sommige gevallen te matigen). Ik geef hieronder een paar suggesties per poortwachter.

Lutombo-Tusewo
YouYou
34 jaar
Heeswijk-Dinther,
Nederland sinds 2007
Congo, Lingala

Ont moeten, hoe mijn wereld veranderde
Van mijn buurman.

- Ik heb contact met mijn buurman
Mijn buurman is IRaks

Ik vind mijn buurman lief

Ik heb en mooie buurman

Want als mijn buurman komt vraagt hij

Veel van mij.

Hoe het mij gaat

Hoe het met mijn familie gaat

Hoe het met mijn les gaat.

Competentie

Een goede dosering van het element competentie kan verschillende dingen betekenen: de taak is op het juiste niveau (net uitdagend genoeg), maar ook: de taak geeft een gevoel van competentie en verwezenlijking. Of zelfs: de taak geeft ruimte aan (andere) competenties van de cursist.

Wat dat eerste betreft is het begrip **aan- en uitkleden** van een taak in de taakgerichte benadering interessant. Peter Robinson⁵ geeft een aantal dimensies waarmee je de complexiteit van een taak kunt manipuleren. Om een taak cognitief moeilijker te maken kun je deze elementen manipuleren:

- het aantal elementen opvoeren,
- de graad van redenering verhogen,
- de taak 'daar en dan' situeren (i.p.v. hier en nu),
- een meervoudige (versus enkelvoudige) taak geven,
- de mogelijkheid tot planning verminderen,
- de graad van voorkennis verminderen.

Zijn hypothese, the **cognition hypothesis**⁶, zegt dat een cognitief moeilijkere taak zal leiden tot complexer en accurater taalgebruik. Door taken geleidelijk complexer te maken wordt de cursist steeds uitgedaagd om te groeien naar de uiteindelijke competentie die in het 'echte leven' nodig is. Uiteraard kan dit

ook gebruikt worden om te differentiëren in eenzelfde niveau.

Naast deze dimensies van complexiteit zijn er nog andere manieren om een taak minder of meer moeilijk te maken. Ervaren docenten kennen de mogelijkheid om te navigeren in de graad van sturing: je kunt een taak maken waarbij de cursist hier en daar een paar woorden invult, halve zinnen aanvult, een slot schrijft of de tekst volledig vrij schrijft. Andere manieren van differentiëren zijn: minder of meer ondersteuning bieden (een voorbeeldtekst, een woordenlijst), cursisten al dan niet laten samenwerken, of de verwerkingsniveaus opdrijven.

Als we cursisten willen motiveren tot creatief en expressief schrijven, ook op lagere niveaus, moeten we echter verder gaan dan de complexiteit afstemmen. Een interessante piste is die waarbij een gevoel van verwezenlijking ontstaat zonder dat daardoor de talige moeilijkheid vergroot. Een goed voorbeeld daarvan is de werkvorm **gekleurde teksten**.⁷ Een verhaal wordt ingekleurd in een bepaalde sfeer:

Een vrolijk verhaal

Op een **zonnige** dag liep ik naar mijn **lieve oma**. Ik kwam langs een **prachtig** huis met **bloemen**. (...)

De cursisten kunnen dit verhaal herschrijven in een andere sfeer door de onderstreepte woorden te vervangen door woorden van een andere stemming (spannend, triest, grappig). Die kleine ingreep geeft een heel ander verhaal en dus een gevoel van creatie. Uiteraard kun je die taak ook nog eens wat hoger 'tunen', bijvoorbeeld door de cursisten zelf een stemming te laten kiezen, het einde open te laten of de 'ik' te laten vervangen door een derde persoon naar keuze (de docent/koning Filip). Een slimme zet dus, die het competentiegevoel verhoogt. We kunnen nóg een stapje verder gaan. Onze cursisten hebben namelijk bijzonder veel niet-talige competenties: de ene is creatief, de andere grappig, kunstzinnig of sociaal. Sommigen kunnen bijzonder goed koken, fotograferen of gitaar spelen. Als we die competenties de ruimte geven in onze creatieve schrijftaken (bijvoorbeeld in een blog of door cursisten samen een plakboek te laten maken), dan boren we de juiste graad van competentie(gevoel) aan.

Autonomie

Maarten Van Steenkiste beschrijft in zijn presentaties⁸ over motivatie in het onderwijs het verband tussen structuur, autonomie en competentie. Het komt hierop neer dat je de mate van autonomie verlenen het beste kunt afstemmen op de competentie van je leerders (autonomieondersteunende versus autonomiefrustrerende leerkrachtstijl). Zo kun je beginnende (of minder mature) leerders de keuze laten tussen twee of drie opties en naarmate de cursisten vorderen die opties verhogen tot uiteindelijk zelfbeschikking. Het interessante is dat niet alleen 'optiekeuze' maar ook 'actiekeuze' leidt tot grotere motivatie: dat laatste heeft bijvoorbeeld te maken met keuze over de volgorde van de taken of het ritme van de progressie. Maartens onderzoek situeert zich in een meer algemene leercontext maar de transfer naar Nt2 en meer bepaald het creatieve en expressieve schrijfproces kan volgens mij wel gemaakt worden. Ik gaf hierboven al een aantal suggesties om in de

werkvorm 'gekleurde teksten' wat meer autonomie aan de cursist te geven (keuze protagonist, eigen sfeer, eigen einde). Die ingrepen verhogen niet alleen de nodige competentie maar ze leiden ook tot meer autonomie. Een ander voorbeeld is het zogenaamde **regenbooggedicht**: cursisten beschrijven hun land aan de hand van een reeks kleuren: blauw is de oceaan, groen de vlag, geel de curry van mijn moeder... Die structuur is tegelijk een mooi houvast én een stimulans voor beginnende cursisten om expressief te schrijven. Maar als de competentie van een cursist wat hoger ligt, kan hij zich gevangen voelen in diezelfde structuur (en dan daalt zijn motivatie). In dat geval is het belangrijk om de cursist wat meer autonomie te verlenen zonder de structuur te verliezen: je kunt de cursist zijn eigen kleurenreeks laten kiezen, of zelf een lijst laten opstellen: dagen van de week, letters van het alfabet, vormadjectieven...

Die juiste verhouding tussen autonomie en structuur is erg belangrijk voor het slagen van een schrijfoefening. Op het internet vind je bijvoorbeeld honderden interessante 'prompts' voor creatief schrijven⁹:

- What is your favorite smell and why? What memories does it bring up?
- If you could be an insect for a day, what kind would you be? Why?
- Imagine you work for an ice cream factory. What flavor would you invent?

Op zich zijn die prompts wel intrigerend, maar of ze zullen leiden tot een goede creatieve schrijfoefening is maar de vraag, zelfs als de talige competentie van de cursist gepast is voor de taak. Ten eerste zijn veel cursisten niet zo 'competent' in het ad hoc improviseren over geuren. Ten tweede is er geen enkele vorm van autonomie als cursisten maar één prompt krijgen. (Eigenlijk is dat hetzelfde als: schrijf nu een mop over een koe). Een keuze geven tussen prompts én de cursist wat tijd geven (bijvoorbeeld door te werken met een blog) of hen laten samenwerken, zal de slaagkans van zo'n oefening sterk vergroten.

Verbondenheid

Ook de laatste poortwachter heeft een aantal gedaantes: cursisten zijn verbonden met hun land, hun familie, hun woonplaats (en daar wordt in expressief schrijven terecht gebruik van gemaakt). Verbondenheid kan zich echter ook manifesteren in de klas of in de band met de docent. Jeanne Kurvers¹⁰ getuigt bijvoorbeeld van een werkbezoek in Zweden waar ze een alfadocente een dialoogdagboek zag gebruiken. Cursisten schrijven daarin naar de docent over hun ervaringen en de docent antwoordt. Dat is geen authentieke functionele schrijftaak, maar het werkt erg goed omdat de cursist zelf het onderwerp bepaalt (autonomie), de competentieverwachting flexibel is (één lijntje is al prima) én er een verbondenheid ontstaat tussen de docent en de cursist. Uiteraard kan die verbondenheid ook met anderen: cursisten kunnen onderling dagboeken uitwisselen en eigenlijk kan het zelfs prima met een buitenstaander via het internet.

Een ander gezicht van verbondenheid is dat waarin cursisten samenwerken om een (creatieve) schrijftaak tot een goed einde te brengen. Dictogloss werkt door uitdaging (competentie) en verbondenheid, maar ook het samenstellen van een krant of een fotoboek wordt versterkt door deze motivator.

Conclusie

Het uitgangspunt van dit artikel was dat creatie en expressief schrijven een plaats verdient in het schrijfproces. De voorwaarde is dat de cursist gemotiveerd is om daar aan te beginnen.

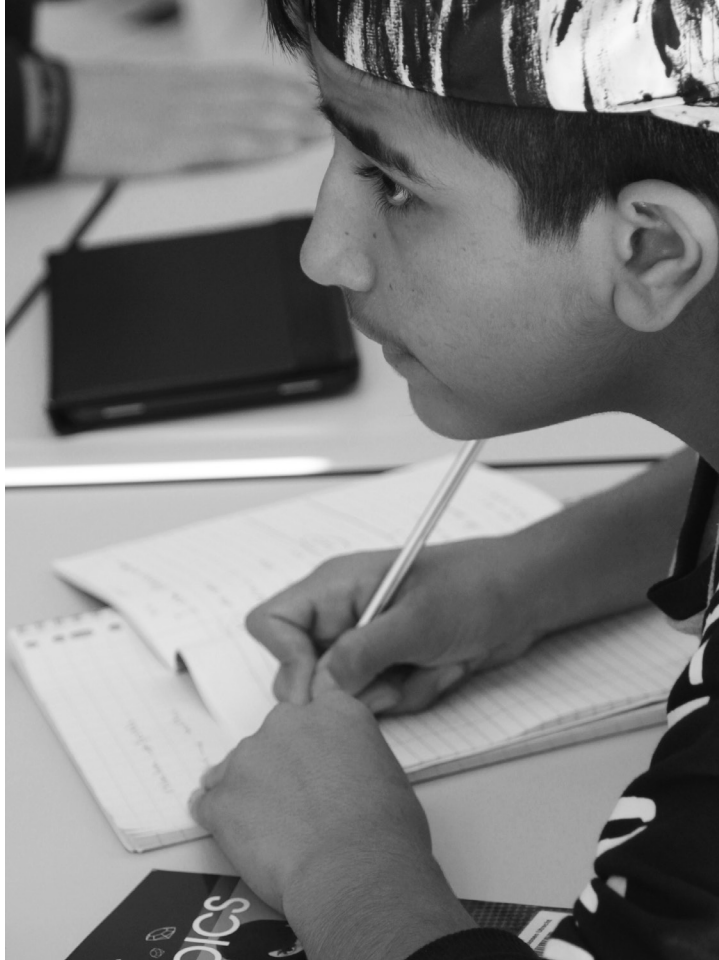
Om dat te bereiken is een goede omgang met de 'poortwachters' van intrinsieke motivatie (competentie, autonomie en verbondenheid) noodzakelijk: we moeten als docent proberen de weging van die sleutelcomponenten in de juiste balans te brengen. Het 'aan- en uitkleden' van schrijftaken is daarbij een cruciale vaardigheid die we onszelf eigen moeten (en kunnen) maken.

Jan Strybol

De auteur werkt als departementshoofd en lector aan de specifieke lerarenopleiding van PCVO Het Perspectief, Gent. Hij is eveneens opleider van Nt2-leerkrachten aan hetzelfde instituut. Ten slotte is Jan ook Vlaams bestuurslid van de Beroepsvereniging van Nt2-docenten (BVNT2). Correspondentie: janstrybol@hotmail.com

Noten

1. Dit artikel werd gepubliceerd in Les 185, oktober 2013.
2. B. Bossers e.a. (red), (2010) **Handboek Nederlands als tweede taal in het volwassenonderwijs**. Coutinho, Bussum.
3. Strybol (2011), **Breed Motiveren**. In: Les 173.
4. R.M. Ryan & E.L. Deci (2000) **Self-determination theory and the facilitation of intrinsic motivation, social development, and well-being**. In: American Psychologist, 2000 Jan; 55 (1): pp. 68-78.
5. J. Strybol en V. Verschelden (2012). **Werken met spreekversterkers**. Workshop BVNT2-conferentie, Bovendonk.
6. P. Robinson (2003). **The cognition hypothesis, task design, and adult task-based language learning**. In: Second Language Studies, 21(2), Spring 2003, pp. 45-105.
7. D. De Coole. & A. Valk (2011). **Actief met Taal**. Didactische werkvormen voor het talenonderwijs. Coutinho, Bussum.
8. M. Van Steenkiste, **Moetivatie of motivatie om te leren?** De rol van psychologische basisbehoeftes. Presentatie: www.ond.vlaanderen.be/dbo/nl/doc/Locomotiv/02%20Presentatie%20Motivatie%20of%20moetivatie%20om%20te%20leren.pdf.
9. Blog met prompts: [www/busyteacher.org/creative-writing-prompts_part_one.html](http://www.busyteacher.org/creative-writing-prompts_part_one.html).
10. J. Kurvers (2008). **Schrijven voor beginners**. Klassiek Vakwerk. Achtergronden van het Nt2-onderwijs. Boom, Amsterdam.

Fros van der Maden

Ode aan de pizza

En andere uitdagende opdrachten voor vrij en creatief schrijven op Okan of Isk

Door te spelen met taal krijg je plezier in taal. Dat plezier vergroot de motivatie om de taal te leren. Anderstalige jongeren af en toe vrij en creatief laten schrijven lijkt dus een goed idee om hun taalverwerving te stimuleren. Fros van der Maden ontwikkelt uitdagende schrijfp opdrachten voor deze doelgroep.¹

Naar binnen en naar buiten kijken

Schrijven begint met goed kijken, zowel naar de wereld om je heen als naar de wereld in jezelf. Dit train je bijvoorbeeld met **Het woordenschilderij**.

1 Het woordenschilderij

- a Kijk een minuut heel geconcentreerd en in stilte naar een geprojecteerde afbeelding. Je mag geen aantekeningen maken.
- b Schrijf in drie minuten zo veel mogelijk op van wat je hebt gezien. Wat je erbij voelt of denkt is onbelangrijk. Tijdens het opschrijven zie je de afbeelding niet meer.
- c Wissel van papier met een medeleerling en vergelijk jullie teksten.

De opdracht **Mijn schoenen** leidt tot prachtige en verrassende schrijfproducten. Sommige docenten laten hun leerlingen er een tekening bij maken.

2 Mijn schoenen

- a Focus je een minuut op je schoenen: welke herinneringen komen er bij je boven?
- b Schrijf ze op een vel papier.
- c Een paar leerlingen lezen hun verhaaltje voor.

In de opdracht **Vertraging** concentreer je je op je verschillende zintuigen.

3 Vertraging

- a Stel je voor: je zit op een vliegveld te wachten op een vertraagd vliegtuig.
 - Wat zie je, wat voel je, wat hoor je, wat ruik je?
 - Wat denk je en wat doe je?
 - Hoe is het na één uur? Na drie uur? Na zeven uur?
- b Beschrijf jouw ervaringen in drie stukjes: na één, na drie en na zeven uur.
- c Wissel teksten uit met een klasgenoot. Lees elkaars 'verslag' en geef feedback.

Taalfouten mogen bij vrij en creatief schrijven, tenzij correctie als onderdeel van het proces wordt benoemd. 'Vertraging' bijvoorbeeld leent zich goed voor revisie. Het verslag wordt thuis herschreven (eerst een paar dagen weggelaten!) met de opdracht er een goed lopende korte tekst zonder fouten van te maken. Samenwerken en dan met zijn tweeën één tekst inleveren mag ook. De teksten worden bij jou ingeleverd en je geeft schriftelijk feedback, zowel op inhoud als op vorm. Wees royaal met complimenten! Laat in de klas een paar mooie uitwerkingen voorlezen.

Poëzie

Veel docenten werken ongetwijfeld al wel af en toe met poëzie; **elfjes** en **haiku's** zijn, ook als je nog niet zo veel taal tot je beschikking hebt, al snel te maken. Maar er zijn nog andere vormen van poëzie die zich uitstekend lenen voor gebruik in de Nt2-les. Zo zal de **ode**, ofwel het **lofdicht**, zeker tot de verbeelding spreken. Veel jongeren hebben immers een idool. Dat de ode overigens niet per se aan een persoon gewijd hoeft te zijn, is te zien in het volgende voorbeeld.

7. Ode aan ...

Een ode is een gedicht over een persoon die of iets wat je geweldig vindt.
Een voorbeeld:

Ode aan de pizza

Het water loopt me in de mond.
O, wat ben je mooi en rond!
Knoflook en kaas zijn je geuren.
Rood, geel en groen zijn je kleuren.
Paprika en ui en olijven en tomaat:
Dat is wat er op mijn pizza gaat.
Iedereen mag het van mij weten:
pizza is mijn lievelingseten!

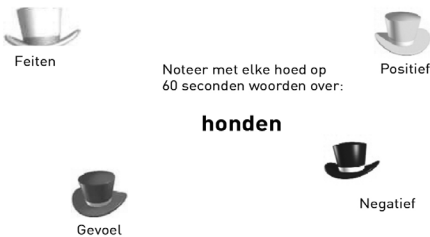

Rijm hoeft niet, maar mag wel. Denk ook eens aan opdrachten met andere soorten rijm dan eindrijm, zoals klinker- of medeklinkerrijm. Verzamel vooraf met de klas zo veel mogelijk woorden met de betreffende (mede-)klinker en zet ze op het bord.

Ideeën 'vangen'

Of je nu een gedicht schrijft of een verhaal of een verslag, eerst heb je ideeën nodig. Technieken als **woordweb**, **brainstorm** en **mind-map** lenen zich hier goed voor. Een andere techniek is: **denken met een DeBonohoedje op**. De leerling 'zet' steeds voor een minuut 'een denkbeeldig hoedje in een bepaalde kleur op' en denkt alleen op de manier van die kleur na over een bepaald onderwerp. Bijvoorbeeld: wit = feiten, rood = gevoel, zwart = negatief en geel = positief.

11. Denken met een DeBonohoedje op

Proza

Beginnende verhalenschrijvers, en zeker verhalenschrijvers die ook nog eens beginnende taalleerders zijn, hebben baat bij opdrachten die tegelijkertijd uitdagen én houvast bieden. Dat houvast kun je geven door een vertrekpunt en/of kader te bieden, zoals een foto, tekening of verhaal, of misschien zelfs een muziekstuk of film. Of je geeft je leerlingen de inleiding van een spannend, eenvoudig geschreven verhaal, met de opdracht om zelf het verhaal af te maken.

16 Zo kwam het ...

Maak dit verhaal af.

Het is stil in de kamer van de politie-agent. Tik-tik-tik zegt de klok. Bijna drie uur. De agent zet zijn computer aan. Tegenover hem zit een oude vrouw. Ze kijkt naar de vloer. De agent vraagt: 'Wat heeft u het gedaan, mevrouw? Vertel alles nog een keer. Begin maar bij het begin'.
'Goed,' zei de oude mevrouw. 'Ik sta elke dag om 7 uur op. Vandaag ook. Heel gewoon. Net als elke dag ga ik om 10 uur naar de supermarkt...'

Een leuke oefening waarin niet het vertrekpunt en/of kader, maar juist de manier van werken houvast biedt, is **Minuutschrijven**.

13. Minuutschrijven

Schrijf een verhaal met de klas.

- Schrijf op een vel papier 'Er was eens ...' en maak deze zin af.
- Geef jouw papier door. Jij krijgt het papier van je linkerbuur. Daar schrijf jij je 1 minuut aan. Je rechterbuur schrijft 1 minuut aan jouw verhaal. Na 1 minuut geeft de docent weer een signaal. De verhalen gaan naar de volgende leerling. Enzovoort.
- Herhaal dit tot je jouw eigen vel papier terug hebt en lees je verhaal.
- Een paar leerlingen lezen hun verhaal voor.

Oprachten kun je ook maken door begrippen uit de verteltheorie te gebruiken, zoals **personage**, **plot**, **perspectief** of **spanning**. Zo kun je de leerlingen bijvoorbeeld ieder een eigen personage laten bedenken en ze dan samen een plot laten bedenken waarin beide personages de hoofdrol spelen.

Een verhaal opnieuw vanuit een ander perspectief vertellen levert vaak mooie resultaten op. Daarbij leiden onverwachte gezichtspunten (een vogel die vanuit een boom iets ziet gebeuren, een klein kind dat iets beschrijft waarvan het eigenlijk nog niets begrijpt) in veel gevallen tot bijzondere verhalen.

Fros van der Maden

De auteur is docent Nederlands/Nt2 op de Internationale School van Groningen. Daarnaast is ze educatief auteur. Recente publicatie: *Op Schrift, een schrijfcursus voor jonge anderstaligen*.
Correspondentie: edutekst@frosvandermeden.nl
www.frosvandermeden.nl

Noot

Dit artikel is een bewerking van het artikel **Denken met een DeBonohoedje op en andere uitdagende opdrachten** (Les 186, december 2013).

Marit Trioen
Kathleen Collijs

In het begin was de taal gewoon lawaai

Creatief schrijven in de Onthaalklas voor Anderstalige Nieuwkomers (Okan)

Creatief schrijven met anderstalige nieuwkomers vergroot de schrijfvaardigheid van de leerlingen, verrijkt hun woordenschat en wakkert het taalplezier aan. Al schrijvend leren de leerlingen zichzelf en de wereld rondom zich beter kennen of begrijpen. Bovendien groeit met het schrijven ook het zelfvertrouwen: door te vertrekken van wat ze al weten (en niet, zoals vaak, van wat ze nog moeten leren), beseffen de nieuwkomers hoeveel ze al kunnen. Maar ook andere sociale vaardigheden worden ontwikkeld: de betrokkenheid vergroot, het doorzettingsvermogen wordt gestimuleerd en de groeps sfeer kan sterker worden. Kortom: creatief schrijven verdient een plaatsje in het Nt2-curriculum, betogen de auteurs in dit artikel.¹

Maar hoe kun je mooie teksten schrijven als de taal, zoals de twaalfjarige Sebastian uit Mexico het zo mooi verwoordde, vooral lawaai is? Hoe vang je mooie woorden in die oorverdovende klankenstroom? En hoe vind je plezier in het schrijven, als je door het bos soms de bomen nog niet hoort?

Allereerst leert onze ervaring als schrijfdocent ons dat anderstalige nieuwkomers prachtige teksten kunnen schrijven. Niet ondanks, maar misschien wel dankzij de weinige taal waarover ze beschikken. Anderstalige nieuwkomers schrijven vaak heel compact en puur. De eenvoud en

eerlijkheid waarmee ze de wereld in en rondom zich uitdrukken, maakt hun teksten eens zo ontwapenend. Het toont hoe beperking meteen ook een verrijking wordt.

Anderstalige nieuwkomers schrijven vaak heel compact en puur

Belangrijke keuzes

Uiteraard rollen de mooie teksten niet zo maar uit de pennen of vingers van de leerlingen. Als leerkracht speel je een niet te onderschatten rol in het begeleiden van een schrijfproces. Welke projecten kies je? Hoeveel tijd voorzie je? Hoe inspireer je je leerlingen? Wat verwacht je van hen? Hoe help je hen over de schrijfdrempel? Wat doe je met de schrijfproducten? Stuk voor stuk belangrijke keuzes, die het eindresultaat kunnen beïnvloeden.

Laten we beginnen met enkele vuistregels voor het creatief schrijven in het algemeen. Ze geven onze visie op creatief schrijven weer en vormen een referentiekader voor welk schrijfproject dan ook. We lieten ons inspireren door (een vrije interpretatie van) drie **Buchkinder-regels**² en voegen eigen accenten toe:

1. Schrijf en zeg zo weinig mogelijk voor.

Niets is zo beperkend voor de creativiteit als een goedbedoeld voorbeeld, zeker bij leerlingen die weinig taal hebben. Inspireer je leerlingen, maar voorkom imitatiegedrag.

2. **Schrijven vraagt tijd.** Organiseer geen lesje creatief schrijven. Plan verschillende momenten in waarop de leerlingen aan hun teksten kunnen werken, verspreid over verschillende dagen. Een goed idee heeft tijd nodig, een goede tekst ook.

3. **Toon wat je geschreven hebt.** Schrijven voor jezelf kan leuk zijn. Schrijven voor een publiek zorgt voor een extra stimulans. No-

dig de leerlingen uit hun schrijfproducten met anderen te delen. Een boek of tentoonstelling, een voorleessessie voor een andere klas, een feedbackmoment binnen de veilige klasmuren: als een tekst maar lezers heeft.

4. Ga voor kwaliteit (en vergeet kwantiteit).

Creatief schrijven staat vaak synoniem voor het produceren van lange(re) teksten of vormvaste gedichten. Maar creatief schrijven is zoveel meer (of net minder). Ook een raak geformuleerde zin kan een waardevolle tekst zijn.

De krijtlijnen zijn uitgezet. De motivatie en zin hopelijk aangewakkerd. Misschien heb je nog koudwatervrees om te gaan schrijven met leerlingen die nog niet zoveel (schrijf)taal ter beschikking hebben? Weet je niet goed waar te beginnen of hoe je de leerlingen het best kan ondersteunen? Vraag je je af hoe je zoveel mogelijk schrijftaal kan uitlokken? Onderstaande tips kunnen je op weg zetten:

Gebruik beeld

Visuele ondersteuning helpt de leerlingen een heel eind vooruit. Dat kan op de volgende manieren:

- Vertrek van **beeldmateriaal**. Bijvoorbeeld: bekijk met leerlingen fragmenten van films en documentaires die een toekomstbeeld schetsen (zoals **The Hunger Games**, **After Earth**, enz.). Daarna verwoorden (en verbeelden) ze hun eigen toekomstvisie.
- Wil je de leerlingen een verhaal laten schrijven? Laat hen dan eerst een **storyboard** tekenen. Op die manier blokkeren de leerlingen niet omdat ze sommige ideeën nog niet in het Nederlands kunnen verwoorden. Bovendien creëert een storyboard automatisch een structuur, zodat de plot van de tekst sneller concreet wordt. Zeker bij laaggeletterde leerlingen kan dit een grote hulp zijn.
- Maak een **fotostrip** met de leerlingen. In kleine groepjes bedenken ze eerst een verhaal (bijvoorbeeld met een storyboard).

Vervolgens nemen ze passende foto's. Pas dan schrijven ze de bijhorende tekst op. Omgekeerd kan je ook van foto's vertrekken om tot een verhaal te komen.

Beperk de output

Laat je leerlingen originele lijstjes maken. Haal eventueel je inspiratie bij de huidige trend 'listomania'. Bijvoorbeeld: maak een lijstje van (beroemde) mensen – dood of levend – die je graag wil ontmoeten, van zaken die voor jou de hemel / hel zijn, van wat je aan jezelf zou willen veranderen als je het kon, enz. Lijstjes bestaan uit eenvoudige opsommingen en toch kunnen ze veel over iemand vertellen.

Vertrek vanuit een bestaande vorm

Een duidelijk concept biedt een handige houvast voor leerlingen die minder creatief zijn of angst voor het witte blad hebben. Twee eenvoudige voorbeelden die vaak een mooi resultaat opleveren:

- Maak een ABC-boek met je klas (zie kader).
- Ook vormgedichten zijn een dankbare bron van inspiratie. Lees en bespreek eerst enkele gedichten³ alvorens de leerlingen zelf aan de slag gaan. Dit kun je het best binnen een bepaald thema doen (zie verder).

Net zoals een beeld of een bestaande vorm biedt een bestaande tekst een dankbaar kader aan nieuwkomers

Vertrek vanuit een bestaande tekst

Net zoals een beeld of een bestaande vorm biedt een bestaande tekst een dankbaar kader aan nieuwkomers. Een bijkomend voordeel is dat je op die manier heel wat relevante taal aanbiedt. Lees bijvoorbeeld een verhaal

met de leerlingen. Zorg ervoor dat ze de plot en de personages goed kennen en begrijpen. Na afloop schrijven de leerlingen, eventueel per twee, een brief aan een personage – liefst een personage dat tijdens het lezen al spontaan ter discussie stond. Of vraag de leerlingen een nieuw einde voor het boek te verzinnen. Ongetwijfeld zullen de verschillende eindes voor pittige discussies zorgen!

Vertrek vanuit de eigen ervaringen, gevoelens en gedachten van je leerlingen

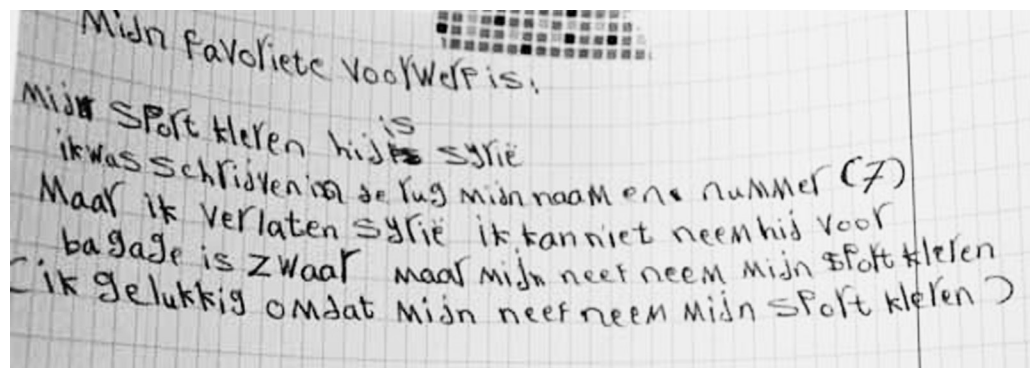
Blijf dicht bij de beleving van de leerlingen. Vraag bijvoorbeeld om een dromendagboek bij te houden. De meeste mensen herinneren zich af en toe hun dromen. Doe dit over een langere periode, zodat de cursisten een droom kunnen kiezen waarmee ze naar buiten willen en durven komen.

Vertrek vanuit een thema

Zorg dat de leerlingen vooraf voldoende input krijgen over het onderwerp van een schrijfpdracht. Bijvoorbeeld: binnen het thema 'geheimen' geef je de opdracht om een echt of verzonnen geheim te verwoorden en/of te verbeelden. Eerst maken de leerlingen kennis met het online project **Postsecret**, waarbij mensen geheimen op prentkaarten schrijven en tekenen om ze daarna anoniem te versturen. De leerlingen bespreken enkele voorbeelden en discussiëren over hoe je met een geheim omgaat. Tenslotte hebben ze genoeg bagage om zelf een prentkaart met een geheim te ontwerpen.

Vertrek vanuit eenvoudige schrijfoefeningen

Laat leerlingen positieve en negatieve associaties maken met verschillende zintuigen. Bijvoorbeeld: ik hou van de geur van mijn oma, ik lust graag de snoepjes die ze me gaf. Deze zinnestukjes worden het uitgangspunt van een tekst die vertrekt vanuit zintuiglijke ervaringen, zoals: 'Herinneringen aan mijn oma'. Dat kan een uitgebreid verhaal zijn maar ook een gewoon verslagje.

Vraag de leerlingen in eigen woorden voorwerpen te omschrijven waarvan ze de precieze Nederlandse benaming nog niet kennen. Zo ervaren ze dat ze niet noodzakelijk het juiste woord moeten kennen om zich uit te drukken. Dit levert vaak originele neologismen op!

Reik voldoende voorbeelden aan

Als de leerlingen de opdracht krijgen om een triest dierenverhaal te schrijven, laat je hen eerst kennismaken met enkele voorbeelden. Daarbij kan je ook uit andere culturen putten. In het algemeen zijn lezen met je leerlingen en voorlezen een aanrader. Jammer genoeg zijn eenvoudig gemaakte teksten vaak ontdaan van alle beeldspraak en taalspel. Leerlingen kunnen het, gegeven de juiste context, best aan om figuurlijke taal te begrijpen; ga dit dus niet uit de weg.

Eens je van wal gestoken bent, zal je gauw merken dat inspiratiebronnen voor leuke en interessante schrijfoopdrachten voor het grijpen liggen. Een film, tentoonstelling, beeldhouwwerk, strip, cartoon, tekst of foto kunnen allemaal aanleiding zijn voor een project.

Nog een laatste tip? Kies in de eerste plaats een schrijfproject waar je honderd procent achter staat en waar je (zelf) enthousiast van wordt. Als jij geen inspiratie hebt of twijfelt aan een opdracht, is het moeilijk om je leerlin-

gen te begeistern. Schrijf dus nooit met je leerlingen omdat het moet. Schrijf omdat je benieuwd bent naar je leerlingen. Wedden dat ze jou en zichzelf zullen verbazen? Veel succes!

Marit Trioen
Kathleen Collijs

Marit Trioen werkt in een Onthaalklas voor Anders-talige Nieuwkomers (Okan) in Sint-Niklaas. Daarnaast schrijft ze in opdracht van Iedereen Leest regelmatig leestips bij verschillende projecten en geeft ze workshops over onder meer werken met prentenboeken en creatief schrijven in een (alfa)Nt2-klas.

E-mail: marittrioen@hotmail.com

Kathleen Collijs is werkzaam bij Centrum voor Taal en Onderwijs in Leuven.

E-mail: kathleen.collijs@berkenboom.be

Noten

1. Dit artikel is ook te vinden in het Lesarchief op LesOnline (www.tijdschriftles.nl).
2. **Buchkinder** is een Duits project dat in Leipzig ontstond. In dit schrijfatelier maken jongens en meisjes tussen vier en achttien jaar een eigen boek. Ze schrijven hun eigen verhaal, maken illustraties, ontwerpen een cover, drukken de tekst en binden het boek. In België wordt dit project sinds 2012 georganiseerd door vzw Wilde Raven onder de naam Boekenboefjes.
3. Concrete voorbeelden en suggesties vind je op http://issuu.com/stichtingcpnb/docs/3-scp004-gedichtendag_lesmateriaal_bo_spread/28.
4. **Belgium Xtra Bold**, Sanny Winters, Lannoo, 2014

In het algemeen zijn lezen met je leerlingen en voorlezen een aanrader

Uitgelicht: een schrijfproject van A tot Z: het ABC-boek

Gent Xtra Bold, Sanny Winters, Lannoo, 2015

Een ABC-boek biedt een dankbare vorm om met je leerlingen aan de slag te gaan. Het oogt mooi, vraagt korte teksten en de vorm levert inspiratie voor de inhoud.

Haal eerst verschillende soorten ABC-boeken in de bieb en bekijk ze met je klas. Leid samen de eigenschappen van dit soort boeken af. Sta ook stil bij de thema's, illustraties en tekstsoorten (verhaal vs. gedicht).

Kies een thema waarover je een ABC-boek wil maken. Bijvoorbeeld: Het ABC van Okan, België, dieren, enz. Geef de leerlingen in groepjes een werkblad waarop de letters van het alfabet onder elkaar staan. Naast elke letter schrijven ze een woord dat bij het thema past.

Vervolgens worden de groepjes experts. Elke groep is verantwoordelijk voor een aantal letters. Ze krijgen de strookjes met de woorden bij deze letters van alle andere groepen. Uit deze verzameling kiezen ze bij elke letter het mooiste woord.

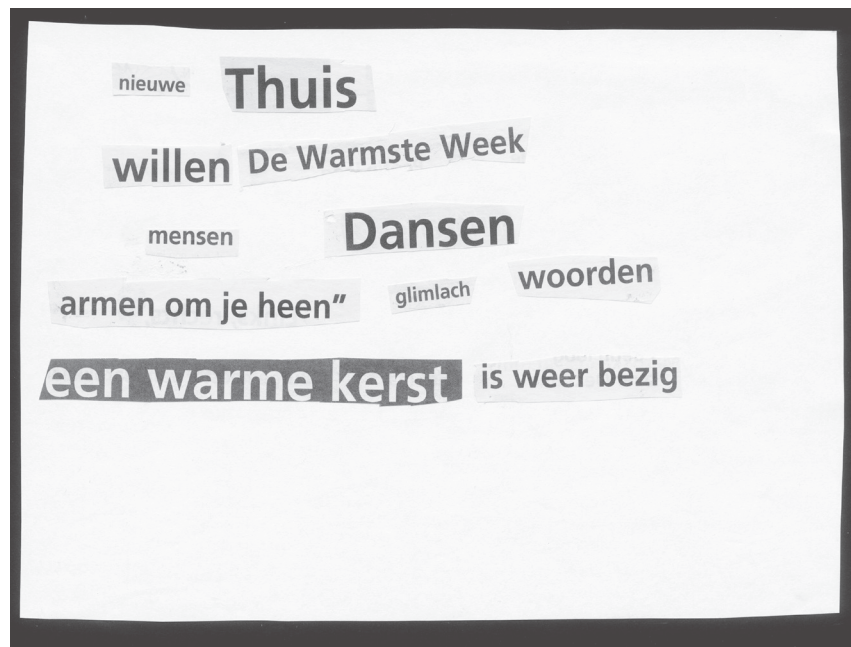
Daarna verdeel je de letters en bijhorende woorden onder de leerlingen. Elke leerling krijgt – afhankelijk van de grootte van je groep – een of twee letters. Hier kan je makkelijk differentiëren: taalzakkere leerlingen krijgen een makkelijk woord, sterkere leerlingen een moeilijker.

Bij dit woord moeten de leerlingen een

tekst schrijven. Dat kan een zin zijn of een gedicht, afhankelijk van het niveau van de leerling. Wil je je leerlingen laten dichten? Laat hen dan eerst een woordveld maken rond hun woord. Je kan ook verschillende gedichten met hen bekijken. Wat is er bijzonder aan een gedicht? Hoe zijn de woorden geschikt? Hoe zijn de zinnen?

Eventueel kan je bij één letter klassikaal een voorbeeld maken, zodat de opdracht voor iedereen duidelijk is. Veeg dit klasgedicht dan wel weg wanneer de leerlingen aan hun eigen tekst beginnen. Anders vind je geheid dezelfde woorden, zinnen of stijlkenmerken terug bij de andere letters. Druk de leerlingen ook op het hart dat een gedicht niet hoeft te rijmen. Hun woordenschat is hiervoor vaak te beperkt, waardoor hun pogingen makkelijk in rijmelarij uitmonden.

Tot slot maken de leerlingen een illustratie van hun letter. Kies ook hier een techniek die je zelf haalbaar vindt (collage, drukken, schilderen, tekenen) en bekijk met de klas voldoende inspiratiebronnen. Een leuk idee: toon de boeken **Belgium Xtra Bold** en **Gent Xtra Bold** van Sanny Winters⁴ in je klas. In haar typografische prenten laat Winters de letter zelf iets over de stad of het land en haar inwoners vertellen. Daag de leerlingen uit: kunnen zij dit ook met hun letter en het bijhorende woord? Reken maar van wel!

Aicha Benmourghi
37 jaar
Harelbeke,
België sinds 1993
Marokko, Arabisch

Willemijn Stockmann
Kaatje Dalderop
Merel Borgesius

Ook met losse woorden kun je ervaringen delen

Creatief schrijven met de alfaklas: hoe zou dat kunnen? Met deze vraag gingen de auteurs van **Melkweg**, Merel Borgesius, Willemijn Stockmann en Kaatje Dalderop, met elkaar in discussie. De opbrengst van deze brainstorm vindt u in dit artikel. De auteurs pleiten ervoor om vooral gestructureerd te werken en veel voorbeelden te gebruiken. En om de opdracht en werkvormen aan te passen aan het (alfa)niveau van de cursist. Ze hopen u in dit artikel te enthousiasmeren om met alfacursisten ook met creatief schrijven aan de slag te gaan.¹

In 2013-2014 was het thema van de schrijfprijs **Hier voel ik me thuis, mijn plek! Mijn stad!**: De schrijvers hebben het artikel lichtelijk aangepast aan het thema van de schrijfprijs 2017-2018: **Ver weg, dichtbij**.

In het alfabetiseringsonderwijs zijn we gewend om zowel voor lezen als schrijven te werken met functionele teksten. Teksten die cursisten direct kunnen toepassen in hun dagelijks leven. Maar het onderwijs zou best nog wat aangevuld kunnen worden met andersoortige teksten. Net als bij het lezen is ook bij het schrijven plezier belangrijk. Gebeurtenissen, gevoelens en gedachten omzetten in woorden, verhalen of gedichten is een boeiend onderdeel van de les. Creatief schrijven geeft de alfacursist de gelegenheid om te ontdekken hoe je de geschreven taal voor je kunt laten werken, hoe je je eigen ervaringen en gevoelens kunt opschrijven in allerlei vormen. Zij kunnen uitzoeken wat zij met het schrift willen en kunnen.

Schriftverwerking is complex.

Lezen doe je heel veel, schrijven doe je wat minder. Leren schrijven is een heel lange weg en steeds maar weer je personalia invullen op een formulier wordt een beetje saai. Wel lezen en niet schrijven is een legitieme keus. Er zijn echter cursisten die echt willen leren schrijven. Zij moeten heel veel oefenen en de gelegenheid krijgen om op veel verschillende manieren te oefenen.

Creatief schrijven kan verschillende doelen dienen: de motivatie hoog houden en veel oefengelegenheden bieden.

Er zijn cursisten die echt willen leren schrijven. Zij moeten de gelegenheid krijgen om op veel verschillende manieren te oefenen

Schriftverwerking is complex: niemand begint met een boek, eerder met enkele woorden, later enkele zinnen. Als je met alfacursisten met creatief schrijven aan de slag gaat, zul je dus vaak teksten krijgen die uit simpele woorden bestaan. Vaak zijn het mooie producten. Immers: ook met losse woorden kun je veel betekenis overbrengen. Omdat alfacursisten nog op woordniveau bezig zijn, pleiten we ervoor om geen open opdracht te geven in de trant van 'schrijf maar een tekst bij deze titel'. Het is beter om aan deze doelgroep kleinere en gestructureerde oefeningen te geven om zo succes en plezier te ervaren. In deze fase heeft het de voorkeur om met voorbeelden te werken.

Daarnaast is veel aandacht voor vorm en presentatie bij het uitvoeren van de schrijfpdracht met de cursisten essentieel. Alfa's hebben weinig (schriftelijke) woorden tot hun beschikking en zullen het dus moeten hebben van een mooie vormgeving en goede presentatie met visuele ondersteuning. Beeld heeft een meerwaarde; het kan een wezenlijk onderdeel van het verhaal zijn.

Schrift is de neerslag van gesproken taal. En gesproken taal is bekend terrein voor de alfacursist. Als cursisten eenmaal bekend zijn met het systeem van schrijven en dit systeem herkennen als uitgesteld praten, dan beleven ze veel plezier aan het feit dat je ook met het schrift een ervaring kunt delen en een boodschap kunt overbrengen. Onze ervaring is dat je mooie producten krijgt als je van gesproken taal naar geschreven taal toewerkt.

De V van het VUT-model

In een goede les, ook een goede schrijfles, wordt het **VUT-model** toegepast (VUT: Vooruitkijken en Voorkennis losmaken, Uitvoeren en Terugkijken en verwerken). Een manier om voorkennis los te maken is om voorafgaand aan de schrijfpdracht een groepsgesprek over het onderwerp te houden. En daarbij gerichte vragen te stellen. Om bij het onderwerp van de **Schrijfprijs** te blijven **Dichtbij, veraf**:

- Wat is en wie zijn dichtbij? (dingen, mensen, feitelijk en gevoelsmatig?)
- Wat is en wie zijn ver weg? (dingen, mensen, feitelijk en gevoelsmatig?)
- Welke woorden horen bij dichtbij? Welk woorden horen bij ver weg? Die woorden gaan we straks opschrijven.

Een ander voorbeeld:

- Neem een **foto** mee van iets of iemand dichtbij en een van iets of iemand ver weg.
- Kan je iets vertellen over die foto? Hoe ben je eraan gekomen?
- Welk woord past bij de foto's?

Andere manieren zijn onder meer:

- **Woordveld** of woordspin maken. Waar denkt u aan bij... (hier, daar, deze, die, dit, dat, maar ook Waar denkt u aan bij Nederland, bij uw woonplaats, bij Somalië, Marokko, Eritrea, Guinee, Turkije, Syrië, Canada)?
- Een **ervaring** (mondeling) laten beschrijven. In welke verre landen bent u geweest? Welk woord past daarbij?

In een goede schrijfler, wordt het VUT-model toegepast

De U van het VUT-model

Bij de uitvoering van de opdracht(en) heeft het de voorkeur om met voorbeelden en met gestructureerde oefeningen te werken. Dit kun je doen door naast het bovengenoemde VUT-model ook het **ABCD-model** van Neuner toe te passen. Dit model bestaat uit de fases: Aanbod en uitleg van nieuwe woorden en formuleringen, Inlijpen met behulp van gestructureerde oefeningen, Gestuurde productie, Vrije productie. Hieronder volgen een paar werkvormen uit de A/B-fase die kunnen helpen om plezier in schrijven op te wekken:

- **Receptieve woordenschatoefeningen** met tegenstellingen en overeenkomsten, bij-

ont-moeten.
hoe mijn leven veranderde.
Ik kom uit China. Ik ga naar Thailand.
Ik werk in restaurant.
De politie komt Conthole.
Ik heb geen papier.
Ik ben bang. Ik ga onder de tafel.
De politie ziet mij niet.
een man gaat in restaurant eten.
Hij praat met mij.
Ik ben getrouwd met deze man.
Ik heb 3 kinderen.

Guang Qin Wang, 43 jaar, Zwevegem, België sinds 2006, China, Chinees

voorbeeld tussen plaatsen, dingen en mensen die ver weg zijn en die dichtbij zijn.

- Woorden **rubriceren** in twee rijen. Dichtbij en veraf. Bespreken waarom de woorden in een rij staan. De rij aanvullen met eigen woorden.
- **Herhalingsgedicht** op trefwoord: **Veraf**. Ik denk aan... En dan kies je een woord uit de rubriek die je net hebt gemaakt.. Of **Dichtbij**. Ik denk aan... Je gebruikt steeds een zelfde beginzin die wordt aangevuld met een woord. Je kunt het gedicht weer afsluiten met de titel.
- **Korte zinnen over jezelf** afmaken. Ik ken iemand dichtbij die... Ik ken iemand veraf die... Mijn familie is dichtbij want... Mijn familie is veraf want...
- **Voorbeelden overschrijven** van een gedichtje in een bepaalde vorm (bijvoorbeeld een elfje of een ruitgedicht) met een kleine opdracht: hoeveel woorden staan hier? Of: haal een woord weg en zet daar je eigen woord voor in de plaats.

In de volgende fase gaan de cursisten met C/D-oefeningen aan de gang. Bijvoorbeeld:

- Een **elfje** of **ruitgedicht** maken en pimpen (met beelden ondersteunen). Dat kan bijvoorbeeld door een verhaaltje aan elkaar te vertellen en dan zinnen daaruit op te schrijven in de vorm van een elfje of van een ruitgedicht. De woorden die al eerder zijn op-

geschreven kunnen als inspiratie dienen. Voorbeeld van een elfje:

**stad
een straat
veel oorlog daar
veraf en veel lawaai
rust**

- Een **(woord)dagboek** schrijven. Dat kan op verschillende manieren. Bijvoorbeeld: Schrijf op wat je gisteren gedaan hebt. Eén woord is genoeg! Doe dat een paar dagen achter elkaar. Maak van deze woorden een gedicht of een tekst.
- **Elke dag een woord**. Bijvoorbeeld zo: Bedenk een woord dat bij die dag hoort. Neem dat woord mee naar school en schrijf het in je dagboek. Doe dat een paar dagen achter elkaar. Of je kunt anderen laten reageren op dat woord en zo komt er weer een woord bij. Aan het eind van de week maak je er een tekst/gedicht van.
- **Bedenk een woord dat past bij het thema** 'Dichtbij, veraf'. Neem dat woord mee naar school en schrijf het in je dagboek. Bedenk elke dag een ander woord bij dit thema.
- **Schrijf alle woorden op en maak daar een korte tekst van**. Alternatief: Je neemt een woord mee naar school. De anderen reageren op dat woord en zo komt er weer een woord bij. Gezamenlijk maak je daar zinnen van of een gedicht.
- **Interview**: cursisten interviewen in tweetal iemands of elkaar. Ze kunnen vragen stellen over het thema. Samen schrijven ze de antwoorden op. Alternatief: Een opname maken van het interview. Dit beluisteren ze met elkaar en samen schrijven ze de leuke, belangrijke, mooie zinnen op.

En zo zijn er nog meer mogelijkheden:

- Zelf een foto maken van je omgeving dichtbij. Je plakt de foto op en schrijft er woorden bij.
- Van de foto's kun je ook een verhaal maken met spraakwolkjes. Of je kunt een simpele strip tekenen en daar spraakwolkjes met tekst bij zetten.

- Beeldverhalen of fotocollages maken en daar iets bij schrijven. Een collage met dingen ver weg en een collage met dingen dichtbij bijvoorbeeld.
- Letters en woorden schilderen in plaats van schrijven en daar weer mee associëren.
- Tekenen, oefenen met een weg met perspectief en daar woorden bijschrijven in gradaties van dichtbij naar veraf.

Beeld heeft een meerwaarde

Is het product eenmaal geschreven, dan gaat het erom dat je ervoor zorgt dat de cursist een visueel aantrekkelijk product maakt waar zij/hij trots op kan zijn. Beeld heeft een meerwaarde als de woordenschat en schrijfvaardigheid nog beperkt zijn. Ook daar zijn verschillende tips voor te geven. Cursisten kun

- Er een **illustratie** bij te zoeken.
- Er een **tekening** bij te maken.
- Er een **collage** van te maken.
- De tekst **uit te typen** op de computer met gebruik van verschillende lettertypes en dan op te maken in een speciale vorm (bijvoorbeeld in een cirkel).
- De woorden te **schilderen**.
- De woorden en zinnen met een **letterdoos** te leggen en daar een foto van te maken. De tekst zelf te **drukken** met stempels.
- De tekst **in te lijsten**.

De T van het VUT-model

En als laatste is het natuurlijk een mooie afsluiting en terugkijk oefening als de cursist zijn product presenteert aan de groep. Daarbij kan hij/zij zijn/haar tekst voordragen of een korte uitleg geven over wat er op het papier staat. Daarbij kan een kleine tentoonstelling worden georganiseerd of kunnen de producten op de website of in de krant van de school worden geplaatst. Het is altijd een succes om de producten van de klas samen te voegen in een boekje en dit voor iedereen te kopiëren.

Willemijn Stockmann,
Kaatje Dalderop,
Merel Borgesius

De auteurs zijn oprichters van stichting Melkweg+:

www.melkwegplus.nl

Correspondentie:

Merel Borgesius: onderlingetaal@gmail.com

Willemijn Stockmann: wstockmann@gmail.com

Kaatje Dalderop: mkdalderop@planet.nl

Noot

Dit artikel is een licht herziene versie van het artikel dat eerder in Les 185 is gepubliceerd en ook op LesOnline is te vinden (www.tijdschriftles.nl).

Niveaus

Er is een groot onderscheid tussen de stap van A naar B en van B naar C (A1). Bij een schrijfles is het dus belangrijk om goed rekening te houden met de niveaus.

Alfa B

- Leest en schrijft aangeleerde kapstokwoorden, alle korte woorden en langere bekende woorden met alle tekencombinaties.
- De woorden bevatten medeklinkerclusters en morfologische toevoegingen.
- Spelt voor lezen en schrijven in clusters.

Vrij schrijven Alfa B

- Kan eenvoudige woorden over zichzelf of iemand anders schrijven.
- Kan bijvoorbeeld in losse woorden iets schrijven over haar kind, hoe het is, wat het graag doet etc.
- Kan in losse woorden associëren over hobby's, wensen, kwaliteiten, etcetera.
- Kan een persoonlijke tekst maken als onderdeel van een groepsboekje. Er is hier sprake van een voorgeprogrammeerde standaardtekst waar woorden moeten worden ingevuld.
- Kan in losse woorden iets over zichzelf opschrijven voor een activeringsprogramma of Loopbaan Oriëntatieprogramma.

Bronnen:

W. Stockmann & K. Dalderop (2007). **Raamwerk Alfabetisering Nt2**

Merel Borgesius, e.a. **Naar Ikea - werkvormen in de Alfales**, deel 2. In: Les 164,

Tanja Polak. **Kleurig geletterd**. In: *Alfanieuws*, jaargang 13, nummer 3, p. 9-11,

Ilonka Verdurmen, Henny Jellema, e.a. **Geel van het zand. Gedichten schrijven in de klas**. *Alfanieuws*, Jaargang 6, nummer 4, p. 1-9.

Alfa C

- Leest en schrijft alle woorden met uitzondering van lange en inhoudelijk onbekende woorden.
- Analyseert en synthetiseert in stilte; alleen lange onbekende woorden kunnen problemen opleveren.
- Herkent bekende woorden direct en schrijft woorden als geheel op.
- Kan eenvoudige frases en zinnen schrijven over zichzelf en denkbeeldige personen, over waar ze wonen en wat ze doen. De teksten zijn kort en eenvoudig. Ze gaan over concrete zaken en over vertrouwde alledaagse situaties.

Vrij schrijven Alfa C

- Kan een kort verslag schrijven over een activiteit waaraan is meegedaan op de school van haar kind. - Kan iets over de eigen jeugd schrijven, bijvoorbeeld voor in een portfolio.
- Kan iets over het schoolleven van het kind schrijven, bijvoorbeeld voor een schoolkrant.
- Kan enkele zinnen over zichzelf schrijven voor een clubblad of voor een personeelskrant.
- Kan schriftelijk antwoord geven op eenvoudige vragen, zoals: 'Waar woon je?'
- Kan een eenvoudig verhaaltje over zichzelf schrijven of over een bekende of over iemand aan wie vragen gesteld zijn.
- Kan een kort stukje schrijven over een uitstapje of excursie.
- Kan enkele zinnen schrijven over de werkplek, een stageplaats of een excursie.

Uit: **Raamwerk Alfabetisering Nt2** (Stockmann & Dalderop, 2007)

Akbar Nouri
64 jaar
Harelbeke,
België sinds 2008
Afghanistan, Farsi

ik kom uit Afghanistan .
Probleem .
mijn nonkel is minister .
taliban doodt minister metmes .
ik ben bang .
ik kom naar België .
dankuwel iedereen in België .

Dirk Eggermont

Schrijven voor hun plezier!

Vrij en creatief schrijven met alfacursisten

Het zal voor veel alfadocenten een ietwat controversieel onderwerp zijn: alfacursisten 'vrij en creatief' laten schrijven in de les. Voor velen een bijna onmogelijke klus, want 'functionele schrijfvaardigheid is al moeilijk genoeg, en trouwens: schrijven is voor Nt2-taalleerders de minst belangrijke tool.'

En toch vinden we dat schrijven niet alleen zuiver technisch en functioneel geoefend moet worden in de alfales. Het moet ook leuk zijn om te doen. En welke term prefereert men dan? **Vrij schrijven?** of **Creatief schrijven?** Wij gaan voor **schrijfplezier**, naar analogie met leesplezier. Lesredacteur Dirk Eggermont onderzoekt in dit artikel enkele mogelijkheden, via blogs en muziek.¹

Als het over schrijfvaardigheid gaat, maakt het **Leerplan Alfa Nt2** (Vocvo, Mechelen 2009) het ons niet gemakkelijk: er zijn heel weinig schrijftaken voorhanden. Wat moeten de cursisten allemaal kunnen volgens dit leerplan? Bij wijze van illustratie citeer ik de volgende algemene doelen:

- de cursist vult formulieren in;
- de cursist noteert gegevens bij een gesprek;
- de cursist schrijft brieven en kaarten aan bekenden;
- de cursist schrijft eenvoudige formele brieven;
- de cursist geeft informatie in een boodschap of mededeling;
- de cursist schrijft een korte beschrijvende tekst over zichzelf, een gebeurtenis of eigen leefomstandigheden.

Ik heb het al gezegd: veel alfadocenten vinden schrijven minder relevant. Als je sommige concretisering van basiscompetenties bekijkt, kan ik ze geen ongelijk geven. Want dan lees je dat een cursist een boodschapslijstje moet schrijven voor eigen gebruik, maar wie van de cursisten voert een dergelijke schrijftaak in het Nederlands uit? Schrijven ze überhaupt wel lijstjes? En welke cursist schrijft een ansichtkaartje in het Nederlands naar familie of vrienden?

Toch denken we anno 2013 nog te veel aan 'schrijven op papier', want er bestaan wel dergelijk realistische schrijftaken. Ze horen echter eerder thuis binnen het domein van de sociale media: tegenwoordig worden er massa's blogs geschreven op sociale fora en wordt er naar hartenlust getwitterd en op Facebook gepost! Cursisten willen ook chatten op internet of gewoon sms'jes sturen, maar dat veronderstelt bijna altijd 'vrij en zelfstandig' en soms ook 'creatief' schrijven. En daarbij gaan we uit van de volgende stelling: **Schrijven met plezier veronderstelt in de eerste plaats dat cursisten leren of kunnen ervaren hoe plezierig lezen kan zijn.** Daarom moeten cursisten in de stemming kunnen komen om te schrijven, inspiratie opdoen,

voorbeelden zoeken, kortom gestimuleerd worden tot het communiceren van meningen, belevingen en gevoelens.

Cursisten moeten in de stemming kunnen komen om te schrijven, inspiratie opdoen, voorbeelden zoeken, ...

Even kijken bij Nt1

In deze context is het interessant om inspiratie op te doen bij Nt1, Nederlands als moedertaal. In mijn eigen centrum in Gent hoef ik niet zo ver te zoeken: collega An Bismans bijvoorbeeld organiseert al jaren een cursus Lezen en schrijven met plezier binnen de hoogste Nt1-modules.

Het zijn niet zozeer andere werkvormen of andere methodes die mij inspireren, maar eerder de herkenbare ervaring dat je cursisten moet blijven confronteren met prachtige geschreven voorbeelden. En dat je zo veel mogelijk op stap moet gaan met de dec '13 klas, naar musea en tentoonstellingen, culturele happenings. Haal de cursisten uit een schoolse situatie. Vergeet daarbij niet dat schrijfvaardigheid het leerproces begeleidt en ondersteunt; cursisten noteren dingen voor zichzelf. Niet alleen omdat zij iets willen memoriseren, maar ook omdat schrijven helpt bij het nadenken over abstracte zaken, bij het vormen van een eigen mening, of met het vat krijgen op de soms complexe realiteit.

Blogs en schrijven over krantenartikelen

Al jaren probeer ik in de hoogste schriftelijke alfa Nt2-(uitstroom)module via een 'blog'-project de cursisten creatief te laten omgaan met zelfgemaakte blogs. De cursisten zitten op het niveau eind Waystage of A2 binnen het Europees Referentiekader (ERK).

Mimount Bouhamza, 51 jaar, Kortrijk, België sinds 1985, Marokko, Berber

Waarom dat nu een blog moet zijn, heb ik al aangegeven in een eerder artikel over dit onderwerp (**Van klaskrant naar blog**, Les 175). Graag vermeld ik hier nog even twee belangrijke argumenten: enerzijds het 'dichten van de digitale kloof tussen hoog- en laagopgeleide mensen, en anderzijds het feit dat mensen nu eenmaal opener communiceren als het via internet gaat.

Schrijven wordt dan gezien als schriftelijke communicatie: je wilt iets meedelen, je wilt dat ook anderen dit lezen en daarop (eventueel) reageren.

Laten we even de verschillende stappen of fasen bekijken in het schrijven van een blog:

1 Inspiratiefase

Je moet een bepaalde inspirerende omgeving of situatie creëren. Cursisten moeten iets **kunnen** schrijven over een interessant onderwerp. En dit betekent bijna steeds dat je iets of iemand in je les haalt, of dat je samen met de cursisten ergens naartoe gaat. Het volstaat nu eenmaal niet om te vragen: 'Schrijf eens wat jij vindt van...?' of: 'Schrijf eens iets bij deze foto.' Zo nodig ik soms een heuse reporter en 'blogger' van de **Wãblieftkrant**² uit. Zij vertelt dan over haar eigen ervaringen met blogs en geeft de cursisten handige tips mee. De cursisten lezen dan ook samen met haar de krant, en samen met de docent wordt er dan gezocht naar boei-

ende artikelen. Eigenlijk moet de inspiratie voortdurend aanwezig zijn in je lessen. Ga daarom net als de collega's van Nt1 regelmatig naar musea en tentoonstellingen. Het is daarbij van groot belang dat op dergelijke locaties mensen aanwezig zijn die de cursisten echt kunnen begeisteren, zoals bijvoorbeeld de conservatrice van het Gentse Designmuseum dat kan.

2 Mondelinge fase

Cursisten weten waarover ze gaan schrijven, maar nu moeten ze nog bepalen **wat** ze gaan neerpennen, en **hoe**... Hier kun je ze uitnodigen om samen met een buur te overleggen, of in kleine groepjes. Hoe dan ook zal je bij iedere cursist moeten gaan luisteren wat en hoe ze iets gaan schrijven. Heel belangrijk: je bent letterlijk een 'luisterend oor', je gaat naast een cursist zitten en je stelt ondersteunende vragen. Je moet daarbij vooral de cursist aan het woord laten; jij moet dan blijven doorvragen als die niet weet wat hij/zij gaat schrijven. Deze fase kan dus voor sommigen uit je klas heel lang duren!

3 Kopiërende schriftelijke fase

Het is mogelijk dat je wilt dat de hele klas werkt aan hetzelfde onderwerp, bijvoorbeeld: 'Wat zijn jullie hobby's? Of: wat doe je graag in je vrije tijd? En wat doe je absoluut niet graag?'

Dan kun je klassikaal alles oplijsten wat uit een klasseleergesprek ter sprake komt. Of je kunt de cursisten aan het bord een 'mind map' laten maken over vrije tijd.

In dit stadium bespreek je klassikaal welke woorden of begrippen kunnen worden gebruikt, welke structuren het beste uitdrukking geven aan wat ze willen schrijven. Eigenlijk is dit voor hen bekende materie. Bijvoorbeeld: in de cursus **Alfalex** leren cursisten 'modelzinnen' en andere idiomatische uitdrukkingen die nuttig zijn bij het schrijven van korte briefjes en berichten, eerst en vooral te kopiëren.

Anderzijds kun je elke cursist iets anders laten schrijven als je hen een krantenartikel laat

kiezen. Dan moet het dus individueel: het aanreiken van 'nuttige' structuren, de juiste 'vocabulary'. Bij cursisten die mondeling heel vaardig zijn, werkt dit goed; dan kun jij met hen bekijken hoe zij hun tekst zo correct mogelijk kunnen formuleren. Dat kan zeker als zij de nodige leer- en studievervaardigheden bezitten.

4 Eerste schriftelijke kladversie

Met de aangereikte woorden of structuren proberen de cursisten een klein tekstje te schrijven. Dit doen ze zo veel mogelijk individueel; ze mogen echt zitten knoeien. Leuk is als ze hun tekstjes in kleine groepjes aan elkaar voorlezen. Elkaar helpen door te vertellen, te luisteren en elkaar vragen te stellen. Zo kunnen ze zelf al heel wat fouten corrigeren of zoeken naar beter klinkende zinnen. Als ze vinden dat ze klaar zijn, geven ze hun kladversies af.

Schrijven helpt bij het vormen van een eigen mening, of met het vat krijgen op de soms complexe realiteit

5 Correctiefase

De docent corrigeert kladversies, maakt ondersteunende kanttekeningen en verbetert ('met rood alstublieft meneer!') de qua communicatie en begrip 'storende' fouten.

6 Definitieve versie schrijven

In de volgende les worden cursisten geconfronteerd met de verbeterde versie van hun schrijfproducten. Het is opnieuw belangrijk dat er individueel met de cursist wordt overlegd.

Samen met de docent zoeken zij naar de beste alternatieven. We checken ook samen of de inhoud die zij wilden communiceren

'klopt': 'Wilde je dit zeggen, of is er nog iets anders?' De cursisten lezen dan die definitieve versie nog eens voor.

7 ICT-fase

De cursisten typen hun stukje voor op de blogsite. Als dit niet lukt, en dat is bij heel wat alfacursisten zo, dan zoeken we een 'min of meer vlot typende cursist' die dit voor zijn collega's wil doen. Of als het heel snel moet gaan, is het soms beter dat de docent de stukjes zelf typt.

8 Feedbackfase

De docent, of andere bloggers/geïnteresseerden of welwillende collega's reageren op de stukjes van de cursisten. Eventueel kunnen de cursisten dan weer reageren op een reactie enzovoort.

Ik stel steeds vast dat de 'goede' schrijvers uiteraard heel wat fasen overslaan. De 'minder goede' auteurs blijven vaak steken in een of andere fase. Waarom dit vaak voorkomt in de les, heb ik samengevat in enkele voorwaarden of criteria:

- Cursisten moeten leren om minder 'docent-afhankelijk' te denken, niet zitten wachten tot jij zegt wat ze moeten schrijven.
- Ze moeten voldoende vermogen bezitten om te abstraheren, om een tekst te objectiveren of zichzelf te relativiseren. Anders kunnen ze zich nooit een mening vormen; ze nemen dan automatisch die van een andere persoon over.
- Sommige cursisten denken te weinig individueel, ze denken collectief, het gaat over **wij** en niet over **ik**. Dit moeten ze durven omdraaien.
- Ze zijn niet in staat om de essentie uit een tekst te halen; dat hebben ze nooit geleerd en het werd ook nooit van hen verwacht.
- Ze moeten zich voldoende kunnen concentreren op een tekst.
- Ze hebben soms een gebrek aan inlevingsvermogen.
- Technisch lezen en schrijven mag niet echt een belemmering zijn.

Sommige cursisten zullen dus alleen enkele, uit het hoofd geleerde, begrippen en idioom kunnen neerpennen, of minimaal enkele voor hen relevante zinnen kunnen kopiëren uit het artikel.

Muzikale uitsmijter

In een ander Les-artikel (**Muziek is cultuur, meneer!** Les 181, jaargang 31) heb ik het al gehad over muziek als goede geleider voor emotie, en dat geldt ook omgekeerd: dankzij emotie leren cursisten muziek maken en worden ze betrokken bij de liedjesteksten. Hier gaat het echt om ontspannen samen liedjesteksten schrijven. En wie 'liedje' zegt, heeft het traditioneel ook over strofen, refreïnen en voorspelbare rijmschema's.

In een eerste fase kun je cursisten een gezongen **gatentekst** van het liedje presenteren: je stopt soms met zingen en dan moeten de aangewezen cursisten het woord aanvullen; ze mogen dat uiteraard op muzikale wijze doen.

Dit dient dan als opstapje voor de volgende opdracht: de docent probeert samen met de cursisten zelf een liedjestekst te maken, door alle creatieve vondsten van de cursisten aan elkaar te lijmen en te zingen. Dan maakt de klas een eigen variant van de oorspronkelijke liedjestekst.

Leuk is het als je elke cursist een rijmwoord geeft. In de klas zoeken de mensen dan een rijmpartner. Samen proberen ze dan leuke zinnen te maken met die rijmwoorden. Ten slotte zoeken ze dan twee andere cursisten met wie ze een prachtige strofe kunnen maken. Wie weet vind je misschien wel een Lennon & McCartney in je klas!

Van lange adem

Met plezier schrijven mag dus niet een eenmalige bezigheid zijn; het is steeds een werk van lange adem. Ik vergelijk het graag met naar goud zoeken langs een of ander godvergeten riviertje op onze aardbol. Na lang zwoegen, en met bovenmenselijk geduld, lukt het je om enkele milligrammetjes edelmetaal al ziftend te verzamelen. Maar als het

even meezit, vind je misschien wel een prachtige parel of heuse goudklomp?

Wat dachten jullie van dit juweeltje: **Zari** uit Afghanistan beschrijft na het bezoek aan het Designmuseum een langgerekt bed van een Japanse 'design'-ontwerper:

Wat vond ik mooi in het museum?

Een speciaal bed uit Japan.

Het is heel lang en met bloemen er boven.

Ik vind het leuk: als man en vrouw ruzie hebben, dan kunnen zij elk aan één kant slapen!

Of deze van **Aboudrahmane** uit Mauritanië over de Belgische voetballer Kompany:

Ik lees in de krant:

'Kompany start nieuwe voetbalclub'.

Sportman Vincent Kompany heeft een nieuw project.

De 26-jarige Rode Duivel heeft een Brusselse voetbalclub gekocht.

Zijn zus wordt de voorzitter.

Kompany wil graag iets doen voor de jongeren in Brussel.

De nieuwe club heet nu BX Brussels.

Dirk Eggermont

De auteur is redacteur van Les en ANt2-docent bij Centrum voor basiseducatie Gent-Meetjesland-Leiland.

Correspondentie: dirk.vocvo@gmail.com

Noot

1. Dit artikel werd gepubliceerd in Les 186, december 2013 en is ook te vinden in het Lesarchief op LesOnline (www.tijdschriftles.nl).

2. **Watbliefkrant:** wekelijkse, Vlaamse krant in eenvoudige, duidelijke taal (www.watblief.be)

IK
 ben
 geboren
 in de bergen.
 IK
 hou van de bergen.
 IK
 vind de bergen mooi.
 IK
 vind de bergen kalm.
 Sommige van mijn familie wonen bij
 de bergen.
 IK
 zie de bomen.
 IK
 vind veel natuur mooi.
 IK
 kan veel ademen.
 Mijn Familienaam betekent bergen.

Mina Abouddrar,
 31 jaar,
 Kortrijk,
 België sinds 2004,
 Marokko

Wie een pen kan vasthouden, kan de Schrijfprijs winnen!

Kaetje Daiderop

Creatief schrijven in de alfagroep

Meedoen aan een schrijfwedstrijd? Als je docent bent van leerders die nog maar net begonnen zijn met lezen en schrijven, is dat misschien niet iets dat direct in je opkomt. Toch kan het best. Sterker nog: het is een heel goed idee!¹

Waarom?

In alfagroepen besteden we vaak veel tijd aan lezen. Lezen is in veel opzichten belangrijker dan schrijven, het is in veel meer situaties een cruciale vaardigheid. De aandacht die besteed wordt aan schrijven, is sterk gericht op functionaliteit. Cursisten leren bijvoorbeeld hun personalia invullen in eenvoudige formulieren. Wie werkelijk wil leren schrijven, moet heel veel kilometers maken. En na het invullen van het twaalfde formulier, is het dertiende niet meer echt inspirerend. Maar hoe zou het zijn als je over jezelf zou mogen schrijven, over wie jij bent en wat jou bezighoudt?

Writing is an act of (-) saying 'I'm here, I'm real, and what I think and what I feel is important, and I prove that by writing it on paper. (Jane Ellen Ibur).

Het begint bij de inhoud

Het thema van de schrijfprijs 2015 was: **Ontmoeten, hoe mijn leven veranderde**. Om over het thema te kunnen schrijven, moeten de leerders het eerst begrijpen. Wat betekent ontmoeten? Wie ontmoet je iedere dag of juist niet vaak? Welke ontmoetingen zijn heel belangrijk geweest? Wat betekent veranderen eigenlijk? Is het goed of niet goed? Welke gebeurtenissen kunnen je leven veranderen, en welke rol spelen andere mensen daarbij? Welke ontmoetingen hebben je leven veranderd? Het gesprek over de begrippen ontmoeten en veranderen, de relatie tussen beide en de associaties erbij, vormen het vertrekpunt bij het schrijven.

Wat betekent ontmoeten? Wie ontmoet je iedere dag of juist niet vaak? Welke ontmoetingen zijn heel belangrijk geweest?

Een verzameling woorden

Als de leerders een beeld hebben van het thema, dan kunnen ze beginnen met het verzamelen van (geschreven) woorden. Dat kan op allerlei manieren. De bekendste is wel de woordspin. Schrijf alle associaties op bij het

woord **ontmoeten**. Doe hetzelfde met **veranderen**. En wellicht ook nog met **mijn leven**. De organisatie van de activiteit kan verschillen. Als je leerders het kunnen, zou je dit individueel en schriftelijk kunnen laten doen. Dan kan iedereen zijn persoonlijke associaties opschrijven, een mooie basis voor een eigen tekst. Je kunt cursisten in deze fase ook in groepjes laten werken. Als de leerders nog niet zonder hulp een aantal woorden kunnen schrijven, dan kunnen ze ook plaatjes verzamelen (door te knippen uit een tijdschrift) van de dingen die verband houden met het thema. Een vaardige medecursist of de begeleider kan dan later de bijbehorende woorden opschrijven.

Al ken je maar drie woorden, dat betekent nog niet dat je niets te vertellen hebt

De vorm

Een verzameling woorden is nog geen tekst. Er moet een vorm worden gekozen, die op één of andere manier structuur geeft aan de losse woorden. Het is voor cursisten fijn als er een bepaalde beperking is, die hen helpt de gedachten en woorden te ordenen. Heel bekend zijn het Elfje en de Haiku, maar omdat de meeste mensen ze kennen laat ik ze hier achterwege. Hieronder volgen een aantal (andere) ideeën, maar de mogelijkheden zijn natuurlijk eindeloos.

Acrostichon of naamdicht

Leerders schrijven de letters van hun naam van boven naar beneden. Bij elke letter schrijven ze een woord in relatie tot het thema.

Anagrammen of Was alles in den Dingen steekt (Uta Löffler)

Maak woorden in relatie tot het thema uit de letters van een kernwoord. Bijvoorbeeld:

**Ontmoeten
tom
moet
tenen
eten
nee!**

Het kan natuurlijk ook met 'wereld' of 'veranderen' of met elk ander lang woord.

Ruitgedicht

Bij de alfa-inzendingen voor een vorige editie van de **Schrijfprijs** waren nogal wat ruitgedichten. Een ruitgedicht heeft de vorm van een ruit en zeven regels. Daarnaast zijn er voorschriften voor het soort informatie per regel maar die lijken me al gauw wat complex voor een alfagroep. Hoewel je met goede voorbeelden misschien een heel eind komt.

- Regel 1: één woord - het onderwerp van het gedicht
Regel 2: twee woorden - bijvoeglijke naamwoorden die iets zeggen over het onderwerp
Regel 3: drie woorden - tegenwoordige deelwoorden
Regel 4: vier woorden - die bij het woord van regel 1 passen
Regel 5: drie woorden - die de toon en sfeer in het gedicht veranderen
Regel 6: twee woorden - bijvoeglijke naamwoorden
Regel 7: één woord - dat een tegenstelling aan geeft van het eerste

ik.....
..man..... Huis.....
..koken..... soep..... maken.....
Film..... kijken op..... t.v.....
..niet..... veel..... lawaai.....
..niet..... praten.....
..mee.....

Ruitgedicht van Ben Touhami, 53 jaar, Mechelen, België sinds 1990, Marokko

Tekenen en schilderen

Nodig de leerders uit een belangrijke ontmoeting te tekenen of schilderen. De leerder kiest woorden die bij de ontmoeting passen, en schildert of schrijft ze in de tekst. Dat beginnende alfacursisten in staat zijn om op deze manier heel krachtige persoonlijke teksten te creëren, liet Annemarie Nuwenhoud eens zien op een LESLLA-conferentie (Nijmegen, 2014). Zij gebruikte een dummy (een leeg boekje) waarin leerders geregeld tekenden en schreven over wat zij belangrijk vonden.

Als je cursisten niet gewend zijn aan tekenen en schilderen, maak dan eerst eens een gezamenlijk werkstuk. Laat deelnemers elkaar schilderen op één groot vel, of laat iemand de benen tekenen, een ander de armen en weer een ander de haren. Ook kun je doorgeeftekeningen maken, waaraan iedereen iets bijdraagt. Zo ontstaat lol in tekenen en schilderen zonder dat het gevoel het niet te kunnen in de weg zit. En als je wilt kun je bespreken wat de ontmoetingen binnen de groep betekenen voor de leerders.

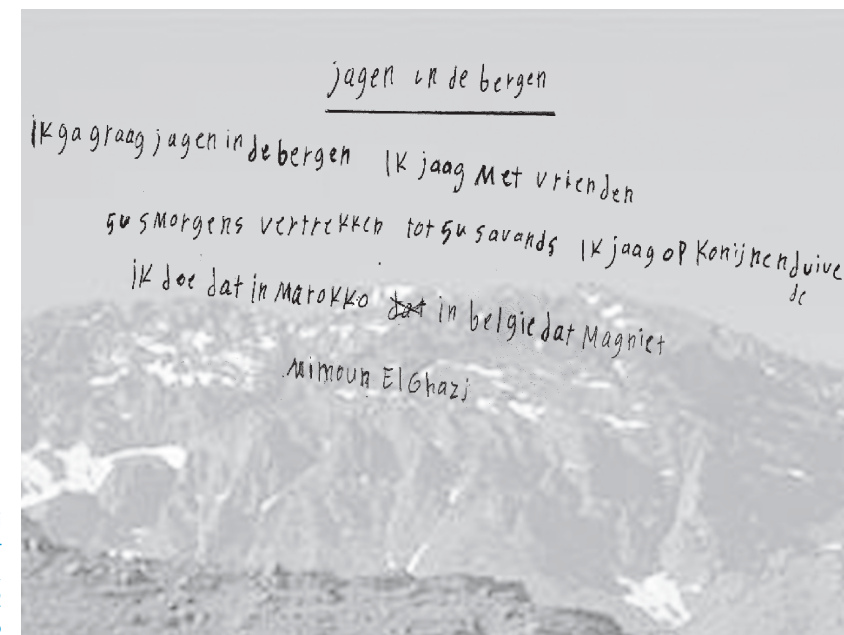
Stempelen of drukken

In de jaren tachtig was het taaldrukken een tijdje heel populair. Bij taaldrukken worden schrijfproducten in oplage gemaakt. Het idee erachter was emancipatorisch: laagvaardige schrijvers laten ervaren dat ze ertoe doen, dat hun gedachten het waard zijn in een boek te staan. Of, zoals in een citaat uit die tijd: Al ken je maar drie woorden, dat betekent nog niet dat je niets te vertellen hebt (Van Popta).

Taaldrukken vraagt wat speciale middelen die je misschien niet direct bij de hand hebt, maar er is één vorm die eenvoudig uitvoerbaar is, en dat is stempelen. Kijk of je een setje letterstempels kunt bemachtigen en probeer het eens uit.

Schrijven is een proces

Voor beginnende schrijvers ligt het niet voor de hand dat ze kladversies en nette versies schrijven, zeker niet in een handgeschreven product waarbij ook beeld (tekening, schilderij,

Mimoun El Ghazi
43 jaar
Bellegem,
België sinds 2002
Marokko

foto) is gebruikt. Maar het is wel een goed idee om langer dan een enkele keer aan het thema te werken, verschillende vormen te proberen en de leerder daarna één product te laten selecteren voor inzending voor de **Schrijfprijs**. Een goede tekst schrijven vergt wikken, wegen, zweten, spierpijn. Dat geldt ook voor een beginnende schrijver.

Een goede tekst schrijven vergt wikken, wegen, zweten, spierpijn

Een winnende tekst

Natuurlijk is meedoen belangrijker dan winnen. Maar stel dat je je zinnen zet op winnen, waar kun je dan op letten? Bij de vorige editie van de schrijfprijs had ik de eer deel uit te maken van een commissie die uit de vele alfa-inzendingen een shortlist mocht opstellen voor de jury. Allereerst hebben we gemerkt dat een handgeschreven tekst eerder binnenkomt, de lezer sneller raakt, dan een getypte tekst. Een handgeschreven tekst toont de worsteling van de beginnende schrijver, de schrijver geeft zich meer bloot dan een leerder die typt. Veel leerders hebben gebruik gemaakt

van foto's of illustraties, en die voegen meestal iets toe. Maar bovenal hebben we gemerkt dat het heel goed mogelijk is om met weinig taalmiddelen haarscherp uit te drukken wat je zeggen wilt en om de lezer te beroeren.

Kaatje Dalderop

De auteur werkt sinds 1984 in het Nt2-onderwijs. Tussen 1999 en 2009 werkte zij bij Cito. Sinds 2009 werkt zij als zelfstandig ontwikkelaar en adviseur.

Correspondentie: mkdalderop@planet.nl

Noot

1. Dit artikel is ook te vinden in het Lesarchief op Lesonline (www.tijdschriftles.nl).

Literatuur

Uta Löffler (2009). **Kreatives Schreiben in der Alphabetisierung**. in: J. Bothe (red.). *Das ist doch keine Kunst! Kulturelle Grundlagen und künstlerische Ansätze von Alphabetisierung und Grundbildung*. Dokumentation der 7. deutschen Fachtagung der Alphabetisierung.

Het citaat van Ibur komt uit: **Teaching literacy through creative writing**.

Het citaat van Van Popta komt van de website www.taalvormingentaaldrukken.nl

De info over het ruitgedicht komt van www.dekijkdoosbenekom.nl

'Het was niet makkelijk, maar ik deed het gewoon'

Werken aan mondelinge taalvaardigheid met taalvorming

Dit artikel gaat over verhalen maken. Dat kan ook (eerst) mondeling. Voor alfa-leerders is het motiverend om eerst te vertellen. Daarna is er altijd wel iemand die de tekst kan opschrijven.

Maar hoe krijg je cursisten aan het vertellen? Hoe vergroot je het zelfvertrouwen dat cursisten nodig hebben om daadwerkelijk veel Nederlands te gebruiken, ook buiten de klas? Lisa van der Winden van Stichting Taalvorming vertelt over werkvormen aan de hand van een praktijkvoorbeeld uit een cursus voor ouders van een basisschool.¹

Lisa van der Winden

Werken met eigen ervaringen

Op Basisschool St. Lukas in Amsterdam Osdorp zitten we met vijftien moeders bij elkaar in het ouderlokaal. Er hangt een poster met een aankondiging: 'Themaochtend voor ouders: zelfstandigheid.' Zouden de ouders dat woord kennen? Ik vraag ernaar: geen van de ouders kent het. Gelukkig hebben we deze speciale lessen om minder taalvaardige ouders voor te bereiden op de algemene ouderbijeenkomsten, zodat ook zij deze kunnen volgen. Ik doe in deze les een taalronde met het thema 'zelfstandigheid': vertellen en tekenen rondom hun eigen ervaringen daarmee.

We doen eerst een snel rondje met je naam en iets wat je kind goed alleen kan doen. Ik begin: 'Ik ben Lisa en mijn dochter van anderhalf kan goed zelf met haar vork eten.' De ouders volgen een voor een. Er komen allerlei dingen voorbij: puzzel maken, televisiekijken, bord naar de keuken brengen, naar school lopen. Na het rondje gaan we dieper in op de verhalen. Ik vertel over mezelf, maar ik stel me vooral op als gespreksleider: ik verdeel beurten, luister en stel vragen. De moeders vertellen enthousiast. Het onderwerp wakkert het vertellen aan: wie praat er niet graag over wat mijn eigen kind goed kan?

Wie praat er niet graag over wat je eigen kind goed kan?

Bij taalvorming werken we altijd met eigen ervaringen: dingen die je zelf hebt meegeemaakt. Over plekken waar je graag zit, over een keer dat je iets kwijt was, over het huis waar je vroeger in woonde. Door te werken met eigen ervaringen is de drempel om te vertellen laag: als je een goed onderwerp kiest, kan iedereen daarover vertellen. Cursisten hoeven niet bang te zijn dat ze het foute antwoord geven op vragen: er is geen goed of fout in je eigen verhaal. Je oefent in een betekenisvolle context, wat bijdraagt aan de

motivatie van de cursisten. Je vertelt niet alleen maar omdat het moet, maar omdat je een verhaal van jezelf aan iemand wilt doorgeven. Dat wil je zo goed mogelijk doen en dat daagt uit om precies te vertellen en actief op zoek te gaan naar de juiste woorden.

Onderwerpen die uitdagen tot vertellen

In de oudergroep discussiëren we een tijdje over de vraag op welke leeftijd kinderen zelf naar school mogen lopen: kan dat al in groep 7 of niet? Na een tijdje merk ik dat een paar moeders afhaken. Ik schat in dat het te moeilijk of te abstract voor ze is geworden. Ik besluit de focus van het onderwerp te verleggen naar een andere invalshoek: naar hun eigen zelfstandigheid. Ik vertel over die keer dat ik in Frankrijk een auto moest huren en dat de meneer achter de balie zo snel praatte dat ik er maar weinig van snapte. Achter me stond een enorme rij te wachten: ik voelde me dom en lastig. Ik vraag wie er ook wel eens een situatie heeft meegemaakt waarin je iets niet helemaal begreep. De moeders lachen: 'Dat hebben we elke dag!' roept iemand.

Een goed onderwerp voor een taalronde is een onderwerp waar iedereen gelijk eigen associaties bij heeft. Bijvoorbeeld over de spelletjes die je speelde toen je klein was. Om te zorgen dat iedereen kan vertellen, zorg je voor meerdere invalshoeken: spelletjes die je binnen deed of juist buiten; spelletjes die je met heel veel kinderen deed, of met je moeder of juist alleen; spelletjes waarbij je steentjes gebruikte of andere dingen uit de omgeving. Bedenk bij elke invalshoek een ervaring van jezelf: zonder twijfel brengen deze voorbeelden ook herinneringen terug bij de cursisten. De ervaringen van de andere cursisten werken vaak aanstekelijk: ook degene die eerst dacht: 'Dat weet ik echt niet meer', graaft vanzelf in zijn eigen geheugen en vindt dingen om over te vertellen.

Goede vragen stellen

Ik vraag aan de moeders wie er ook een verhaal heeft over een keer dat je zelfstandig er

gens heen ging, maar niet genoeg begreep. Ik geeft de beurt aan een stille moeder. Ze vertelt aarzelend haar verhaal, maar komt er zelf niet goed uit: iets met haar man en een telefoonnummer. Ik stel vragen aan haar om het verhaal duidelijker te krijgen: 'Waar was je?'; 'Wat snapte je niet?'; 'Wat zei je man precies?'; 'Wat deed je met de telefoon?' We zoeken samen naar de goede woorden. Er wordt af en toe vertaald door andere Marokkaanse moeders: zwanger, verloskundige. Op een gegeven moment dreigt het Arabisch de les over te nemen. Er is een levendig gesprek gaande over het verhaal, maar de moeders met andere moedertalen, inclusief ikzelf, volgen het niet meer. Ik leg de les stil om uit te leggen dat we hier zijn om Nederlands te oefenen en dat we vanaf nu eerst de vragen aan elkaar stellen in het Nederlands. De moeders snappen het.

Om cursisten uit te dagen tot meer taalgebruik en om de luisteraars goed bij het verhaal te betrekken, is het belangrijk dat je doorvraagt totdat jij het verhaal voor je kunt zien. Stimuleer de overige cursisten om ook op die manier te luisteren en laat hen ook vragen stellen over wat er verteld wordt. De verteller moet hierdoor heel precies gaan uitleggen waardoor vaak specifiekere woorden nodig zijn om het goed te verwoorden. Bij minder taalvaardige cursisten ga je minder diep op het verhaal in dan bij taalvaardigere cursisten: iedereen kan hierdoor op zijn eigen niveau meedoen. Er mag van mij altijd geholpen worden door iemand die dezelfde moedertaal heeft als de cursist. Waak er echter voor dat deze helper niet het hele verhaal overneemt.

Werken aan zelfvertrouwen en veiligheid

In de les helpen we allemaal om het verhaal van de stille moeder over het telefoonnummer en haar man zo goed mogelijk te verwoorden. Ik schrijf steeds de zinnen op die we samen maken. Langzaam wordt het verhaal duidelijker. Aan het eind lees ik het voor:

Ik ben pas een maand in Amsterdam. Ik spreek heel weinig Nederlands, maar ik kan het wel een beetje verstaan. Ik ben zwanger van mijn dochter. Ik heb een afspraak met de verloskundige. Ik ga helemaal alleen, want mijn man kan niet mee. De verloskundige zegt: 'Wat is er aan de hand?' Ik kijk naar mijn hand en ik denk: 'Hand? Er is niks met mijn hand!' Dan geef ik het telefoonnummer van mijn man aan haar en ze belt hem. Mijn man vertelt haar alles.

De moeder kijkt trots als iedereen lacht om haar verhaal. Er is herkenning. De moeders vertellen over verdwalen omdat je de weg naar school niet weet, over je dochter meenemen naar de dokter, over die keer dat je je eigen adres niet meer wist. Iedereen maakt voor zichzelf een lijstje van dingen die je niet zelfstandig kon toen je pas in Nederland was. Sommige moeders maken een tekenlijstje, anderen schrijven hun lijstje. Ik laat iedereen één verhaal uitkiezen waar ze over willen vertellen.

Ik schrijf steeds de zinnen op die we samen maken. Langzaam wordt het verhaal duidelijker

We maken tweetallen: zo veel mogelijk met gemengde moedertalen. De moeders vertellen de verhalen aan elkaar. Voor sommige cursisten is dat makkelijker dan vertellen in de grote groep, omdat er dan maar één persoon meeluistert. Een moeder vertelt in het tweetal:

Ik had een afspraak bij de tandarts. Ik moest alleen, want mijn man werkte. Ik was de weg kwijt. Ik keek overal, maar nergens zag ik de tandarts. Toen ging ik terug naar huis. Mijn man vroeg 's avonds: 'Ben je naar de tandarts geweest vandaag?' Ik schaamde me. Ik zei: 'Ja,

ik woon alleen in België. ik heb geen familie
ik zorg voor mijn kinderen graag thuis
mijn kinderen zijn alles voor mij
mijn kinderen kleren. ik koop heel graag voor
mijn kinderen. ik breng graag mijn kinderen het
park. ik hoop later dat mijn kinderen worden iets
groot. een mooi beroep heel belangrijk

Hichou Asmae

Asmae Hichou
28 jaar
Wevelgem,
België sinds 2005
Marokko

maar het was te druk, dus ik ging terug naar huis.' Ik heb het nooit tegen iemand gezegd.

Om aan mondelinge taalvaardigheid te werken is het belangrijk om een veilige sfeer te creëren. De werkvormen van taalvorming helpen je daarbij. Door te vertellen over eigen ervaringen leren cursisten elkaar beter en op een andere manier kennen. Ze herkennen zichzelf in de verhalen van anderen en zijn sneller geneigd om persoonlijke dingen met elkaar te delen. Als docent kun je veel bijdragen aan een veilige omgeving. Maak jezelf onderdeel van het gesprek: vertel over je eigen ervaringen en stel vragen uit oprechte interesse naar de verhalen van de deelnemers. Focus je bij een taalronde niet op de spreekfouten en de uitspraak, maar alleen op de inhoud van de verhalen. Dat zorgt ervoor dat cursisten zich vrij voelen om fouten te maken en te oefenen. Ze blijven hierdoor niet veilig hangen op het niveau dat ze al hebben, maar kunnen al oefenend stapjes maken naar een volgend niveau. Niet alleen de mondelinge taalvaardigheid wordt daarmee vergroot, maar ook het zelfvertrouwen van de deelnemers.

Hier mag ik fouten maken'

Door de werkvormen van taalvorming zorg je voor een veilige omgeving waarin cursisten op hun eigen tempo kunnen oefenen met

vertellen. Waarin cursisten worden uitgedaagd tot nieuwe formuleringen en uitbreiding van hun woordenschat. Zo werk je zowel aan het vergroten van de mondelinge taalvaardigheid als aan het zelfvertrouwen van de cursisten. In de evaluatie aan het einde van de cursus op basisschool St. Lukas blijkt dat het werkt. Een van de moeders vertelt: 'Hier mag ik fouten maken, want iedereen is aan het leren. Vorige week ging ik alleen naar de dokter. Het was niet makkelijk, maar ik deed het gewoon.'

Lisa van der Winden

auteur is docent bij Stichting Taalvorming en werkt op verschillende scholen met groepen anderstalige ouders waarbij altijd verbinding wordt gemaakt met het schoolcurriculum.
Correspondentie: lisavanderwinden@gmail.com

Noot

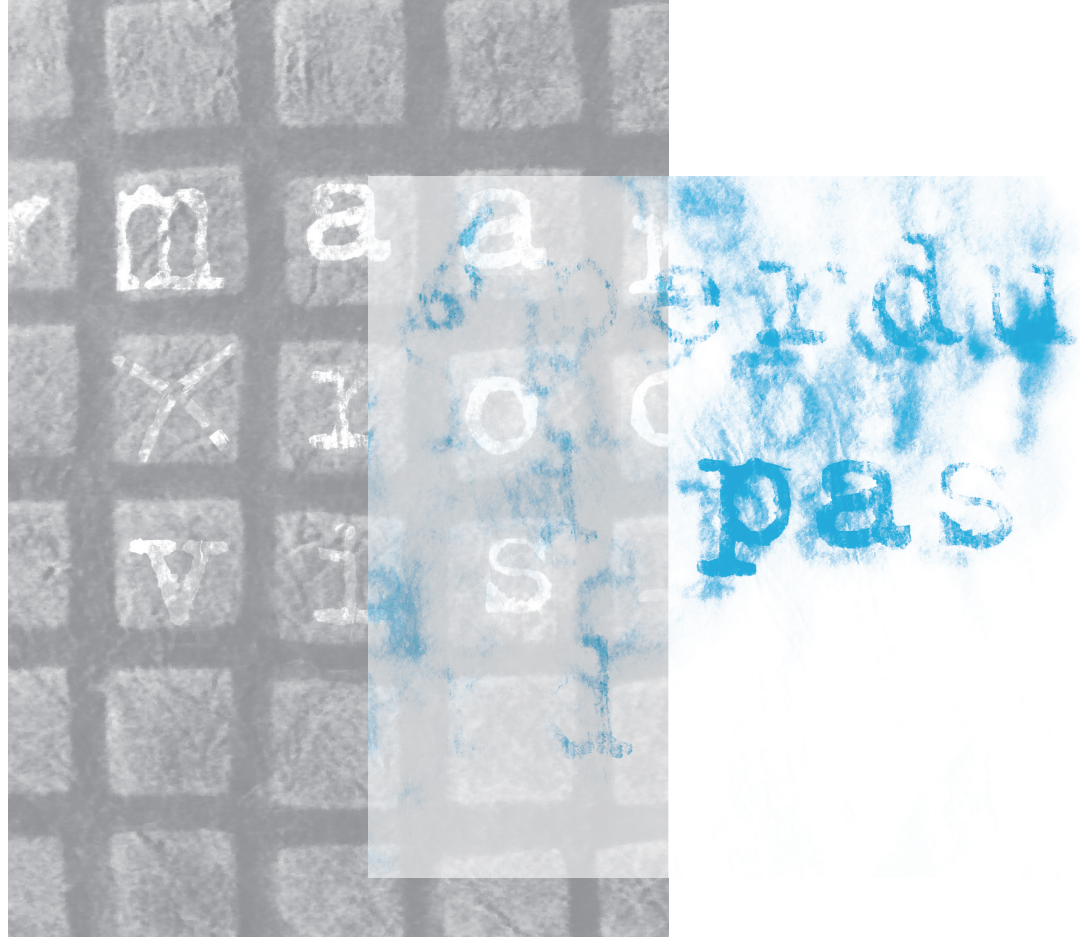
1. Dit artikel werd gepubliceerd in Les 184, september 2013 en is ook te vinden in het Lesarchief op LesOnline (www.tijdschriftles.nl).

Meer weten over taalvorming met anderstalige ouders? Bestel op www.taalvorming.nl de brochure **In Marokko is geen eten voor poezen**. Meer weten over werken met ouders, leerkrachten en kinderen? Mail naar info@taalvorming.nl voor de gratis digitale brochure **De meester is net zo trots als wij**.

Schrijven binnen/ buiten de lijntjes van de leergang

Over schrijfangst en schrijfplezier

Cursisten mogen in leergangen aan het eind van een hoofdstuk de geleerde woorden en de opgedane kennis over het thema in een schrijfofdracht voor het voetlicht brengen. Veel cursisten begrijpen maar niet hoe ze zo'n tekst moeten produceren of komen maar niet over hun schrijfangst heen. Met als gevolg dat je als docent veel tijd aan correctie en feedback besteedt. Anja Valk vond het daarom in haar lessen tijd voor wat anders: kortere schrijfofdrachten en andere werkvormen bij de hoofdstukken van de leergang.¹

Anja Valk

Er knaagt iets

Sommige cursisten kunnen schrijven en weten als vanzelf hoe je in het Nederlands moet schrijven en hoe de Nederlandse tekstopbouw eruitziet. Zie bijvoorbeeld Elena, die zichzelf Nederlands heeft geleerd en over vroeger schrijft (B1-B2):

(...) Wat ik heel bijzonder vond, was de locatie van ons appartement. Ik woonde op het randje van het bos, op het eind van ons straat was er een meer en toch was het allen vijf minuten van het centrum. De natuur had een grote invloed op de vorming van mijn persoonlijkheid. Ik speelde meestal buiten, daardoor werd ik moedig en voorzichtig. (...)

Maar voor de meeste cursisten is schrijven een moeilijke vaardigheid. In leergangen zijn de schrijfofdrachten vaak open, zoals Schrijf een brief aan de directeur van de school. Soms staan er wel aanwijzingen bij: schrijf een brief aan je Nederlandse vriend en schrijf over je hobby's. Soms zijn de schrijfoefeningen gericht op het inoefenen van de grammaticaregel, bijvoorbeeld Maak de zinnen af. En in veel leergangen vind je schrijfofdrachten alleen als afsluiting van het hoofdstuk: de ultieme Neuner D-oefening. Daar is natuurlijk niets mis mee; er horen afmaakzinnen in een leergang te staan (al is het maar om te oefenen voor het examen) en ook ultieme D-oefeningen verdienen een plek. Maar naar mijn idee ontbreekt er toch iets. Ik wil cursisten die geen Elena zijn ook aan het schrijven krijgen. Ik wil dat ze de taal die ze leren verder inoefenen. Ik wil ook dat deze cursisten schrijfplezier krijgen of tenminste hun schrijfangst overwinnen. Van ultieme D-oefeningen krijgt een aantal cursisten het spaans benaauwd, en anderen leveren zulke ingewikkelde teksten in dat feedback geven lastig is. Daarom volgde ik de afgelopen jaren twee sporen.

Ik wil ook dat deze cursisten schrijfplezier krijgen

Spoor 1: Kleinere schrijfofdrachten

In plaats van alleen de grote schrijfofdrachten uit het boek, bedacht ik samen met Titia Boers van VU-NT2 kleinere schrijfofdrachten bij de hoofdstukken van de leergang. De insteek van deze opdrachten was om de cursisten iets persoonlijks op te laten schrijven over het thema, in ongeveer 5-10 zinnen, al naar het gelang het niveau. Ze schreven dit tijdens de les. Ik keek het ook tijdens de les na (snelle feedback, dat blijkt goed) en las teksten of mooie zinnen voor. Naar aanleiding daarvan hadden we soms met de hele groep een gesprek. Een voorbeeld bij een hoofdstuk over Zorg en welzijn (A2-B1):

Schrijf een korte tekst over de volgende vragen:

- Waar ga je in jouw land naar toe als je ziek bent, naar de huisarts of naar het ziekenhuis?
- Wie zorgt voor je in het ziekenhuis?
- Werken mannen of vrouwen in het ziekenhuis? Doen zij hetzelfde werk?

Frank schreef naar aanleiding hiervan:

In mijn land als je probleem heeft met jou lichaam of ziek bent, Dan ga je naar het ziekenhuis. Maar als je in het ziekenhuis ligt jou familie of vrienden zorgt voor jou, bijvoorbeeld met douche, eet en de was. In het ziekenhuis van mij land werken samen mannen en vrouwen, maar niet de mannen zorgt voor mannen en de vrouwen zorgt voor vrouwen, maar hetzelfde werken....

En Reza schreef over Iran:

Als ben ik in Iran ziek geworden en had ik kleine problemen bijvoorbeeld de koorts, dan ben ik vaak naar huisarts gegaan en heb ik een recept van arts ontvangen, maar Had ik een echt probleem, ben ik direct naar specialist gegaan. In het ziekenhuis zijn veel artsen en ze helpen hun patiënten, in het ziekenhuis zijn alle afdelingen gemengd

Gevoel van urgentie

Het prettige van deze teksten is dat ze echt iets uitlokken waar de cursist over wil schrijven. Hij kent het onderwerp goed en voelt urgentie om zijn mening of ervaring op te schrijven. Het leverde soms ook andere tekstjes op dan ik had verwacht. Op de vraag Wat is je lievelingsfruit? bij een hoofdstuk over eten kreeg ik als antwoord van Satar (A2-B1):

Fruits zijn de bron van de vitamines en mineralen en iemand heeft vitamin en mineralen nodig. Als iemand wilt gezond wordt, gebruikt dagelijks fruits. Al fruits zijn tegen oxidant en heeft vitamin en mineralen die is heel belangrijk voor groeien van de lichaam, reparen van tissues, bloed droek circulation en gezontijd van huid. Ik kan niet melone eten ,hoeveel vind ik leuker maar ik heb gevoeligheid tegen melone.

Misschien was mijn vraag te simpel en te persoonlijk en wilde Satar liever iets algemeen schrijven. Ik heb hem gecompimenteerd met zijn kennis en daarna gevraagd wat nu precies zijn lievelingsfruit is.

Schrijfkilometers maken

Schrijfkilometers maken is in ieder geval makkelijk met deze opdrachten. Bovendien is het niet eng om te schrijven, want je hoeft maar vijf zinnen te schrijven en eventueel kun je gewoon de vragen beantwoorden. Als docent vind ik het fijn om zo'n tekstje te corrigeren. Er komen voldoende taalregels aan bod, het onderwerp is heel duidelijk en ik kan heel goed aangeven wat er goed is en wat niet. Ik heb het idee dat feedback op dit soort tekstjes de cursist goed op weg helpt, al heb ik dat niet verder onderzocht. Een ander pluspunt is dat je het zo klein en makkelijk kunt maken als je wilt: je kunt er eventueel een voorbeeld bij geven, je kunt al woorden en halve zinnen geven - zo is het makkelijk om ook aan fase B en C van Neuner te werken. En niet onbelangrijk: de opdrachten zijn echt heel snel te maken. Langer dan een paar minuten was ik er niet mee bezig.

Instrumenteel, functioneel en met plezier

Dit type schrijfp opdrachten sluit goed aan bij een aantal opmerkingen in het **Handboek Nt2**. Ineke de Bakker vat in het hoofdstuk over **Schrijven** kort samen dat er instrumentele en functionele oefeningen zijn. Een cursist kan bij instrumentele oefeningen 'in een rustig tempo nieuwe woorden herhalen en grammaticale regels uitproberen, wat bijdraagt aan de verwerving van taal.' Functionele schrijfoefeningen zijn oefeningen waarbij de cursist oefent met tekstsoorten die voor hun studie of werk van belang zijn: de oefeningen dienen een duidelijk communicatief doel.² Dit zijn de oefeningen die in de leer- gangen te vinden zijn.

De Bakker vervolgt: 'Maar om cursisten daadwerkelijk aan het schrijven te krijgen, is vaak meer nodig. De schrijfp opdrachten moeten ook prikkelend en uitdagend zijn. Vaak kunnen juist daarmee de wat minder gemotiveerde T2-schrijvers alsnog over de streep worden getrokken.'³ En ze merkt als laatste op: 'Na alle nadruk op functionele doelen is er tegenwoordig meer aandacht voor schrijven 'voor je plezier'.⁴ Ik denk dat instrumentele, functionele en plezierige doelen goed met elkaar kunnen samengaan. Daarvoor volg ik ook spoor 2 in mijn lessen.

Prikkelende en uitdagende schrijfoefeningen hoeven niet veel hoofdbreken te kosten

Spoor 2: Andere werkvormen

Prikkelende en uitdagende schrijfoefeningen hoeven niet veel hoofdbreken te kosten. De luister- en leesteksten in een leergang lenen zich over het algemeen goed voor een kleine schrijfp opdracht. De cursisten oefenen de woordenschat van het hoofdstuk hier vanzelf mee. De werkvorm Dat is niet waar! is hier een goed voorbeeld van. Na behandeling van de lees- of luistertekst schrijven de cursisten in tweetallen twee stellingen op over de

tekst. Een stelling is waar, de andere is niet waar. Een ander tweetal leest de stellingen en noteert welke waar en welke niet waar is. Eventueel schrijven ze op waarom de stelling niet waar is. De tweetallen praten over wat ze opschrijven (en over hoe ze het opschrijven, dus over de regels voor grammatica en spelling). Het spelelement om de stellingen van een ander tweetal te lezen en te bespreken is een leuke en goede afrondende bezigheid.

Een heel ander soort doel heeft een werkvorm als **Kniptekst**.⁵ Voor deze tekst knip je een brief, e-mail, overtuigende of informerende tekst in stukken en laat je tweetallen bedenken wat de goede volgorde is. Dit kan gelukkig ook op de beamer, dan hoeft je niet elk tweetal een setje te geven. De nabespreking hierbij is heel belangrijk. In de nabespreking ga je namelijk in op de vormeisen van de tekst (aanhef, alineaopbouw) en focus je ook op de woordenschat. Alhoewel de cursisten niet zelf schrijven met deze werkvorm, hoort hij wel bij het schrijfonderwijs thuis. Ze leren hoe een tekst in elkaar zit, een echte Neuner B-oefening dus.

Gekleurde teksten

En een werkvorm als **Gekleurde teksten**⁶ blijft leuk om te doen! Deze is puur voor schrijfplezier, ik heb al veel leuke leskwartieren op deze manier gevuld. We leerden de werkvorm van Leen Verrote en Johanna Potargent. Je geeft bij deze werkvorm een tekst met gaten, bijvoorbeeld:

Op een dag liep ik naar mijn Ik kwam langs een huis. Daar zag ik hem: Hij keek me aan en zei:

Je vraagt cursisten om in kleine groepjes de tekst in te vullen, maar dan zo dat het ene groepje een vrolijke tekst maakt, een ander groepje een romantische, griezige, droevige, spannende of grappige. Of meer teksten van een soort, dat is ook goed. De groepjes vullen de teksten aan en daarna lees jij ze met droevige, spannende of romantische stem voor. Dat is essentieel, omdat je eventuele onduidelijkheden wat kan verdoezelen of nog

wat kan uitleggen. Het kan bijvoorbeeld het volgende vrolijke verhaal opleveren, in een groep rond A2 net voor een afsluitende toets:

Op een **warme** dag liep ik naar mijn **vriend**. Ik kwam langs een **prachtig** huis. Daar zag ik hem: **Michael Jackson**. Hij keek me aan en zei: **Wil je met me trouwen?**

En heel eng is natuurlijk deze:

Op een **koude** dag liep ik naar mijn **supermarkt**. Ik kwam langs een **oud** huis. Daar zag ik hem: **mijn docent**. Hij keek me aan en zei: **Je bent niet geslaagd voor de toets**.

Samenvattend

Door binnen de lijnen van de leergang te blijven, maar soms net daarbuiten te kleuren met kleine schrijfp opdrachten of werkvormen met een twist, lukt het mij om schrijven een prominentere plaats in de les geven. Cursisten maken meer schrijfkilometers, oefenen de woordenschat en de taalregels en krijgen echt meer plezier in het schrijven.

Anja Valk

Anja Valk is taalwetenschapper en onderwijskundige. Als Taalbureau Olijhoek & Valk geeft zij Nt2-les, traint (aspirant-)docenten en vrijwilligers en ontwikkelt ze diverse materialen voor het onderwijs. Met dank aan Titia Boers van VU-NT2 voor de samenwerking en ontwikkeling van de korte schrijfp opdrachten.
Mail: info@olijhoek- Valk.nl

Noten

- 1 Dit artikel is ook te vinden in het Lesarchief op Lesonline (www.tijdschriftles.nl).
- 2 Bossers, B., F. Kuiken & A. Vermeer (red, 2015). **Handboek Nederlands als Tweede Taal in het volwassenonderwijs**. Bussum: Coutinho, pagina 328
- 3 Idem, pagina 328
- 4 Idem, pagina 335
- 5 Coole, D. de & A. Valk (2015). **Actief met taal. Didactische werkvormen voor het talenonderwijs**. Bussum: Coutinho., pagina 38
- 6 **Handboek Nederlands als Tweede Taal in het**

Carola van der Voort
Wim Matthijse

Schrijven en dan?

Over schrijfp opdrachten in de lees- en schrijfmethode Succes! en het geven van effectieve feedback op taalproductie

Succes! is een schriftelijke (papieren) lees- en schrijfmethode, ontwikkeld voor laagopgeleide en laaggeletterde volwassenen, die Nederlands als moedertaal of als tweede taal hebben en aanspreekbaar zijn in het Nederlands (een mondeling taalniveau van minimaal A2). De methode is geschikt voor mensen met een schriftelijk taalniveau tussen **Op weg naar Instroom** en **2F** (Referentiekader Taal en Rekenen). **Succes!** bestaat uit twee producten: Themaboekjes en De Taalhulp.¹

1 Themaboekjes

Succes! bestaat uit een groot aantal themaboekjes (65), uitgesplitst naar niveau. Dit zijn **Op weg naar Instroom**, **Op weg naar 1F** en **Op weg naar 2F**. De thema's zijn verdeeld over **Dagelijks leven** en **Werk**. Het zijn verbruiksboekjes waar deelnemers in kunnen schrijven.

2 De Taalhulp

De Taalhulp is een product voor de begeleider en de deelnemer. In de Taalhulp staan aanwijzingen hoe een begeleider de deelnemer kan ondersteunen bij het leren schrijven en het versterken van zijn woordenschat. Ook bevat de Taalhulp aanwijzingen voor het geven van feedback op schrijfproducten met uitgewerkte voorbeelden per niveau, en als belangrijkste onderdeel: Taalkaarten rond een kleine honderd schrijfonderwerpen en schrijfproblemen. Op de voorkant staan voorbeelden en uitleg en op de achterkant oefensuggesties voor de begeleider. De voorkanten kunnen gekopieerd worden en door de deelnemer in zijn eigen map opgeborgen worden.

Schrijven in Succes!

De boekjes van **Succes!** zijn volgens een vast stramen opgebouwd. In ieder boekje zitten twaalf opdrachten: op niveau Instroom zes leesopdrachten, vier schrijfp opdrachten, een spreekopdracht en een woordspel. Op niveau 1F en 2F zijn er vijf leesopdrachten en vijf schrijfp opdrachten. Veel schrijven van eigen vrije en functionele teksten staat centraal. De eisen die aan de schrijfproducten gesteld worden, zijn deels verwerkt in de opdrachten zelf en deels in de aanwijzingen voor de begeleider achterin de boekjes. Verdere aanwijzingen staan in de **Taalhulp**.

Veel schrijven van eigen vrije en functionele teksten staat centraal

De schrijfp opdrachten worden altijd mondeling voorbereid met een paar sturende vragen (verwerkt in de opdracht of in een 'denkballon'), bedoeld om het denkproces op gang te brengen. Ook stimuleren we de begeleiders om samen met de deelnemer vooraf een logische volgorde van de tekst te bespreken, evenals de woorden die erin moeten komen en de spelling van lastige woorden.

Twee voorbeelden van vrije schrijfp opdrachten

OPDRACHT 1A
Ben je weleens iets kwijtgeraakt?
Kun je iets vertellen over wat je bent kwijt geraakt?
Schrijf daarna je verhaal op.

- Hoe gebeurde het?
- Wat heb je toen gedaan?
- Kan het nog een keer gebeuren?

*Ja, ik ben welles iets kwijtgeraakt.
Ik kan zo alles opsommen.
telefoon, sleutels, kind
ov. eiscard en nog meer andere
dingen, maar dat kan ik niet over
vertellen. Sommige zijn niet meer terug
gevonden ja meer.*

OPDRACHT 7A
Stel dat je voor 1 dag een creditcard krijgt met 100.000 euro erop.
Je mag 12 uur lang kopen wat je wilt. Daarna moet je de creditcard teruggeven.
Het is nu 9.00 uur.

- Wat ga je kopen?
- Voor wie?
- Waar?
- Hoeveel kost het?

Schrijf hier een verhaal over.
Vertel eerst wat je wilt gaan schrijven.

*2 kids -> slaarven, kleren, jasje, 1xk broek
tv, smart en de alles wat mijn kind
wil hebben.*

Na het schrijven: feedback

Feedback moet! Feedback brengt deelnemers verder, ondersteunt hen bij hun leerproces. Maar: feedback is niet hetzelfde als correctie. Feedback is gericht op verbetering. Het is niet hetzelfde als beoordelen; het gaat niet om de punten...

In **Succes!** propageren we feedback passend bij:

- de **taak**; is het taalgebruik en de opbouw van een tekst adequaat?
- het **niveau** van de deelnemer; past de taakuitvoering bij zijn niveau?
- de **leerwens**; aan welke punten wil hij zelf werken?

Daarbij kiezen we voor een mix van **impliciete/indirecte** feedback en **expliciete/directe**

feedback: alleen aangeven dat er iets niet helemaal goed is of ook de verbetering erbij geven. Centraal staat: wat werkt voor de deelnemer? Wat stimuleert hem, wat vergroot zijn zelfvertrouwen, heeft hij wat aan een regel of alleen aan een goed voorbeeld? etc.

In de **Taalhulp** hebben we onze uitgangspunten voor effectieve feedback verder geformuleerd en een paar voorbeelden van feedback uitgewerkt. Daarbij baseren wij ons op literatuur en op de ervaring en traditie in het Nt2- en Nt1-onderwijs binnen de volwas-seneducatie.

Wat werkt voor de deelnemer? Wat stimuleert hem, wat vergroot zijn zelfvertrouwen?

Effectieve feedback: do's en don'ts

Bij een effectieve aanpak hoort volgens ons een 'holistische' start: als een tekst klaar is, volgt altijd eerst globale bespreking en reflectie op het proces en het product. De begeleider leest de tekst ook altijd eerst goed door voordat hij aan de bespreking begint.

Onze do's en don'ts op een rij:

1. Begin altijd met een **compliment**: 'Je hebt de opdracht goed uitgevoerd, de woordvolgorde is in bijna alle zinnen goed.' Of: 'Je gebruikt goede woorden.'
Leg daarbij de relatie tussen wat goed ging en de persoonlijke leerdoelen van de deelnemer, bijvoorbeeld: 'Jij wilde je gegevens correct kunnen invullen op een formulier. Ik vind het geweldig dat je de straatnaam nu helemaal goed geschreven hebt!'
2. Bespreek **hoe het schrijven ging**: 'Staat er wat je wilde schrijven?'
Vraag of de deelnemer zelf kan aangeven wat hij moeilijk vond of waarvan hij vermoedt dat het niet helemaal goed is. Vraag hem ook om te vertellen wat hij wilde

schrijven. Belangrijk: vraag de deelnemer aan welke woorden hij twijfelde, vraag hem ook waarom hij het schrijft zoals hij het schrijft; dat laatste kan ook helpen om meer zicht te krijgen op de onderliggende oorzaken van het schrijfprobleem.

3. Corrigeer nooit in de tekst van de deelnemer.
4. Kies 1 à 2 verbeterpunten; bespreek dus niet alles.
5. Bespreek met de deelnemer per verbeterpunt hoe hij de tekst kan verbeteren. Laat de deelnemer dit zelf doen. Leg soms wat uit, zeg iets voor, laat iemand zelf de fout ontdekken (via nalezen) etc.
6. Geef feedback, passend bij het niveau van de deelnemer. Gebruik zo weinig mogelijk grammaticale termen en zeker niet op Instroom-niveau. Zet alleen een grammaticale term in als dat je deelnemer verder helpt.
7. Geef nooit uitleg over een schrijfprobleem dat je niet eenvoudig uit kunt leggen.
8. Geef de feedback zo veel mogelijk in de **ik-vorm**, bijvoorbeeld: 'Ik kan dit niet goed lezen'.

Effectieve feedback: waar kun je allemaal naar kijken?

Na de eerste ronde met een globale bespreking volgt naar ons idee verdieping. De begeleider kiest samen met de deelnemer een paar verbeterpunten en gaat daar verder op door.

In de **Taalhulp** hebben we een lijst van punten opgenomen waar hij dan op kan letten en een kleine honderd Taalkaarten met een beschrijving van een leerpunt en enkele oefensuggesties.

Punten waarop de begeleider feedback kan geven

1. **Leesbaarheid/handschrift**; Is de tekst leesbaar?
2. **Inhoud**; Is de informatie begrijpelijk? Is de boodschap duidelijk? Zullen anderen dat begrijpen? Staat alles erin wat de deelne-

mer wilde schrijven? Is de opdracht uitgevoerd?

3. **Woordkeuze**; Zijn de juiste woorden gebruikt? Is het taalgebruik passend? Bijvoorbeeld formele woorden in een formele tekst? Zijn de juiste standaardzinnen gebruikt, bijvoorbeeld: **Hierbij solliciteer ik naar ...?**
4. **Opbouw van de tekst**; Is er een logische opeenvolging van zinnen? Is er een duidelijk begin en einde? Is er een titel? Zijn er (als dit bij de taak past) kopjes en alinea's? Is er een logische volgorde in de tekst, bijvoorbeeld van alinea's?
Zijn goede **signaalwoorden** gebruikt, zoals **omdat, maar, ten eerste, vervolgens?** Is de tekst een samenhangend geheel?
5. **Spelling en interpunctie**; Staan er hoofdletters en punten in? Zijn de belangrijkste woorden goed gespeld?
6. **Grammatica**; Lopen de zinnen? Zijn de zinnen goed geformuleerd? Is de woordvolgorde in de zinnen correct? Ontbreken er woorden?

Feedback: werken met de taalkaarten

In de Taalhulp vindt een begeleider zoals gezegd een hele reeks Taalkaarten rond allerlei schrijfproblemen met uitleg en oefensuggesties. Deze Taalkaarten kan hij gebruiken als hij een taalverschijnsel met een deelnemer wil bespreken. De bedoeling is uiteraard dat hij alleen die Taalkaarten gebruikt die horen bij de geselecteerde verbeterpunten. Een kopie van deze Taalkaarten kan de deelnemer vervolgens opnemen in een map waarin hij zijn eigen lesmaterialen bewaart. Bij de volgende schrijfopdracht kan er dan vooral gelet worden op de besproken verbeterpunten en kan de betreffende Taalkaart weer ingezet worden, bij de feedback achteraf.

Feedback: een paar voorbeelden

Als steun voor de begeleider hebben we in de Taalhulp bij alle drie de niveaus enkele voorbeelden gegeven van feedback bij schrijfproducten.

Hieronder geven we hiervan twee voorbeelden; een op niveau Instroom en een op niveau 1F.

Niveau Instroom Feedback

OPDRACHT 1A
Ben je wel eens iets kwijtgeraakt?
Kun je iets vertellen over wat je bent kwijt geraakt?
Schrijf daarna je verhaal op.

- Hoe gebeurde het?
- Wat heb je toen gedaan?
- Kan het nog een keer gebeuren?

ik. meen fietssleutel kwijt
ik kon het vinden
ik meen portemonnee kwijt
maar. ik had gale foto
gevonden

- **Compliment**: 'Ik kan je verhaal goed begrijpen en je handschrift is duidelijk.'
- **Vraag**: 'Over welke woorden of zinnen ben je onzeker? Waar twijfel je over?'
- **Verbeterpunt Spelling**: 'nit', 'venden' en 'meen' zijn niet goed gespeld. Spreek deze woorden hardop uit. Probeer de woorden nog een keer te spellen.
- **Verbeterpunt Grammatica**: 'Er missen een paar woorden. Lees de opdracht nog eens en lees dan je eerste zin hardop: welke

woorden missen bij jou? Schrijf ze erbij. Doe dat ook met de derde zin. Lees dan de tweede zin hardop: welk woord mist? Schrijf het erbij. Doe dat ook met de laatste zin.

Toelichting: Na een compliment op handschrift en inhoud is gekozen om te focussen op spelling en grammatica, omdat daar de grootste problemen zitten. Maak een keuze: kies voor spelling of grammatica.

1. **Spelling:** De spelling van de drie woorden **nit**, **venden** en **meen** kan begrip van de lezer in de weg staan. Het kan zijn dat deze deelnemer het verschil niet hoort tussen **e** en **i**, **i** en **ie**, **ee** en **ij**. Dat kan de oorzaak van de foute spelling zijn; het hoeft niet. Het is goed om met een paar woorden te testen of uw deelnemer de verschillen hoort. Zeg bijvoorbeeld **pet** en **pit** en vraag: zijn de woorden hetzelfde of niet? Zeg dan **pet** en **pet** en stel dezelfde vraag etc. Op die manier komt u erachter of de deelnemer de klanken kan onderscheiden.
2. **Grammatica:** Het ontbreken van woorden is een basaal grammaticaal probleem en zal misschien ook bij het spreken tot uitdrukking komen. Daarom is dit heel belangrijk.

Niveau 1F

OPDRACHT 7A

Stel dat je voor 1 dag een creditcard krijgt met 100.000 euro erop. Je mag 12 uur lang kopen wat je wilt. Daarna moet je de creditcard teruggeven. Het is nu 9:00 uur.

- Wat ga je kopen?
- Voor wie?
- Waar?
- Hoeveel kost het?

Schrijf hier een verhaal over. Vertel eerst wat je wilt gaan schrijven.

Binnen mijn voorkeuren in de buurt. Dit slaar kan komen met vragen over verkleinen. Het klussen met kinder en het invormatie vertellen van het werk en de uitly hield deur bij boord. Maar waar ook de ouders kunnen zijn voor diverse dingen met elkaar zo als een kopje.

denken met elkaar, het klussen met elkaar wat de een kan de ander, zo leer men ook. Beter in de buurt kunnen.

Feedback

- **Compliment:** 'Ik vind het een erg leuk idee. Je schrijft duidelijk voor wie het

buurthuis is en wat je er kunt doen. Je handschrift is duidelijk.'

- **Vraag:** 'Over welke woorden of zinnen ben je onzeker? Waar twijfel je over?'
- **Verbeterpunt Spelling**
 1. In de laatste zin is **iedereen** goed gespeld. In de eerste zin staat het niet goed. Verbeter het woord in de eerste zin.
 2. In de eerste zin is **buurt** in **buurthuis** goed gespeld. Je spelt het woord twee keer niet goed. Verbeter deze woorden.
 3. Er zijn een paar opvallende spellingsfouten: **invormatie**, **vielighied**, **vertelen**, **vraagen** en **kinder**. We beginnen met de woorden **vraagen** en **vertelen**.

Toelichting

1. Na een compliment op handschrift en inhoud focust de feedback zich op een deel van de spelling.
2. Er is gekozen om vooral te focussen op open en gesloten lettergrepen (**vertelen**, **vraagen**). De **ei/ie** komt dan een volgende keer aan de beurt.

Carola van der Voort
Wim Matthijssse

Carola van der Voort is inhoudelijk projectleider bij de Vrije Universiteit Amsterdam.
Correspondentie: c.w.h.vander.voort@vu.nl.

Wim Matthijssse is coördinator bij Stichting Lezen & Schrijven.
Correspondentie: wim@lezenenschrijven.nl.

Noot

1. Dit is een geactualiseerde versie van het gelijknamige artikel dat te vinden is in het Lesarchief op Lesonline (www.tijdschriftles.nl).

Meer informatie?

Meer informatie of **Succes!** inzien of bestellen? Neem contact op met Ellen Pattenier, ellen@lezenenschrijven.nl of Carola van der Voort, VU-NT2, c.w.h.vander.voort@vu.nl of kijk op: www.taalvoorhetleven.nl/succes

Ilona Plichart
Katrien Janssens

Van literaire beleving naar zelf schrijven met de Wabliefst-boeken

Wabliefst¹ vraagt voor de Wabliefst-boeken aan auteurs om speciaal voor onze lezers een nieuw boek te schrijven. Dat heeft de voorbije jaren een heel aanbod aan mooie en verschillende boeken opgeleverd. Wabliefst-boeken worden vaak gebruikt in lessen Nt2. De boeken zijn er op verschillende niveaus. Lesgevers grijpen vaak de beleving van de (literaire) tekst aan om hun cursisten beperkte en creatieve schrijf oefeningen aan te bieden. De auteurs laten zien hoe je vanuit de beleving van een (literair) fragment kunt toewerken naar een persoonlijke tekst.¹

We geven in dit artikel graag enkele voorbeelden, die ook door lesgevers in de praktijk al getest werden. Vooral de laatste lessuggestie sluit aan bij het thema van de Schrijfprijs Nt2: **Ontmoeten, hoe mijn wereld veranderde**.

Voorbeeld 1: creatief schrijven bij Milan is alleen – Ilona Plichart (Wabliefst, 2013)

De Wabliefst-beeldboeken zijn boeken met grote foto's in kleur en op elke bladzijde slechts enkele regels tekst. Op die

manier bereiken we lezers voor wie de andere **Wablieft**-boeken nog te moeilijk zijn.

Dit boek gaat over Milan, alleenstaande vader, en zijn zoon Igor. Het is een mooie aanleiding om het te hebben over gezinsvormen. Immers, het reclamebeeld van moeder, vader, zoon en dochter is voor veel mensen ver van de realiteit.

- **Stap 1:** De deelnemers schrijven alle associaties die ze maken bij het woord gezin op een groot bord. (Of de begeleider noteert, als zelf schrijven moeilijk is.)
- **Stap 2:** De deelnemers omcirkelen op het werkblad de foto's waarop volgens hen een gezin staat. Dat doen ze individueel (zie werkblad gezinsvormen op www.wablieft.be/boeken/lesmateriaal/lessen-bij-beeldboeken).
- **Stap 3:** Gesprek: Heeft iedereen hetzelfde omcirkeld?
- **Stap 4:** De deelnemers krijgen de grote foto's met tekst. Ze lezen de teksten (individueel of in groep), of de begeleider leest voor. Gesprek: Zijn er mensen die hun werkblad willen aanpassen?
- **Stap 5:** Gesprek bij de associaties van stap 1: Wat betekent **gezin** voor ons? Gaat dat over de vorm (moeder, vader, kinderen) of over de emotie (liefde, warmte, zich thuis voelen, missen, ...)?
- **Stap 6:** De deelnemers schrijven een woordgedicht met de letters van hun voornaam over hun gezin. Het schrijven doen ze alleen. Zoeken naar woorden die precies zeggen wat ze bedoelen, is prettig in een groep. Voorbeeld: woordgedicht van Malika, een alleenstaande vrouw met liefdesverdriet:

m i j n s c h a t j e
a l l e e n
l i e f d e
i k d e n k e l k e d a g a a n m i j n s c h a t j e
k i p
a r a b i s c h

- **Stap 7:** Cursisten lezen elkaars teksten, of enkele cursisten lezen hun tekst voor. Hoe eenvoudig teksten op dit niveau ook zijn, hou er rekening mee dat er emotionele momenten kunnen ontstaan; bijvoorbeeld als cursisten uitleg beginnen te vragen aan elkaar. Omdat de cursisten vaak nog weinig woorden ter beschikking hebben, geven ze hun emoties vaak rauw en heel sterk weer.

Voorbeeld 2: creatief schrijven bij De taart van Tamid – Ria Massy (Wablieft, 2014)

Dit boek gaat over Tamid, Syrische vluchteling in Antwerpen. De laatste regels van het derde hoofdstuk zijn:

Als Ivan en Marina niet thuis zijn,
is het stil in het gebouw.
Hij houdt niet van stil.
Stil is het na de bom.
Als het leven stopt.

- **Stap 1:** Hou een minuut stilte in de groep.
- **Stap 2:** Gesprek: Welk gevoel hebben de lezers bij deze zinnen? Welke woorden vallen op? Wanneer is het nog stil? Is stil altijd negatief? Wanneer is stil positief?
- **Stap 3:** Voorbeeld:

Dag zoon,
Stil in huis
omdat jij er niet bent
is veel stiller
dan stil in huis
voor jij er was.
Wouter Deprez

De deelnemers lezen een gedicht of een korte tekst over stilte.

- **Stap 4** (eventueel): De deelnemers maken een collage rond het woord stilte. Dat kan met lijm en papier, maar bijvoorbeeld ook op Pinterest.
- **Stap 5:** Wat betekent **stil** voor de lezers? Nu is het aan hen! De lezers schrijven zelf een tekst van zes tot negen regels over stilte. Ze richten hun tekst aan een persoon die ze zelf kiezen, net zoals Wouter Deprez

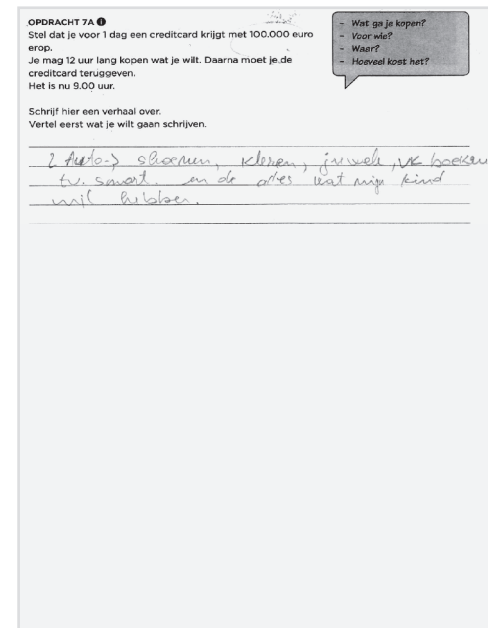

aan zijn zoon schreef. Door cursisten te vragen om te schrijven aan een persoon, wordt de opdracht concreter voor hen. Dat werkt op dit niveau vaak het beste.

- **Stap 6:** Cursisten lezen elkaars teksten, of enkele cursisten lezen hun tekst voor. Deze werkvorm is eenvoudig mee te nemen naar andere teksten.

Een voorbeeld:

In het boek **De taart van Tamid** staat ook het verhaal **Wachten op mama**. Het verhaal gaat over Aras en zijn papa, Irakese vluchtelingen. De mama van Aras en zijn zussen zijn nog niet in België. Papa heeft gezegd dat Aras nog moet wachten. In het vijfde hoofdstuk staat:

- **Stap 1:** De deelnemers staan stil bij de zin 'Als ik niet wacht, komt mama niet.' Gesprek: Wat denkt Aras? Wat denk je daar zelf van? Begrijp je Aras?
- **Stap 2:** Gesprek: Is wachten altijd negatief? Wanneer is wachten positief? Voelt dat voor iedereen hetzelfde aan, of is dat persoonlijk? (Eventueel kun je foto's van wachtende mensen toevoegen, zie lesmateriaal bij **De taart van Tamid**)
- **Stap 3:** De deelnemers lezen een gedicht of een korte tekst over wachten.

Voorbeeld

Twee nachten als alle mensen op de wereld
echt allemaal en tegelijk
dezelfde kant op lopen
tolt de aarde dan
iets sneller rond
en mijn hoofd wat minder
ik wil dat graag
omdat ik veel te lang moet wachten
tot ik je overmorgen weer zal zien
ik weet
twee nachten duurt twee nachten
maar het lijken er wel tien
Hans Hagen

- **Stap 4** (eventueel): De deelnemers maken een collage rond wachten. Dat kan met lijm en papier, maar bijvoorbeeld ook op Pinterest.
- **Stap 5:** De deelnemers schrijven zelf een tekst over wachten. Je vraagt hun om hun gevoelens bij wachten te verwoorden in die tekst.
- **Stap 6:** Lezen van elkaar!

Voorbeeld 3: creatief schrijven bij Nu niet. Nog niet – Siska Goeminne (Wablieft, 2010)

Dit boek gaat over Roos. Roos bezoekt Parijs samen met haar twee dochters. Roos moet een moeilijk besluit nemen. Het zal haar leven veranderen. Roos weet dat ze een moeilijke boodschap zal moeten zeggen. Haar

dochteren weten het ook. Maar ze praten er niet over. Ze durven niet, nog niet. Iets wordt pas waar als het woorden krijgt. In het eerste hoofdstuk staat: **De lucht smaakt naar het zuiden.**

- **Stap 1:** Gesprek over figuurlijk taalgebruik. Wat roept het beeld op bij de lezers? Begrijpen de deelnemers wat er bedoeld wordt? Spreekt figuurlijk taalgebruik hen aan? Kennen ze andere beelden over lucht, in het Nederlands of in hun eigen taal?
- **Stap 2:**
 - Toen ik voor de eerste keer hardop lachte in België...
 - Toen ik voor de eerste keer mijn partner zag...
 - Toen ik voor de eerste keer mijn kind voelde schoppen...
 - Toen ik mij voor de eerste keer blij voelde in dit land.
- **Stap 3:** Herinneren de deelnemers wat hun **zintuigen ervoeren** op een moment dat hun leven op het punt van veranderen stond? Dat zijn vaak momenten waarop zintuigen heel intens waarnemen. Je kan cursisten bijvoorbeeld herinneren aan de geur van een pasgeboren baby. Of aan de kleur van de lucht de avond dat een dierbaar iemand overleden was, en het leven nooit meer hetzelfde zou zijn. De deelnemers schrijven over een

eigen ervaring die een keerpunt is geweest in hun leven. Hoe smaakte de lucht toen? Help hen op weg!

- Ze kiezen eerst hun ervaring, en praten daarover in duo's.
 - Geef de volgende opdracht: 'Maak een foto van je ervaring. Hoe ziet de lucht eruit? Beschrijf die. Gebruik minstens twee verschillende beelden.'
- **Stap 4:** Lees elkaars teksten (voor) en verzamel de mooie beelden op een bord.

Ilona Plichart

Ilona Plichart werkt als coördinator van **Wablieft**.
Correspondentie: ilona.plichart@wablieft.be
Katrien Janssens heeft jarenlange ervaring als docent in de basiseducatie in België. Ze werkt al enkele jaren als freelancer voor **Wablieft**, en heeft talloze lessuggesties bij de Wablieft-boeken uitgewerkt en uitgeprobeerd.

Noot

1. **Watbliefkrant:** wekelijkse, Vlaamse krant in eenvoudige, duidelijke taal (www.watblief.be)
2. Dit artikel is ook te vinden in het Lesarchief op Lesonline (www.tijdschriftles.nl).

Zin in meer lestips bij de Wablieft-boeken?

Op www.wablieft.be/boeken/lesmateriaal vind je bij elk Wablieft-boek een bundel met lestips.

Sandrine Lambert

Hoe mix je woorden met emoties?

Poëzie met een groep anderstalige volwassenen

Ik sta voor een groep aandachtige volwassenen. Ze kijken vragend als ze me zien. Maar hun vraag stellen ze niet. Ze gaan zitten en leggen woordenboek, pen en papier op de bank. Naast mij staat hun lerares Nederlands. 'Poëzie,' zegt ze, met weinig klank en veel mimiek. De hoofden knikken, 'poëzie' herhalend, zonder klank.¹

Het is de eerste keer dat ik poëzie maak met een groep volwassen anderstaligen. Ik werd gevraagd omwille van de ervaring die ik heb met kinderen. Bij de voorbereiding paste ik dan ook de werkwijze aan. Maar wat ik niet had voorzien, was dat ik misschien het kinderlijk enthousiasme zou moeten missen. Kinderen zouden allang gegild hebben: 'Jeuj! We hebben een stagiaire!' om daarna toch vrolijk met poëzie aan de slag te gaan.

Het werd anders dan voorzien, die eerste keer. Hoewel niet iedereen meteen begreep wat we zouden doen, was er niemand die niet onmiddellijk zijn best deed. Dat leidde al gauw tot het nodige enthousiasme. Het leek de deelnemers deugd te doen, een taal te krijgen waar ze expressief mee konden zijn. Ze maakten er ten volle gebruik van. Hun verhalen kwamen er in compacte vorm uit. Kernachtig, sterk. Bij het voorlezen werd er

geklapt, gelachen, gehuild ook, van pure ontroering.

De plus van poëzie

Wie poëzie wil maken met zijn groep, houdt uiteraard rekening met de beginsituatie. Belangrijker dan het taalniveau van de cursisten is dat het begrip Poëzie voldoende bekend is.

Het risico dat volwassenen zich dom gaan voelen omdat ze geen affiniteit hebben met poëzie, moet absoluut niet worden genomen. Verzekert je er dus van dat je voeling hebt met wat jouw groep over poëzie weet voor je met hen gaat schrijven. Introduceer het medium poëzie op een speelse manier. Door samen grappige, speelse en eenvoudige gedichtjes te lezen. Observeer de reacties.

Poëzie is geen basisbehoefte; het is perfect mogelijk om zonder te leven. Om in een ander taalgebied te integreren, heb je geen poëzie nodig. Waarom zou jij met je groep dan wel poëzie schrijven?

- De cursisten kunnen de moeilijke grammaticale regels even loslaten.
- Je vertrekt steeds vanuit woorden en die zijn gemakkelijk in een woordenboek op te zoeken.
- Er is een grote keuze aan klanken en zelfverzonnen woorden.
- Er wordt in het bijzonder gefocust op het gevoel van taal. Het gevoel voor de nieuwe taal wordt dus verder ontwikkeld.
- Het kan een verademing zijn om niet louter functioneel met taal om te gaan.
- De cursisten komen andere dingen over elkaar te weten, wat zeker een band schept.
- De docent leert zijn/haar leerlingen op een andere manier kennen.
- Het is voor de cursisten een begin om andere Nederlandstalige dichters te leren kennen.

Het kan een verademing zijn om niet louter functioneel met taal om te gaan

Hoe en hoeveel?

In het ideale geval besteed je vier lessen aan het werken rond gedichten. Dat is best veel, maar aan alles valt een mouw te passen. Dit is maar een richtlijn.

Hoe werk je het beste toe naar een eigen gedicht? In een eerste les werk je aan een concrete kennismaking met Nederlandstalige poëzie. Lees expressief voor, bespreek de betekenis en kijk samen naar wat opvalt. Wijs zeker op: rijm, alliteratie, klanken, herhaling, beelden, vergelijkingen. Voorbeelden van eenvoudige gedichten zijn:

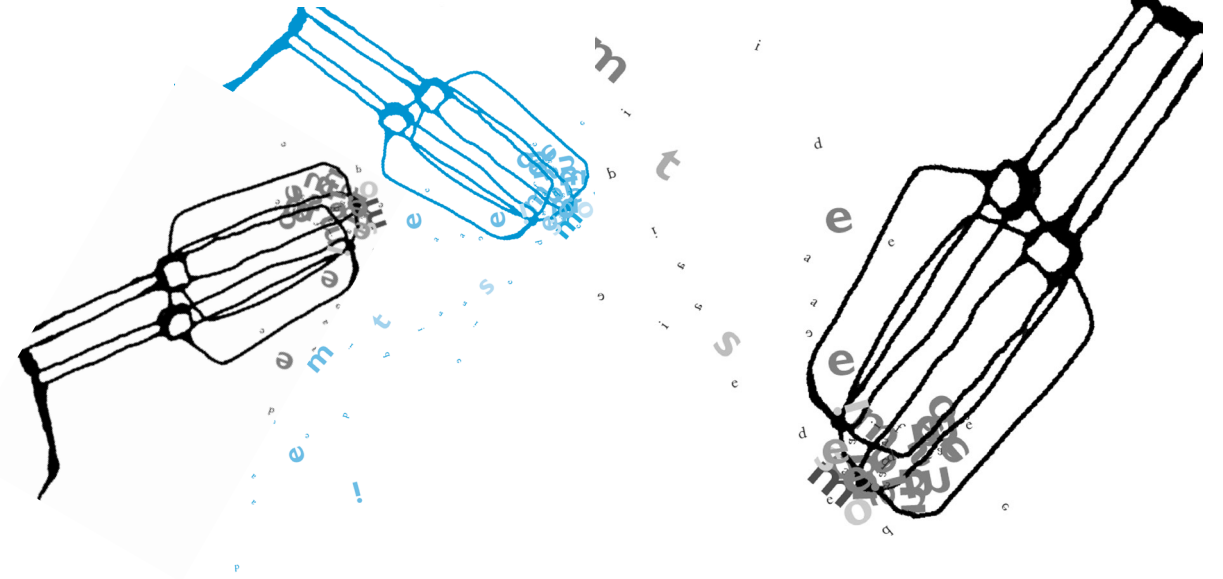
**de tuin
lijkt op een boterham
met veel bruin
van de regen
een vogel nipt wat
van een plas
terwijl ik achter vensterglas
de korst op zit te eten**

•••

**met een kop vol bolle wangen
barst een wolk
in tranen uit
bliksemschicht
zijn wild verlangen
stort zijn hart vol tranen uit
regen valt met ferme slagen
regen valt met fikse wind
aan het eind van warme dagen
of als een mens geen liefde vindt**

•••

**ah! daar is de lente – pas na lange
witte weken wachten
rug naast rug naast elkaar pakken
we de stralen haast af
paf! de eerste wesp valt
de ijsman kan weer lachen
na zijn winterslaap
wij scheuren elkaars mouwen af
ongeduldig als wij
zijn blij blij dat de zon schijnt
met mijn ogen gesloten
kijk ik naar de zon rood rood
er is leven nieuw leven
slechts de winter is dood**

Les 2

In een volgende les werk je aan een groeps-gedicht. Hiervoor vertrek je vanuit een ruime verzameling woorden die je samen met de leerlingen aanlegt. Omdat er vanuit het woord gewerkt wordt, is een woordenboek een handig hulpmiddel. Als docent zul jij de vorm van het uiteindelijke gedicht in hoge mate bepalen. Laat je hier niet door afschrikken en vertrouw zo veel mogelijk op je gevoel. Hier gaat het om een spel met woorden en klanken; er wordt niet gestreefd naar een literair gedicht, wel naar een fijne, vloeiende tekst waar jullie met plezier samen aan bouwen. Concreet kun je volgende stappen zetten:

1. Gebruik een **prent** die tot de verbeelding spreekt en hang die op het bord. Waar doet die prent je aandenken? Bedenk samen zo veel mogelijk kernwoorden en schrijf die ook op.
2. Kies, samen met je groep, heel bewust een **aantal woorden** uit dat je het meest passend vindt of die juist bevreedend of gewoon prikkend zijn.
3. Maak met ieder woord een **eenvoudige zin**. Deze zin hoeft helemaal niet poëtisch te zijn. Zo kom je tot een banaal tekstje, maar dat levert wel concreet materiaal op waarmee je aan de slag kunt gaan.
4. Probeer eerst zware, allesomvattende woorden **specifiek** te maken. Bijvoorbeeld: **Verdriet wordt Ik kan niet slapen.**
5. Kijk daarna eens welke **mogelijkheden** er

- zijn als je van een tekstje een gedicht wilt maken. Je kunt klanknabootsingen gebruiken, alliteraties, rijm, middenrijm, beelden, ritme, vergelijkingen... Leg nog eens kort uit wat het betekent en wijs eventueel nog eens naar de eerder besproken gedichten.
6. Maak zinnen mooier, vergeet verder grammaticale regels. Als het maar mooi klinkt! Zorg er ook voor dat het gedicht er mooi uitziet. Kijk eventueel naar bestaande gedichten en verzorg de vorm van jullie groeps-gedicht.
 7. Stop als het gedicht er mooi uitziet en goed klinkt.

De cursisten komen andere dingen over elkaar te weten, wat zeker een band schept

Les 3

In een derde sessie kun je allerlei taalspeltjes voorstellen die uiteindelijk tot een gedicht kunnen leiden.

Zo kun je bijvoorbeeld grappige zinnen maken op basis van alliteraties. Bijvoorbeeld: **Krasse kale koppen kopen kunstige kalenders.**

Je kunt zelf voorwerpen aanhalen die je cursisten met iets anders moeten vergelijken.

Je kunt bijvoorbeeld een raam vergelijken met een schilderij of televisie. Je kunt een bed vergelijken met een wolk of grasveld...

Doe een associatierondje met de hele groep. Begin zelf met een woord, de volgende moet het eerste woord geven waar hij aan denkt, en zo verder. Bijvoorbeeld: **kip – ei – chocola – bruin – herfst – winter – sneeuw – wit – melk – koe – ...**

Maak een collagegedicht of viltstiftgedicht¹ op basis van krantenartikels. Als rijmen geen probleem meer vormt, kun je een doorgeefgedicht maken op basis van rijm.² Al deze taalspelletjes zullen ervoor zorgen dat de cursisten zich veiliger voelen in het Nederlands. Ze zullen ook voelen dat het bij poëzie niet om goed of fout gaat, maar om een gevoel.

Zo zul je uiteindelijk komen tot het streefdoel van al deze sessies: je cursisten schrijven zelf een gedicht in het Nederlands. Dat lijkt moeilijk, maar is nu nog een kleine stap. Het kan helpen om een thema op te geven. Moedig aan om opnieuw te starten vanuit een verzameling woorden, hiervan zinnen te maken en dan te spelen met alle stijlmiddelen die gezien werden in voorgaande sessies. Geef de cursisten de kans om rustig te starten en ga pas rond wanneer je merkt dat er al iets concreet op papier staat. Moedig zoveel

mogelijk aan en toon je waardering. Schep een positieve sfeer om af te sluiten en geef iedereen de kans om zijn gedicht voor te lezen. Merk je dat hier nog geen moed voor is, besluit dan tot een 'receptie' waarin iedereen rondloopt en zijn gedicht aan slechts enkele medecursisten toevertrouwt.

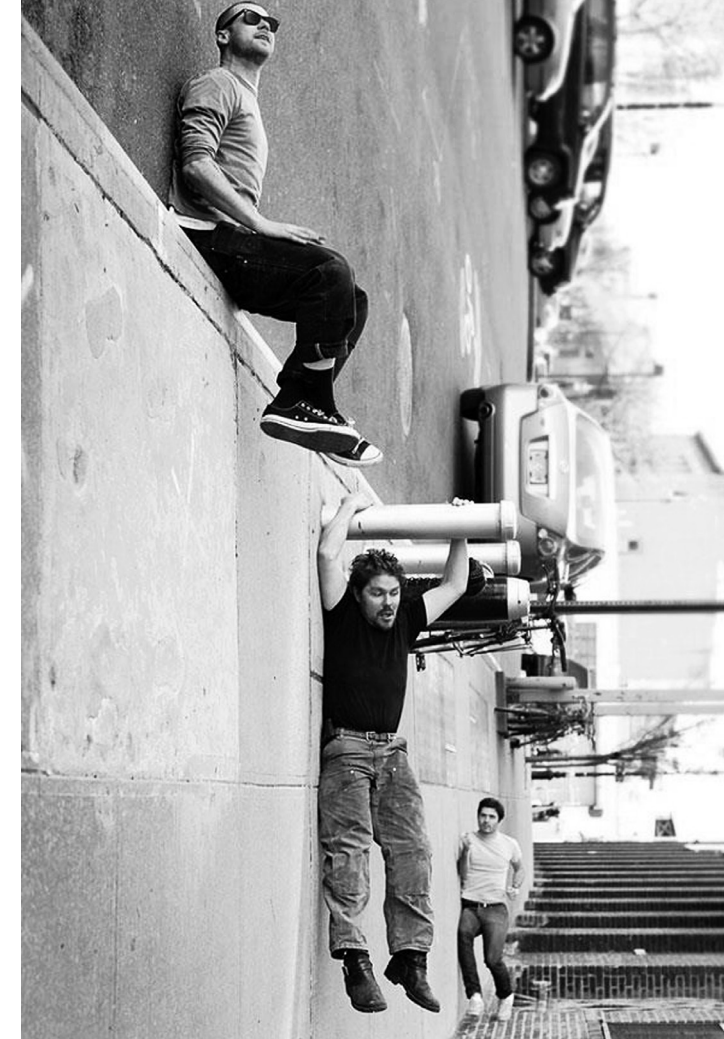
Sandrine Lambert

De auteur is schrijfster. Ze geeft ook schrijftips en adviezen. Voor meer info zie: www.avondroodboeken.be.

Correspondentie: info@sandrinelambert.be.

Noten

1. Dit artikel werd gepubliceerd in **Les 185**, oktober 2013 en is ook te vinden in het Lesarchief op Lesonline (www.tijdschriftles.nl).
2. Een **stiftgedicht** is een gedicht dat niet ontstaat door te schrijven maar door te schrappen. Je 'schrijft' een stiftgedicht door met een stift in een bestaande gedrukte tekst te schrappen tot wat overblijft een gedicht vormt, dat niets meer met de oorspronkelijke tekst te maken hoeft te hebben. Een **doorgeefgedicht** is een gedicht dat bedoeld is om door te geven aan vrienden, familie of bekenden, bijvoorbeeld via e-mail (bron: Wikipedia).

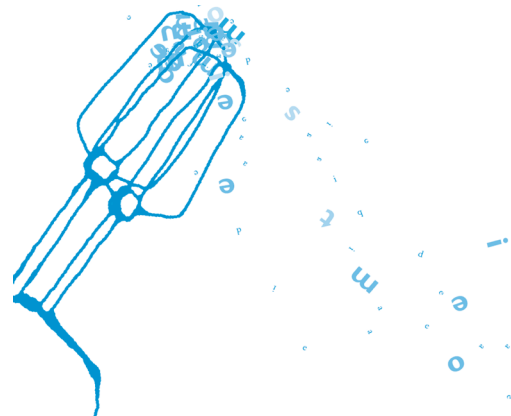

Marijke Ariëtta Bakker

Toeval als inspiratiebron

Hoe help je beginnende schrijvers op gang?

Schrijf een verhaal of een gedicht over het thema: **Hier voel ik mij thuis, mijn plek, mijn stad**. Een leuk onderwerp van de Schrijfprijs 2013. Je hebt speciaal voor de gelegenheid een gloednieuwe pen gekocht en een schrijfblok. Je bent er klaar voor en hebt zin om te beginnen. Maar er komt niets uit je pen. Dit overkomt de beste schrijvers en zeker ook de onervaren schrijvers voor wie Nederlands niet de moedertaal is. Hoe kom je op gang?¹

Hier voel ik me thuis

Mijn thuis is geen huis
Daar lijkt het plafond me te laag voor

Mijn thuis is ook geen wijk of stad
Ik zie daar te veel klokkentorens in

Mijn thuis is zeker geen land
Een land is meer een zaak van parades en cijfers
Ik probeer daar zo ver mogelijk van weg te blijven

Volgens mij is thuis geen plaats
Misschien is mijn thuis het moment waarop
Ik iemand tegenkom

Florindo Fusco
45 jaar
Utrecht,
Nederland sinds 2007
Italië

Veel ervaren schrijvers en dichters hebben elke keer dat ze met een nieuw werk beginnen, het gevoel dat ze het niet meer kunnen. Ze hebben echter hun manieren ontwikkeld om zichzelf (weer) op gang te helpen en de inspiratie uit te nodigen. Want inspiratie en creativiteit komen alleen op gang als je je hersenen traint om ervoor open te staan. Een van de manieren om dat te doen is spelen met taal. Experimenteren met nieuwe vormen van poëzie waarin toevallige vondsten een grote rol spelen. Want je hoeft niet zelf allemaal mooie woorden en zinnen te bedenken; het toeval denkt met je mee.

Je openstellen voor het toeval

Om de hersenen open te stellen voor toevalligheden schrijven veel schrijvers bewust elke dag een aantal pagina's 'troep'. Tien minuten schrijven, lekker lelijk schrijven wat in je opkomt, zonder je druk te maken over taalfouten, genres of regels voor het schrijven. Zo hou je jezelf op gang en krijg je ideeën. Een andere aanrader is om altijd een blanco boekje bij je te dragen om te noteren wat je toevallig ziet of hoort. Je hoeft er niets anders mee te doen dan het bewaren. Op het moment dat je nieuwe inspiratie nodig hebt, blader je je boekje door en vind je allerlei moois. Mogelijke beginzinnen, vreemde situaties, de aanzet tot een verhaal...

Als je je erop instelt, hoor je overal stukken van verhalen of zelfs complete gedichten, zoals deze van Jack van Gelder.

'Ongelofelijk!

Je weet dat hij het gaat doen
en dan doet-ie het ook nog.
Zo scoort-ie al het hele seizoen
naar binnen komen,
dreigen
dribbelen
schieten.
Ongelofelijk!
Je weet dat hij het gaat doen
en dan doet-ie het ook nog.
Ongelofelijk!

Dit soort gedichten heet readymade of gevonden gedicht: iets wat je toevallig hoort of ziet. Iedereen die met een opschrijfboekje en een open houding door de wereld gaat, kan dit soort gedichten vinden.

Je hoeft niet zelf allemaal mooie woorden en zinnen te bedenken; het toeval denkt met je mee

Werkvormen om het toeval een handje te helpen

Wie in de les met toeval wil spelen, heeft manieren nodig om instant toeval en inspiratie te genereren. Ook daar zijn werkvormen voor. Ik zet er een aantal op een rij.

1. Woorden prikken

Pak een willekeurig boek uit de kast en prik met je ogen dicht vijf woorden. Schrijf in vijf minuten een tekst waarin die woorden voorkomen.

Als ik deze werkvorm in een groep doe, laat ik vijf deelnemers elk blind een woord

kiezen en met de vijf gevonden woorden gaat de hele groep aan de slag.

Deze opdracht is te gebruiken als een vorm van 'troep schrijven', in de fase van inspiratie opdoen of als warming-up. In groepen die dit soort werkvormen niet gewend zijn, is er vaak weerstand tegen de tijdslimiet. De tijdslimiet is echter belangrijk. Die voorkomt dat je te veel nadent over wat je schrijft. Het is vooral niet de bedoeling dat je in deze fase bezig bent met de vraag of het goed is wat je doet. Alles mag en alles kan. Soms geef ik meer tijd als ik zie dat iedereen geïnspireerd aan het schrijven is, maar meestal hou ik de tijd heel strak.

De cursisten komen andere dingen over elkaar te weten, wat zeker een band schept

In het deelrondje laat ik iedereen die dat wil, voorlezen. Deelnemers mogen er overigens altijd voor kiezen om niet te delen wat ze hebben opgeschreven. Het resultaat kan immers te persoonlijk zijn. Ook is het belangrijk dat je voorkomt dat de deelnemers over elkaars tekst gaan oordelen. Er zijn immers geen regels voor deze opdracht; je kunt het dus niet goed of fout doen. De een schrijft prachtige volzinnen en de ander losse ge-

dachten. In het deelrondje ervaren de deelnemers dat je heel verschillende kanten uit kunt met de gegeven woorden. Dat levert weer extra inspiratie op.

2. Cento: gestolen gedicht of diefgedicht

Een variatie op het hierboven beschreven woorden prikken is het schrijven van een Cento. Dit is Italiaans voor lappendeken. Het is een poëzievorm waarbij de dichter regels neemt uit gedichten van anderen en die aanvult met eigen regels. Daarom worden ze in het Nederlands diefgedichten genoemd of gestolen gedichten. Een voordeel van deze vorm is dat je lesgroep meteen een aantal gedichten leest. Geef er niet te veel tegelijk (bijvoorbeeld drie), want dan ontstaat er paniek. Spreek af dat iedereen probeert voor elke gestolen regel ook minstens een regel zelf te bedenken.

De werkvorm wordt makkelijker als je de regels van de gedichten los knipt. Dan kun je ermee husselen, schuiven en puzzelen en kom je makkelijker los van de gegeven gedichten. Het is bij dit genre gebruikelijk dat je bronnen noemt. Dus onder aan je gedicht of op een aparte pagina vermeld je waar je de regels gestolen hebt; anders is het plagiaat.

3. Stapelgedicht of boekgedicht

Dit is een poëziegenre dat erg populair is onder bloggers. Stapelgedichten zijn korte gedichtjes die je maakt door boeken op elkaar te stapelen. De titels op de ruggen

vormen - van boven naar beneden - het gedicht. De Vlaamse dichter Vitali laat in een filmpje zien hoe dit in zijn werk gaat: <http://vimeo.com/16164225>.

Voor wie in de bibliotheek met deze opdracht aan de slag wil, is het misschien een tip om de deelnemers zich te laten beperken tot maximaal één boekenkast. Ook is het handig eerst invallen voor combinaties van titels op een kladderbladje te noteren. Trek dus niet meteen alles uit de kast. Haal alleen uit de kast wat nodig is om een foto te maken van je stapelgedicht. Wat maakt een stapel tot een gedicht en wanneer is het gewoon een stapel boeken? Hoe heb je de titels gekozen dat het een gedicht maakt? Dat zijn essentiële vragen voor de nabespreking. Samenhang, een mooi woord, beeldende kracht, geheimzinnig. Er is geen eenduidig antwoord op de vraag wat een gedicht tot een gedicht maakt. Maar al doende krijgen de deelnemers er wel gevoel voor.

4. Flarf

Flarf is een modern poëziegenre dat ontstaat uit een collage van gevonden kreten, krantenkoppen of uit gevonden zoekresultaten op internet. Je typt een aantal zoekwoorden in, scrollt langs de zoekresultaten zonder er een te openen. Daaruit sprokkel je woorden en fragmenten waarmee je een gedicht in elkaar plakt. De meeste flarf-dichters veranderen waar het uitkomt woorden uit de zoekresultaten of voegen nog eigen zinnen toe. Anders dan bij de Cento hoeft je bij Flarf-gedichten niet je bronnen te noemen.

Deze vorm kan heel inspirerend zijn. Maar alles hangt af van de zoektermen die je gebruikt. Niet alle zoektermen leveren interessante gedichten op. Daar moet je dus een beetje mee experimenteren. Je zou je Nt2-studenten eens kunnen laten brainstormen op het thema van de Nt2-Schrijfprijs, daar vijf woorden uit laten kiezen en die googelen. Mijn ervaring is dat de combinatie van woorden waar een gevoel in zit, interessante resultaten op kunnen leveren, bijvoorbeeld heim-

wee naar, of lekker zeuren over. Hieronder staat een fragment van een gedicht van Ton van 't Hof. In het gedicht heeft hij de zoekterm 'Nederland (is) groot' verwerkt.

**nederland is groot als het gaat om
de andere kant uit kijken
nederland is groot onder de kleine
landen van de eu nederland is groot
en amsterdam dus belangrijk
nederland is groot zat, er liggen hectaren
nagenoeg onbenut grasland voor het
oprapen
nederland is groot als je stilstaat met de
trein in een weiland nederland is groot
en mijn tijd is schaars**

In eerste instantie ligt de nabespreking van flarfs op vragen als: Wat raakt je? Wat herinner je je nog van dit gedicht als je straks thuis bent? Daarmee maak je je deelnemers gevoelig voor wat krachtige beelden of formuleringen of mooie combinaties zijn. De hamvraag is: wat heb je gedaan om er een gedicht van te maken? Want het toeval kan veel, maar alleen schrijvers en dichters kunnen kiezen, combineren en dingen erbij verzinnen. 'Flarfen' wordt pas echt leuk als de dichter de gevonden resultaten bewerkt door woorden te veranderen en woorden en regels toe te voegen of te herhalen.

Het schrijfproces begint met het spelen met toeval. Na verloop van tijd neem je afstand en kijk je wat je eigenlijk aan het schrijven bent: Waar gaat dit eigenlijk over? Welke stukken raken je en welke niet? Daar ga je opnieuw mee aan de slag. Je verzint er iets bij, je geeft er een vorm aan. Al schrijvende wordt het gevonden zoekresultaat steeds minder belangrijk en ontstaat er een eigen gedicht.

Tips voor wie met toeval aan de slag wil

- Zorg in de fase van inspiratie opdoen voor een sfeer waarin je deelnemers durven te experimenteren. Geef geen oordelen; alles is mogelijk en taalfouten maken mag. Voorkom ook dat je deelnemers over elkaar

en zichzelf gaan oordelen. Wat goed is of minder goed, komt pas aan de orde in de afwerkingsfase van het schrijven. Taal- en spelfouten worden pas op het laatst verbeterd.

- Voor beginnende dichters kunnen vaste poëzievormen helpen om lijn te brengen in toevallige vondsten. Vormen met veel herhalende regels, zoals een pantoum of een rondeel. Je kunt heel veel inspiratie, tips en voorbeelden vinden op www.poezieinbeweging.nl. Of je maakt je gedicht in de gedichtenmachine: www.pur-plex.nl/cogedichten/gedichtenmachine.html.
- Voor een gedicht op B1- of B2-niveau heb je tijd nodig. Een middagje schrijven met je groep kan een gedicht of verhaal opleveren, maar de meeste schrijvers hebben meer tijd nodig om tot iets moois te komen. Dus hoe eerder je als docent begint met de werkvormen om inspiratie op te doen, hoe beter. Als je je inspiratie-schrijflines pas inplant op de dag voor de deadline, geef je je deelnemers geen reële kans om de Nt2 schrijfprijs te winnen.
- De voorbereiding op de Schrijfprijs hoeft overigens niet de enige reden te zijn om aandacht aan inspiratie en creativiteitsonwikkeling te besteden. Vernieuwing en innovatie vormen de basis voor onze kennis-economie. Werkvormen om creativiteit en uitdrukkingsvaardigheid te trainen zouden in het onderwijs wat mij betreft regelmatig aan bod moeten komen, juist ook bij de hogere niveaus.

Marijke Arriëta Bakker

De auteur is schrijfcoach bij Zintrum en innovatieadviseur educatief ontwerpen en taalontwikkeling bij CED-groep.
Correspondentie: marijke.bakker@cedgroep.nl

Noot

1. Dit artikel werd gepubliceerd in Les 185, oktober 2013 en is ook te vinden in het Lesarchief op Lesonline (www.tijdschriftles.nl).

Oeverloos

Door mijn raam
zie ik mooie gebouwen
ze kleden het verleden aan
in elegant kostuum.

De hemel is grijs
maar de vogels zingen
ik blijf niet thuis
spring op de tram.

Hier op deze magische plaats
dwalen mijn ogen over de Schelde
mijn gezicht een reflectie
op haar kalm, donker water.

Zo zijn we bondgenoten
navigeren we samen
naar Orinoco-Venezuela
voor een nostalgische tocht

Mijn stad is heel groot
nee, ze is zelfs immens
ik hou van mijn stad
want ze heeft geen grens.

Yamer Indira
Berchem, België sinds 2010
Venezuela

Titia Boers

Prikkelen en uitdagen

Schrijven en presenteren bij een foto

Sinds 2007 heeft de Vrije Universiteit in Amsterdam elk jaar een gastschrijver in huis. Voor VU-NT2 een kans om een schrijver in de les te lokken. In maart 2013 verzorgde Kristien Hemmerechts, in samenwerking met docent Titia Boers, een korte workshop creatief schrijven met aan het slot een succesvolle presentatie voor alle docenten en cursisten. In dit artikel beschrijft Titia Boers het proces, met voorbeelden en commentaar.

In 2013 gaf ik les aan een groep cursisten op niveau B1+, voornamelijk cliënten van het UAF (Stichting voor Vluchteling Studenten). Dit niveau leek het meest geschikt voor een workshop. De bedoeling was om hen te laten schrijven vanuit een foto. Een mondelinge presentatie van de teksten en foto's was het einddoel. Omdat de groep bestond uit complexe, eigenzinnige en kwetsbare mensen, moest er zorgvuldig worden nagedacht over de precieze opdracht. Ik wilde voorkomen dat er ongewenste herinneringen naar boven zouden komen. Kristien formuleerde de opdracht zo: 'zoek of maak een foto van iets of iemand waarmee je je verbonden voelt.' Ze zou ongeveer twee uur in de les komen, meer tijd was er in het overvolle programma niet.

Zes natuurfoto's en drie poezenfoto's

Ik gaf de foto-opdracht een paar weken voor Kristiens komst. Om het woord 'verbonden' en de bedoeling van de opdracht snel duidelijk te maken, liet ik twee zelf gemaakte foto's zien. Bij een van de foto's had ik een tekstje geschreven, dat ik voorlas. Ik realiseerde me niet dat mijn voorbeelden (een landschap en mijn poezen) de toon zouden zetten: er kwamen zes natuurfoto's en drie poezenfoto's binnen!

Durf iets van jezelf te laten zien

Tijdens de workshop hadden we dus maar twee uur. Na een korte kennismaking deelde ik prints van de gekozen foto's uit en Kristien gooide de groep in het diepe. Ze liet ze beginnen en liep rond om te helpen. Ik hield mijn adem in: ze nam niet zomaar genoegen met de clichébeschrijving van een stukje natuur, maar probeerde te prikkelen om de teksten body te geven, boeiender te maken. Ik luisterde goed en volgde haar voorbeeld. Ze gaf als belangrijkste advies: 'Probeer specifiek en concreet te zijn. Wees niet vaag. Durf iets van jezelf te laten zien.' Zo schreef F. over haar poes:

'Als ik mij alleen voel, dan praat ik met jou, dan draai je met jouw oren naar mijn stem. Je praat altijd terug met knipperende ogen. Omdat je betrouwbaar bent, vertel ik je wat er met mijn leven in de laatste jaren is gebeurd. Dan krijg ik een goed gevoel, want ik weet dat je alles voor jezelf houdt.'

Kristien vroeg: 'Wat vertel jij aan de poes?' F. liet zich echter niet verleiden tot meer woorden en liet haar tekst geheimzinnig zijn.

Andere cursisten werden aangemoedigd om een sterk beeld of een mooie anekdote verder uit te werken. Kristien probeerde hun het gevoel te geven dat ze iets bijzonders te vertellen hadden en dat zij dat graag wilde horen.

Dat had M. allemaal niet nodig, hij was snel klaar. Kristien liet hem zijn tekst uittypen, projecteerde die op een scherm en liet hem voorlezen:

' Het was mooi weer. Ik was alleen en het was de eerste keer dat ik een open brug zag. Het was een grote verrassing voor mij, want ik heb niemand de brug open en dicht zien doen. Ik wachtte tot het groene licht aanging en de brug dichtging. Daarna ging ik over de mysterieuze brug.'

Kristien prees de sfeer van de tekst, vooral het woord 'mysterieus'. Door de zin 'ik was alleen' verwacht je al dat er iets gaat gebeuren en met het woord 'mysterieus' wordt de brug tot iets magisch.

Ook de ervaren schrijfster S. hoefde niet te worden aangemoedigd:

'Toen ik naar Nederland kwam, zag ik voor de eerste keer sneeuw. Als ik naar de foto kijk, voel ik dat de straat bijna leeg is. De mensen gaan snel naar hun huis om lekker warm te blijven. Niemand zat buiten op de bank. Ik liep op straat en was bezig met mijn gedachten. Oh, door de sneeuw kon ik niet de tegels tellen. Ik wist niet waar de zon was, wolken bedekten de hemel. Geen kleuren zijn er op de foto, de bomen zijn zonder bladeren.'

We lezen dat S. wordt geraakt door een lege, besneeuwde straat. Waarom lezen we niet. Dat hoeft ook niet, want door te beschrijven wat ze ziet en mist op de foto, geeft ze haar gevoel feilloos weer. De lezer begrijpt dat de

schrijfster zich alleen en ontworteld voelt, zonder dat dat expliciet wordt gezegd.

Vertel me iets wat ik nog niet weet

Het werden natuurlijk niet allemaal topteksten. Het lukte ons niet altijd om cursisten te inspireren om meer kleur, sfeer, detail of diepgang aan hun tekst te geven.

Ab. schreef bij deze foto:

' In 1992 kwamen voor het eerst soldaten van de Verenigde Naties uit Amerika, België en daarna Rusland en India. Toen voelde ik dat deze baan niet makkelijk is. Ik bekeek hun als redders, toen er enorme ellende en burgeroorlog in mijn land was. Toen gaven ze veel hulp aan de mensen, vooral kinderen en vrouwen. Vanaf dat moment ben ik altijd trots op de VN en wil ik graag een VN medewerker worden.'

Ik probeerde Ab. te verleiden om wat meer detail te geven: Waar zag je de soldaten voor het eerst? Was dat op tv? Op straat? Hoe oud was je? Wat dacht je toen je ze zag? Wat was er aan de hand in je land? Maar Ab., die meer van wiskunde dan van schrijven houdt, vond het wel genoeg zo.

Dan was er kunstenaar D., die een foto had gemaakt van een geschilderd zelfportret. In plaats van een hoofd had hij kale boomtakken geschilderd. We konden D. helpen tijdens het schrijven terwijl hij zocht naar woor-

den om zijn ontworteling en het begin van een nieuw leven weer te geven. Hij reageerde goed op onze stimulerende feedback. Toen de tekst klaar was, trok hij zich echter terug uit het project. Hij was niet in staat dit emotionele verhaal te presenteren.

Minder remmingen had Y., die begon te schrijven bij deze foto.

Hij schreef op dat de sloffen van pappa, mama en kind waren en toen stakte zijn verhaal. Ik zei dat ik deze uitleg eigenlijk niet nodig had, want dat kon ik zelf op de foto zien: 'Ik ben nieuwsgierig Y. Vertel me iets wat ik nog niet weet. Welke namen horen bij die sloffen? Waarom staan ze zo naast elkaar?' Y. begreep niet waar ik naartoe wilde en kreeg er al een beetje de pest in. Uiteindelijk pakte hij een andere foto op, van Afrika: Y. begon in korte, herhalende zinnen te schrijven (Hij maakte meestal veel te lange zinnen), die zomaar tot poëzie werden. Ik adviseerde hem nog wat

weg te laten en toen was dit het resultaat, met aan het eind een heel sterk beeld:

'Ik hou van Afrika omdat ik daar geboren ben.

Het is een rijk continent met heel veel mooie dingen, landschappen en lieve mensen.

Ik denk Afrikaans, ik eet Afrikaans, ik droom Afrikaans en mijn ouders zijn Afrikaans.

Afrika mijn huis, omdat ik me daar thuis voel, en daar gewend ben aan het leven. Omdat ik me daar vrij voel, tevreden en gelukkig.

Omdat daar mijn dromen liggen en daar droom ik mijn leven.

Afrika is mijn bed.'

Heimwee en geluk

Ook J. schreef een poëtische tekst met beeldspraak. Bij de foto van een tak met bloesem schreef hij over geluk:

' **Geluk is de verwachting van de warmte van de lente.**

Als er geen winter is, begrijp je de schoonheid van de lente niet zo goed.'

J. was de enige die het ik-perspectief losliet zodat de tekst meer werd dan een individuele ervaring. Na de gelukservaring van J. kreeg ik een kleine aanvaring met kunstenaar K.: zij was tijdens de workshop afwezig en schreef vervolgens een onbegrijpelijk verhaal bij een vage foto. Ik kon haar met moeite overtuigen dat ik het verhaal, ook na haar uitleg, niet be-

greep en na twee deadlines kreeg ik vlak voor de presentaties iets heel geestigs:

'..... De sigaret is mijn beste vriend. Hij is de enige die ik overal mee naartoe kan nemen en in mijn hand en tussen mijn vinger voelen. De sigaret is mijn favoriete, beste en eerlijke vriend. Wij zijn gelukkig samen. ...'

Tot slot de tekst van A., een zeer verlegen Pakistaanse:

'Ik heb dit schilderij gemaakt toen ik de eerste keer naar een bos ging in Nederland. Ik vind groene bomen met de zon die erop schijnt, heel mooi. Deze foto laat de groene bomen en de banken zien. De schaduw van de bomen en de banken geven een rustig gevoel, zodat ik alle spanningen vergeet. Ik ga even terug naar mijn jeugd in Pakistan. Ik voel me gelukkig en rustig van geest.'

A. geeft in een paar zinnen haar heimwee weer. De tekst was wellicht sterker geworden als ze de een na laatste zin verder had uitgewerkt. Ik had haar kunnen vragen: je gaat terug naar je jeugd in Pakistan. Wat zie je? Wat hoor je? Wat ruik je?

Belgische bonbons en stroopwafels

Na de workshop kreeg ik de teksten digitaal. Ik corrigeerde de taalfouten om de begrijpelijkheid tijdens de presentaties te bevorderen.

We oefenende in de klas met uitspraak en intonatie van de presentaties en thuis werd verder geoefend. Eén cursist bereidde de inleiding voor, want Kristien vond terecht dat alles voor en door cursisten moest zijn. Ik maakte van de foto's een diapresentatie. De presentaties verliepen vlekkeloos, de cursisten straalden en het publiek was ontroerd. Kristiens Belgische bonbons waren snel verdwenen; onze afdeling at nog wekenlang van de Hollandse stroopwafels.

Neem geen genoegen met het eerste resultaat

Het schrijven bij een (zelfgekozen) foto verlaagt de schrijfdrempel, dat is duidelijk.

De opdracht motiveerde mijn cursisten om iets moois en persoonlijks te maken en dat als groep te laten zien aan de 'buitenwereld.' In het diepe gegooid worden bleek goed voor ze, ze groeiden ervan. Natuurlijk had het nog beter gekund: als we meer tijd hadden gehad, was er na de feedback op de inhoud ook ruimte geweest voor feedback op de vorm. Maar daar gaat het in dit artikel niet om. Een foto (mooi, persoonlijk, grappig, zielig) prikkelt het geheugen, de fantasie en de zintuigen en dat is een mooie ingang voor creatief schrijven. Docenten kunnen die prikkels versterken door aanmoediging, door te wijzen op een mooi beeld dat kan worden uitgewerkt, door concrete vragen te stellen en door geen genoegen te nemen met het allereerste resultaat. Presenteren van de teksten hoeft natuurlijk niet, maar is wel een enorme stimulans om aan uitspraak en intonatie te werken.

Titia Boers

Met dank aan Kristien Hemmerechts

De auteur is docent Nt2 bij VU-NT2 in Amsterdam.
Correspondentie: t.j.boers-koekoek@vu.nl

Xavier Roelens

Wat gedichten schrijven vermag bij het leren van een taal

Taal benoemt de dingen. Taal helpt elkaar begrijpen. Taal is muziek, is ritme en klank. Taal biedt structuur, een manier om naar de wereld te kijken. Elke taal doet dit tegelijkertijd en elke taal doet dit op haar eigen manier. Het is jouw uitdaging als lesgever om al die zaken aan te brengen. Alle onderdelen van taal samen spelenderwijs integreren kan volgens Xavier Roelens uitstekend door te werken met (het schrijven van) gedichten. De cursisten zijn op een creatieve manier met de Nederlandse taal bezig. Ook ontstaat er een ongedwongen gesprek over de resultaten. Maar hoe pak je dat aan?¹

Het allerbelangrijkste is dat je een beeld hebt van hoe het creatieve schrijfproces werkt en hoe je dat kunt stimuleren. Natuurlijk speelt het niveau van de cursisten² mee, net als het doel dat je voor ogen hebt. Maar het creatieproces is grosso modo bij iedereen gelijklopend en valt grofweg in drie fases uiteen. Wie geregeld schrijft, springt voortdurend van de ene fase naar de andere, maar in de eenmaligheid van een workshop is het goed om de fases helder van elkaar te onderscheiden. Die drie fases zijn: de brainstormfase, de selectiefase en de redactiefase. Ik licht ze hier een voor een toe.

Brainstormfase

Elke workshop begint met een vraag die mensen aan het denken zet. Die vraag moet concreet en persoonlijk zijn. Alleen zo geraak je voorbij de clichés. Wil je bijvoorbeeld werken rond de ervaring van in een nieuw land wonen, dan kun je beginnen met de vraag aan de cursisten om een lijstje te maken van alle adressen waar ze ooit gewoond hebben. Of noteer de eerste vijf à tien mensen die je ontmoet hebt bij aankomst in dit land. Zo zijn ze al onmiddellijk met herinneren bezig. Geef ze een vijftal minuten om die lijst op te stellen.

Op het moment dat iedereen een lijst heeft, vraag je hun om uit die lijst één bepaalde verhuizing of één bepaalde persoon te kiezen waar ze nog sterke herinneringen aan hebben en/of waar ze wel het een en ander over kunnen vertellen. Die omcirkelen ze.

Op dit ogenblik is het geheugen getriggerd. Nu moet je elke cursist aan het schrijven zetten zodat die herinneringen op papier komen, maar zonder dat ze al zitten te denken dat dit later in een gedicht terecht moet komen. Ik gebruik daar de free writing-methode voor. De opdracht is simpel: schrijf tien minuten aan een stuk door, zonder de pen van het blad te heffen, al wat maar in het hoofd opkomt in verband met die verhuizing of met die persoon, of als de geest afdwaalt, dan laat je dat toe. Motiveer hen om al hun zintuigen te gebruiken: als ze aan toen terug-

denken, wat zien ze, horen ze, ruiken ze, proeven ze, voelen ze? Schrijf alles op, zonder censuur, zonder op taal of kromme zinnen te letten. Schrijf gerust in de moedertaal: de taal waarin je vrij denkt en herinnert zonder op je woorden te hoeven letten. Volg enkel het eigen denken en schrijf dat op; het is om het even wat.

De hele brainstormfase verloopt in stilte. Niets van wat ze opschrijven hoeven ze te delen met de groep, dat blijft van hen persoonlijk. Zeg enkel na acht minuten dat ze nog twee minuten te gaan hebben. En deel na tien minuten mee dat ze wat ze aan het schrijven waren, mogen afronden en daarna de pen mogen neerleggen. Zeg aan degene die met haar pijnlijke polsen draait, dat dat bewijst dat ze goed geschreven heeft.

Als ze aan toen terugdenken, wat zien ze, horen ze, ruiken ze, proeven ze, voelen ze?

Selectiefase

In wat iemand op tien minuten geschreven heeft, zit altijd iets bruikbaar. In deze tweede fase maken de cursisten de keuze wat ze zelf goed vinden. Ook dit giet je in een concrete opdracht: selecteer drie zinnen die je mooi of sterk vindt, of die je in een gedicht vindt passen. Deze zinnen delen ze met de groep. Als ze niet in het Nederlands geschreven hebben, is dit ook het ogenblik waarop ze hun zinnen naar het Nederlands vertalen. Wellicht moet je hier en daar helpen om die vertaalslag te maken.

De drie gekozen zinnen horen vanaf nu aan iedereen toe. Ze komen als het ware in een grote grabbelton terecht – misschien kunnen ze ingetikt en vervolgens geprojecteerd of uitgeprint worden – en iedereen is vrij om te kiezen met welke zin zij aan de slag wil.

Redactiefase

Ze gaan werken met en aan de zinnen om er een gedicht mee te maken. Deze fase is altijd een mengeling van nieuwe creatieve ingevingen en het meer technische laten kloppen van de zinnen. Hier komt echt de focus op het schrijven van een gedicht te liggen. Opnieuw maak je dat doel concreet. Afhankelijk van het niveau van het Nederlands en van wat je wilt aanleren, kun je verschillende doelen stellen. Ik presenteer er hieronder enkele in opklimmende graad van moeilijkheid, maar er vallen er nog veel meer te verzinnen.

Haiku

De cursisten vormen een zin naar keuze om tot een haiku. Daarbij doel ik in de eerste plaats op de fysieke kenmerken van een haiku: drie regels met respectievelijk vijf, zeven en vijf lettergrepen. Op die manier leren ze inzien wat een lettergreep is en oefenen ze ook welk woord eventueel weg mag in een zin en welk woord zeker niet. Ook leren ze naar synoniemen te zoeken. Dat een haiku van nature ook een natuurimpressie brengt, is niet het doel.

Kwatrijn

Combineer twee zinnen uit de 'grabbelton' tot een vierregelig gedicht. Je kunt daarbij twee regels meegeven. Je kunt de cursisten ook een rijmschema meegeven. Door te rijmen kijken de cursisten met een creatieve blik naar de taal. Ze gaan actief op zoek naar klankgelijkenissen. Er zijn verschillende rijmschema's mogelijk. Zo kan het eerste op het derde en het tweede op het vierde vers rijmen: abab. Of voor een liefdesgedicht is het zogenaamde omarmend rijm toepasselijk: abba. Een kwatrijn is een typische versvorm uit de Perzische poëzie. Daar gebruiken ze vaak **aaba**: drie verzen die op elkaar rijmen en een vers dat nergens op rijmt.

Kwatrijnen hebben in principe ook een metrum-schema, meer bepaald een jambisch. Dat betekent dat je een regelmatige opeenvolging krijgt van een onbeklemtoonde en

een beklemtoonde lettergreep. Per vers heb je dan tien lettergrepen, waarvan vijf beklemtoonde. Dit klinkt en is heel technisch, maar het zogenaamde scanderen – het luidop opzeggen van een zin met de nadruk op de beklemtoonde lettergrepen – is wel een goede oefening om cursisten woorden correct te laten uitspreken. Je kunt dit inoefenen met bestaande gedichten en de volgende stap kan zijn om hen zelf een metrisch kwatrijn te laten schrijven. De opdracht kan eruit bestaan elk vers gewoon tien lettergrepen mee te geven, of vijf beklemtoonde lettergrepen, of beide regels samen: tien lettergrepen, waarvan vijf beklemtoonde.

Hieronder vind je een voorbeeld van een kwatrijn dat voldoet aan beide regels. Het heeft vijf jamben per versregel en het rijmt volgens de structuur aaba.

**Al jaren jaag ik op mijn jongensdromen
Ik duik in zeeën, klauter hoogste bomen?
Ik ga en ga, reis naar Antarctica
ook daar valt aan de dood
niet te ontkomen**

Rondeel

Een rondeel is een complexe versvorm met een dwingend rijmschema en opnieuw metrum (denk maar aan de klassieker **Egidius wae bestu bleven**), maar ik gebruik het zelf vaak in een vereenvoudigde vorm die helpt om de kracht van poëzie te begrijpen. Alles draait hierbij om herhaling. In een rondeel zit een terugkerend refrein en de bedoeling is dat de cursisten zoeken wat het beste als refrein kan werken.

Eerst komt de structuur op bord: **AB 1234 A 5678 BA**. Elke letter en elk getal staat in principe voor een zin, of een stuk van een zin.

**In wat iemand op tien
minuten geschreven
heeft, zit altijd iets
bruikbaar**

De cursisten kiezen zinnen uit en plakken die in de structuur. Indien nodig mogen ze natuurlijk nog een zin bijschrijven, om een verhaal te maken. Ook mogen ze de zinsbouw altijd aanpassen.

Eigenlijk bestaat een rondeel uit twee kwatrijnen die omringd zijn door een refrein. Eerst moeten de cursisten goed nadenken welke zin ze als refrein willen inzetten. Welke zin is sterk genoeg om herhaald te worden? Er is een A-zin die drie keer terugkomt en een B-zin die twee keer terugkomt.

Een mogelijk eindresultaat van deze oefening ziet er als volgt uit:

**ik was jong, vol plagerijen
liep door een wei met een vijver
aan de rand**

**ik ging dikkoppen en salamanders
vangen**

**koeien verjagen en de boer plagen
ik lachte en riep: 't is om te lachen
dat werd mijn grootste leuze**

ik was jong, vol plagerijen

**als ik vandaag kinderen zie spelen
denk ik terug aan toen, aan mijn plek
van gelach, plezier en deugnieterijen
ik vergat wat ik at, onthield enkel dat ik
liep door een wei met een vijver
aan de rand**

ik was jong, vol plagerijen

Naast het feit dat er door de herhaling van een zin vaak iets wonderlijks gebeurt bij het voorlezen, is dit ook een goede oefening om over grammatica aan de praat te geraken. Er is altijd wel een punt waarop zinnen niet goed op elkaar aansluiten, bijvoorbeeld bij het refrein dat in het begin AB is en aan het eind omgekeerd wordt naar BA. Op zo'n moment kun je dieper ingaan op de structuur van de Nederlandse zinsbouw.

Vrije oefening

Voor mensen die al wat thuis zijn in de Nederlandse taal kun je een heel eenvoudige opdracht meegeven: schrijf een gedicht en verwerk daar drie zinnen in, van jezelf of van anderen. Eventueel geef je het beginthema uit de brainstormfase mee als thema voor het gedicht.

Groepsgedicht

Deze opdracht doe ik het liefste, omdat ik hier mijn ervaring als dichter het meeste mee kan laten spelen. De groep schrijft namelijk samen één gedicht op basis van zinnen van de leden van de groep. Op die manierervaart de groep het ontstaansproces van een gedicht ten volle.

Eerst leest elke cursist haar drie zinnen voor. De groep kiest telkens welke van de drie zinnen ze het mooiste vindt, zodat er van iedereen telkens één zin in het gedicht komt. Die zinnen worden ingetikt in de computer.³ Zo ontstaat de eerste ruwe versie van het gedicht.

Die eerste versie is een onleesbaar en onsaamenhangend geheel. Om daar samenhang in te steken, moet een aantal beslissingen genomen worden: wie zijn de personages van het gedicht (vaak gewoon een ik of een hij) en wie doet wat in elke zin? Is het gedicht in de verleden of in de tegenwoordige tijd? Waar speelt het zich af, en hoe kun je dat met een aantal woorden versterken? Welke woorden botsen in hun betekenis, dus welke moet je vervangen door andere? Vaak is het handig – dat zagen we al bij het rondeel – om enkele woorden te herhalen, dat brengt structuur aan.

Door telkens vragen te stellen aan de groep geraakt het gedicht vooruit. Voorstellen uit de groep worden uitgeprobeerd, soms weer verworpen of onthouden voor later. De leraar gaat drie of vier keer door het gedicht, daarbij steeds meer detailvragen stellend tot er geen enkel punt van discussie meer is. Als iedereen tevreden is met het gedicht, dan is het af. Men leest het gedicht nog een laatste keer voor en men geeft, zoals na elk beëindigd gedicht, een applaus aan zichzelf.

Xavier Roelens

De auteur schrijft poëzie (bijvoorbeeld **Er is een spookrijder gesignaleerd**, Contact, 2007), treedt op, geeft poëzieworkshops, coördineert de Schrijvers Academie en was vijf jaar lang hoofdredacteur van het literaire tijdschrift **Kluger Hans**.
Correspondentie: xavierroelens@yahoo.co.uk

Noten

1. Dit artikel is ook te vinden in het Lesarchief op Lesonline (www.tijdschriftles.nl).
2. Ik ga er hier verder van uit dat de deelnemers kunnen lezen en schrijven. Als dit geen evidentie is, zijn alternatieven mogelijk, met name door mensen per twee te laten praten. De luisteraar schrijft mooie zinnen op, of zij slaat die op in haar geheugen en werkt van daaruit. Ook opname-apparatuur kan een hulpmiddel zijn.
3. Benodigdheden: computer en beamer, zodat iedereen kan meelesen wat er in het gedicht komt.

Groepsgedicht

In een workshop met mensen van Turkse afkomst begon ik met de vraag naar alle adressen waar iedere deelnemer gewoond heeft. Nadat iedereen voor zichzelf schreef (in het Nederlands of Turks) kozen we van elke deelnemer één sterke zin. We legden die samen en knutselden daar het volgende gedicht uit:

**Ik verlaat mijn paleis in het schemerlicht
van een
op het kleinste vlammetje gedraaide
petroleumlamp.
De zetel zweeft nog even aan het
venster.
De rugzak is gevuld met water en hoop.**

**'Je bent een trekvogel zonder nest',
zingt mijn moeder.
'wat moet ik doen met een paleis
zonder prins?'
Ik verlaat mijn paleis, ik open het zeil
naar nieuwe zeeën.**

